
C. IGNĂTESCU
AGURIDA

CONSTANTIN IGNĂTESCU

AGURIDA

– povestire eroică –

Versiunea digitală 2.0 – septembrie 2022

Realizată după volumul apărut la Editura Tineretului,
București, 1962

CAPITOLUL I

1

Culmi de piatră gheboșată încălecau peste alte culmi de piatră gheboșată, lăsând între ele văiugi adânci, negre de desimea pădurilor aproape nestrăbătute de picior omenesc. Acolo, în fundurile acele, uneori boncăluiau cerbi, alteori grohăiau mistreți în grohotișuri și deseori mormăiau urșii treziți din somnul iernii. Acuma săreau veverițele din brad în brad, ieșeau gâze la soare și ciocănitoare harnice ciocăneau în coaja copacilor bătrâni. Începea primăvara în munții Sebeșului. Copite mici – poate de căprioară – tropăiau repezit în piatra muntelui și se stingeau în foșnetul frunzelor crude și în șuietul apelor care se duceau grăbit la vale, în albii late cât palma și limpezi ca cerul de deasupra. Era viață în munte și mișcare tainică și fără popas.

Departe, către răsărit, înnegrea masivul Făgărașilor ca o cetate uriașă cu zidurile de piatră. Dincoace umplea zările peisajul nesfârșit al Sebeșului și Hațegului cu stâncile și cu văile lui și cu sutele de oameni care se strecurau ca niște umbre pe sub crengile copacilor, dispăreau în scobiturile stâncilor, forfoteau printre cheile prăpăstioase de piatră și trebăluiau grijulii în jurul măruntelor lor gospodării făcute din nimic și din nevoie, din suferință și din sărăcie și înstrăinare. Oamenii aceia erau tăcuți ca munții și parcă încă duceau în spinare frigul iernii din care ieșiseră. De aceea, în munte era liniște. Numai șuietul apelor care coborau grăbite coastele de piatră, ducându-și undele limpezi ca cerul de deasupra lor, era veșnic. Din loc în loc trunchiuri groase de copaci bătrâni căzuseră cândva în curmezișul albiilor înguste a acestor ape și acuma putrezeau acolo mâncate de furnici și de gâze, ca niște punți uriașe.

Pe un astfel de trunchi, deasupra unui pârâu, stăteau întinși doi flăcăiași cu cușmele îndesate până la sprâncene, cu bete înguste încinse peste cămășile vinete de cânepă, cu ochii țintă la undele care se călătoreau la vale, pe sub ei, șușuind. Stăteau cap la cap, cu obrazul către apă, ținând în mână câte o țepușă de lemn foarte ascuțită și bine lustruită. Pescuiau. Așa pescuiau ei: așteptau să fulgere peștele sfărâmând suprafața de cristal călător a apei și izbeau cu țepușa de sus în jos. În aceeași clipă răsuceau țepușa cu vârful în sus și aruncau pe iarbă greutatea din vârful ei, cum ai arunca o piatră din praștie. Atunci, dacă pescarul era dibaci, peștele se mai zbătea o dată, de două ori și rămânea nemișcat pe mal.

Dacă era dibaci! Dar câți erau? De cele mai multe ori pescarul izbea cu țepușa alături și atunci, speriat, peștele zvâcnea către fund și cât ai clipi nu-l mai vedeai!

— Iar l-ai scăpat! râdea Onuț.

— Nu mi-a venit el bine, răspundea celălalt pescar, că-l…

— Că-l străpungeai! râdea și mai tare Onuț.

— Păi… nu-ți aduci aminte când cu ăla mic…

— O dată în viața ta! Și pe ăla-l scăpai, dacă nu-ți dădeam eu o mână de ajutor.

— …De!…

Păgubașul se rușina și se înciuda, iar Onuț râdea și stătea neclintit cu țepușa pregătită. Până la urmă se înciuda și el. Nu trecea nici un pește!

Se auzi o tuse uscată, ferită în căușul mâinii, un pas ușor, numai ca o adiere, se simți în iarba săracă și crudă și un băiețaș cu cușmă mare, cu o polcuță femeiască pe spinare, desculț și cu nădrăgei scurți, de cânepă, se opri lângă Onuț.

— Ce-i, Uță? Pește?

Băiețașul își sticli privirile adânci și își înclină capul.

— N-a căzut nimic până acum! urmă Onuț. Dar mai avem vreme. A venit tătâne-tu?

— Mț! răspunse Uță ridicând dintr-un umăr.

— E departe a dracului! găsi de cuviință să aprecieze și celălalt pescar.

— Oricum… de la începutul iernii până acuma!… socoti și Onuț și, fără veste, țepușa lui fulgeră sfărâmând luciul apei și, într-o clipă, peștele străpuns zbură prin aer și căzu zvâcnind la picioarele lui Uță. Copilul sări speriat și bucuros, se plecă și apucă prada cu amândouă mâinile.

— Să nu-l scapi în apă! se îngrijoră Onuț. Du-l acasă! Ți-l dau ție! S-a împărțit tainul?

— Nu știu! răspunse Uță. Mama nu se poate duce.

— Tot bolnavă?

— Tot!

Uță își băgă peștele în sân și se pregăti de ducă.

— De ce nu te duci tu? întrebă Onuț.

Copilul își înălță umerii speriat.

— Cum să mă duc eu? Da' cneazul?

— Hai cu mine! sări Onuț de pe bușteanul său punându-și țepușa în brâu. Ce, dacă ea e bolnavă, voi trebuie să muriți de foame? Proștilor!

Porni înainte cu pași mari și Uță grăbi după el pășind repede și mărunt. Mâna lui subțire, numai piele și os, se întinse să apuce pe furiș pulpana flăcăiașului… Parcă era mai sigur așa!…

2

La umbra unui adăpost de stânci, cu căușelul în dreapta și cu sacul în față, cneazul Mihail împărțea tainul de boabe de mei. Câte un căușel de fiecare om, fie mare, fie copil. Numai pruncii de lapte nu

primeau tain. Cneazul Săcelean căuta întâi în izvod, să nu greșească, apoi punea mâna pe căușel, îl înfunda în sac și-l scotea „cu vârf”. Atunci, cu o scândurică pe care o ținea în stânga, rădea vârful și răsturna căușelul în desaga pe care i-o întindea omul ajuns la rând.

Asta era treaba lui de cneaz: să țină rânduiala, să împartă dreptatea, să aibă grijă de dajdii… Era doar cneaz regal și cu drept de moștenire acolo în Săcelul lui…

— Altul! poruncea el și alt om, tot atât de slab, de amărât și de dezbrăcat ca și cel care pleca, își întindea desaga. Nu e vorba, că nici cneazul Mihail nu arăta mai breaz. Era și el neîngrijit, netuns și neras, cu haina de pe el boțită tare și pantalonul agățat și plin de pământ. Iar încălțările lui arătau pline de noroiul prin care trecuseră, de apa cu care încercase zadarnic cineva să le spele, de zgârieturile suprapuse prin spini și ciocleji și colțuri de piatră și vegetație aspră de munte. Și nu era de mirare că oamenii aceia erau atât de rupți, și murdari, și zdrențăroși. Erau fugari, doar. Băjenari. Fugiseră de primejdia turcilor care năvăliseră acum aproape doi ani și năpădiseră pământurile hațegane din Săcel, și Băniciori, și Șerel, și Râușor… și o dată cu băjenarii plecaseră și cnezii lor: Mihail din Săcel, și Costa din Râușor, și Stanciul din Șerel… ba mai fugise și popa Vâlcul din Băniciori! Se înțelege că erau în munți și alte sate fugite și alți cnezi. Dar cine putea să-i știe pe toți?

Atunci – când se apropiase prăpădul – năvălise în Săcel un om în goana calului. Pierduse cușma pe drum și vântul sufla în mânecile și poalele cămășii lui de cânepă. Călărețul acela răcnea cât putea:

— Fugiiiiți! Vin turcii!

Mai fuseseră asemenea întâmplări pe locurile acelea și oamenii căpătaseră o anume știință la asemenea necaz. Drept aceea s-a repezit cneazul Mihail în cerdac:

— Gorun! Aleargă la Șerel! Tu, de colo, fugi la Râușor! Onuț, tu la Băniciori! Ne adunăm în valea Tulișei pe partea dinspre miazăzi! Cnezii să ia cu ei căruțe cu merinde! Cât mai multe merinde! Cât mai multe!…

Și îndată porni un vârtej de buciume să vestească primejdia peste întinderi: tu-ru-tu-tu-tuuu! tu-ru-tu-tu-tuuu!…

Tu-ru-tu-tu-tuuu! răspundeau satele și furnicarea oamenilor nu mai cunoștea hotar… Pe urmă s-au întâlnit la răscrucile cărărilor din munți și s-au bucurat că scăpaseră măcar așa.

— Dar de ce tocmai la Tulișa? se nedumereau unii.

— Pentru că Tulișa se înalță la miazăzi, răspundea cneazul Mihail, și turcii vin, ca de obicei, de la apus, dinspre Timișoara, de unde au coborâșul mai lesnicios!

— Da, dar la plecare au să dea peste noi la Tulișa, pentru că pe acolo le vine mai bine la urcuș!

— La plecarea lor, om avea noi grijă! răspundea Mihail urmându-și drumul.

Oamenii își înconjuraseră căruțele, împingeau la leuci, le sprijineau la hopuri și le fereau de primejdii. Ocoliră creasta Tulișei și poposiră în sfârșit pe coasta dimpotrivă, unde stâncile erau crăpate, boltite, săpate de ploi și de zăpezi, formând ascunzișuri împotriva vântului și adăposturi împotriva fiarelor și ploilor…

Acolo cnezii își făcură izvodul merindelor, le adăpostiră sub pază bună și hotărâră locurile de lung popas pentru fiecare sat în parte. Apoi întocmiră alte izvoade de „sufletele" care trebuiau hrănite…

Numai… cine să-și închipuie că stăpânirea turcească are să dureze chiar atâta?

Când a început toamna care a trecut, cnezii făcură noi izvoade de merinde, rămaseră o vreme înspăimântați, apoi chibzuiră îndelung, hotărâră alt tain mai împuținat și puseră la cale vânătorii de porci sălbatici, cerbi și căprioare. Vânători mai făcuseră unii și până acuma, dar nu așa cu sprijinul tuturora. Acuma săpară gropi, puseră capcane, își ascuțiră țărușii și rânduiră mare economie de săgeți. Pene, adică, aveau, dar vârfurile de fier pierdute o dată, nu le mai puteau înlocui. Nu vânară însă decât două căprioare care dăduseră în niște gropi și câțiva godaci uciși cu săgeata… Iar turcii din satele lor, nici gând să se miște! Și venea iarna!… Făcură o mare vânătoare de mistreți și dădură peste o mică turmă înconjurată de un cerc de lupi. Trebuiră să ucidă întâi lupii și-i uciseră din copaci, cu săgeata. Ceilalți vânători stătură de veghe, ca în timpul acesta să nu fugă porcii eliberați astfel. Tot cu săgeata uciseră și porci, cât putură, iar copiii fură puși să caute vârfurile întrebuințate și să le strângă. Făcură astfel o bună câtime de afumătură, blănile lupilor fură prefăcute în haine pentru iarnă, iar pieile de porc în opinci.

Tot atunci cneazul Mihail, chibzuind îndelung cu ceilalți cnezi, trimise pe Cojocar la Praga. Cojocar nu era din Săcel și deci nu era „omul lui". Cojocar era din Băniciorii părintelui Vâlcul și Băniciorii erau așezați pe dreapta Streiului, deci în ținutul Sebeșului. Iar ținutul Sebeșului se afla pe pământurile eminenței sale reverendisimului domn episcop Gheorghe Lepeș, pământuri pe care iobagul afla mai puțină milă și îndurare decât sub stăpânirea craiului însuși, cum erau cei din Săcel, și Râușor, și Șerel. Cojocar era un om necăjit și sărac a cărui nevastă și ai cărui copii erau bolnavi, tușeau! Dar Cojocar cunoștea drumul la Praga, unde mai fusese și în altă împrejurare și era un om descurcăreț. Numai el putea să străbată până acolo, strecurându-se printre tâlharii care stăpâneau pădurile, oștile craiului care stăpâneau drumurile și oștile turcești care bântuiau satele. Deci el a fost trimis. Și cneazul Mihail a început să-l aștepte cu sufletul la gură și până la întoarcerea lui și ca drept plată pentru drum, cneazul dădea

zilnic bolnavei și copiilor tainul întreg care s-ar fi cuvenit lui Cojocar din merindea adusă de popa Vâlcul…

Dar toamna trecu, trecu și iarna, carnea și slănina se isprăviră; porcii și căprioarele coborâseră departe în văi și iată acuma cneazul Mihail, și ceilalți cnezi băjenari, stăteau din nou cu frunțile încrețite și ochii aspri, cântărind cu căușelul tainul fiecăruia și cercetând izvodul ca să nu dea greș!

— Altul! spuse cneazul Mihail Săcelean și un om pipernicit și sărman din cale-afară întinse desaga.

— Gyorgy Dărăbuț! rosti el.

Cu unghia arătătorului cneazul îl căută pe izvod, când în fața lui își făcu loc Onuț, ținând de mână pe Uță.

— Tătuță, vorbi tânărul, baba Ruța nu poate veni astăzi la tain, că doar o știi! Și iaca, Uță nu cutează să vie singur! Dă-i lui tainul să mănânce mai repede că le-o fi foame!

— Și dacă baba Ruța e mai bolnavă decât de obicei, cine să le facă fiertura? La asta te-ai gândit? Ori te duci tu?

Glasul cneazului era aspru, dar nu rău. Onuț rămase cu ochii mari, parcă speriați.

— Eu le-am dat și un pește! îngână el.

— Dacă le dădeai doi, făceai și mai bine! Acuma lasă băiatul să se ducă acasă cu pește cu tot și nu le mai duce grija! vorbi Mihail fără mânie. S-a dus Gorun să le ducă tainul și s-au dus alte femei să le ajute acolo. Tu pune mâna pe sacul ăsta și scutură-l în copaie și…

Un glas de bucium depărtat îi tăie vorba și el rămase cu căușelul în mână și înălță capul așteptând.

— De la apus, ori de la răsărit? întrebă tot el într-un târziu.

— De la apus! îl încredințară mai multe glasuri.

Cneazul Mihail scăpă căușelul din mână și glasul lui bubui fără veste:

— Ia vedeți! Vedeți! Repede! Alergați!

Câțiva oameni se depărtară în goană și îndată alt bucium dădu glas mai aproape! Tu-ru-tu-tu-tuuuu!

Acuma oamenii înțeleseră că deocamdată așteptau degeaba cu desagii în mână. Căușelul se rostogolise la picioarele cneazului și nimeni nu-l ridica. Iar el însuși, cneazul, stătea înalt cât un uriaș, cum era, cu mustața castanie pleoștită, cu părul răvășit și cu capul descoperit privind peste capetele oamenilor și așteptând. Iar când, în sfârșit, în îngusta deschizătură a stâncilor se ivi Cojocar cu oamenii care ieșiseră în întâmpinarea lui, cneazul oftă din adânc, căută grăbit căușelul și se așeză greu pe buturuga lui, ca îndată să se răzgândească și să-l întindă lui Gorun.

— Bine v-am găsit! vorbi Cojocar și glasul lui părea trudit.

— Bine ai venit! răspunse cneazul și porunci grăbit: Tu, Gorun,

vină și isprăvește împărțeala. Tu, Onuț, îl ajuți pe Gorun. Tu, Cojocar, vii cu mine… Și se trase cu noul sosit alături într-un mic adăpost mai ferit.

— Ai fost? întrebă el grăbit.

— Am fost! oftă Cojocar și prinse a căuta în cingătoarea lui de piele din care scoase o hârtie pe care o întinse gazdei.

Mihail o luă, o desfăcu și ochii lui peste măsură de nedumeriți ațintiră pe drumeț.

— Ce-i asta?

— A murit! vorbi Cojocar și mâna lui făcu un gest de deznădejde.

— Bătrânul? întrebă cneazul cu glasul rupt.

— Toți! răspunse Cojocar și rămase privind în pământ cu ochii mici, cu obrajii supți, creți, galbeni-vineți, cu câteva șuvițe de păr castaniu ieșite de sub marginea căciulii. Acolo-i război, cneaz Mihaile, urmă el. Război, și foame, și suferință, și moarte! Bate în oameni oastea împăratului nost' în fiecare zi și ei nu se lasă. Bat și ei! Bat cum pot și cu ce pot și nu se lasă. Încât sunt zile în care ajunge împăratul la strâmtoare! Bat, și ucid, și strigă să se audă până la cer! Acolo nu-i vorba numai de biserică, așa cum se auzea! Ori de popi și de închinăciune! Nu se află! Ei umblă să desființeze iobăgia! Auzi, cneaz Mihaile? și Cojocar își frecă palmele una de alta ca și cum ar fi vrut să le curețe de o murdărie. Uite așa! S-o nimicească! Și să aibă fiecare pământul lui! Să-l ia adică din pământul seniorilor! Ei îl muncesc, ei să-l stăpânească! Așa!… Ei vor moartea seniorilor și popilor celor mari, cum ar fi adică eminența sa Lepeș al nostru! Că numai ei jăfuiesc și oropsesc. Ăsta-i războiul lor!

Cneazul Săcelean rămăsese încremenit în fața drumețului aceluia și ochii lui îl priveau cu adâncă mirare și înțelegere. Unele zvonuri asemănătoare străbătuseră mai de mult în Transilvania, ba trecuseră și peste munți în Moldova, dar o încredințare ca aceea de acum, încă nu avuse. Va să zică acesta era războiul husiților! Acesta era războiul dus de grațiosul suveran al Ungariei împotriva țăranilor cehi ai lui Huss! Și norodul ungar și cel românesc din Ardeal plăteau! Dădeau bani și vieți omenești și grațiosul suveran le cheltuia și îngăduia ca hoardele turcești să-i încalce pământurile în timp ce el apăra, în Cehia, huzurul seniorilor și al popilor!… Asta era!… Cneazul Mihail își înclină capul și umerii lui de uriaș se lăsară ca de o mare osteneală.

— Scrisesem fostei mele gazde de la Praga, vorbi el strângând între degete hârtia, despre moartea bătrânului meu care-i fusese prieten, și despre năvălirea turcilor. Și-l întrebam dacă n-ar putea să ne găzduiască pe toți pentru o vreme, plătindu-i noi cu munca brațelor noastre, până când puterea suveranului nostru ne va slobozi țara de dușman… Mână de lucru, adică pentru hrană și un culcuș, acolo, pe o mână de paie! Pentru că îl știam cunoscut cu mulți stăpânitori de

pământuri! Măcar scăpam de grija foametei!... Tu știi că nu mai avem de mâncare nici pentru zece zile?

Cojocar își înălță capul cu ochii plini de spaimă și nedumerire.

— Bine, dar... și jirul se poate mânca, dacă-l râșnești...

— De unde jir, aici? Și de unde râșniță?

— Ori o vânătoare bine alcătuită, de porci...

— Porci, aicea sus, în martie? Au coborât de acu o lună la stejăriș.

— Cneaz Mihaile, să mergem după ei!

— Unde, omule? Tu îți dai seama unde-i stejărișul?

— Oriunde-o fi!... Decât să murim de foame...

— Ar muri vânătorii pe drum, Cojocar. Tu i-ai văzut în ce hal sunt?

Stătură o vreme întristați și privind în pământ. Se aflau pe muchea încercărilor deznădăjduite și o știau amândoi.

— Cneaz Mihaile, întrerupse tăcerea Cojocar, între muntele Tulișa și muntele Straja, care-i drept către miazăzi, curge apa Jiului. Ei, în văile Jiului este stejăriș și făget cât lumea! Acolo dacă n-om găsi porci, om găsi jir, ori ghindă, și tot n-om muri de foame. Lasă-mă să-mi aleg eu oameni de nădejde și să mă duc. Pe cărări, în două zile și două nopți sunt acolo... și sunt și sate... poate aduc și-o râșniță!...

Cneazul Mihail îl privea cu îndoială, dar și cu o părere de nădejde. La urma urmei ce avea de pierdut?

— Și cu ce? întrebă el într-un târziu.

— Cu arce și săgeți. Facem gropi și punem capcane. Și ne luăm și topoarele, facem țăruși... Și pe urmă, cneaz Mihaile, mai sunt și unele convoaie turcești încărcate cu pradă care bat drumurile... Dacă le prindem la o strâmtoare...

— Nu! se împotrivi cneazul. Turcii nu trebuie să afle că suntem aici!... până... până când vă voi spune eu!

— Atunci, cu porcii?

— Cu porcii... du-te! Ia pe cine crezi și du-te! Da' tu știi că acasă ai oleacă de boală?

Cojocar se întoarse către el. Era flămând, și slab, și ciolănos, și rupt, și murdar. Numai flacăra din ochii lui mici ardea nedomolită. Întrebă:

— Tușesc?

— Tușesc și Ruța e tare slăbită. I-am dat mereu și tainul tău... Îi fac femeile fiertură de buruieni... iar Onuț prinde și le trimite câte un pește...

— Mă duc să văd! se grăbi Cojocar.

— Du-te! spuse cneazul și glasul lui părea acum tulburat și îmblânzit. Iar Onuț să caute și să-mi trimită aici pe cneazul Costa, pe cneazul Stanciul și pe părintele... Repede!...

3

Sfatul celor trei cnezi și al popii Vâlcul în adăpostul lui Mihail

Săcelean ținu mult. Ridicară glasul pe rând, și se zbuciumară, și izbiră cu pumnul în aer ca pe urmă să se potolească și să se sfătuiască aproape pe șoptite, cap lângă cap, cu ochii aprinși, cu chipurile încălzite și cu o nouă lucire de nădejde în privirile lor înfundate de lipsuri și trai aspru și sărac. Până la urmă părură a se înțelege.

— Iar cât despre turci, vorbi ca o încheiere cneazul Costa, eu am trimis iscoade sigure să ne vestească la vreme toate mișcările lor.

— Iar eu, spuse cneazul Stanciul, am pus de au ferestruit pe trei sferturi din grosimea lor, brazii de pe muchea Toporâștei, a cărei prăpastie dinspre miazăzi răspunde drept deasupra drumului bătut, către Banat și câmpia ungurească. Și peste drum, în tufișurile acele care nu se mai sfârșesc, am întins o linie largă de capcane ca pentru lupi… Care turc o vrea să scape într-acolo, l-a văzut Alah!

— Asta-i bine, îngădui cneazul Mihail, numai că ar trebui alcătuit așa încât cotul cel mare al drumului, la capătul Toporâștei, să poată fi astupat cât ai bate în palme… să nu-l poată trece nici dușmanul, nici caii și vitele, nici carele încărcate. Cu mâna goală au venit, cu mâna goală să plece, tâlharii!…

Onuț năvăli în adăpost. Avea capul descoperit, chipul tânăr, abia ieșit din copilărie, purta pe umăr arc și la șold tolba cu săgeți.

— Mă duc și eu, tătuță!

— Unde?

— La porci, cu Cojocar!…

O clipă cneazul îl privi cu luare-aminte.

— Du-te! Numai vezi, deschide ochii și nu irosi săgețile. Și pune ceva pe tine, că nu-i vară.

Onuț se învârti într-un picior și ieși furtună. Cei de față zâmbiră ca de o bucurie.

— Și fata? întrebă cneazul Stanciul.

— Mara e la Hațeg cu Uca părintelui Vâlcul, la sora mamei sale! răspunse Mihail Săcelean. Stă mai bine acolo decât aici. Cu Onuț e altă ceva. E mai mare și e meșter la tragerea cu arcul, nu mi-e rușine cu el.

În timpul acesta oamenii din cele trei sate, fugite acolo de frica turcilor, coborau spre văi în urma lui Cojocar. N-au vrut să rămână acasă decât bolnavii și nevolnicii. Cine să-i împiedice când era vorba de vânătoare și de hrană? Erau la fel de dezbrăcați, și de flămânzi, și de sărmani. Stăteau doar de un an și jumătate în bejenie. Unii desculți, alții cu opinci de piele de porc nerasă, sau numai cu obiele de petece, unii în cămașă, alții cu o hanță sărmană aruncată pe umeri, toți netunși, nerași, cu mânecile scurte, cu izmenele suflecate peste pulpele slabe… Coborau vorbind, strigându-se, gălăgioși. O poruncă veni de la Cojocar și oamenii tăcură. Pășeau acum în liniște, cu ochii în patru. Cojocar descoperise urme de dihănii. Dar urmele se dovediră

vechi și cârdul oamenilor merse toată ziua aceea fără folos. Seara căzură de oboseală. Roaseră turte reci de mei și dormiră iepurește, cu spinarea rezemată de câte un copac, în vreme ce, pe de lături, străjerii îi privegheau ca niște cocori. Merseră și a doua zi, trecură printre chei golașe și coborâră abrupt adâncindu-se în codri de fagi. Porunci noi, venite de la conducător, le încetini pasul, îngustându-le ceata și curmând orice vuiet.

În sfârșit, opriră undeva, la un semn. Acuma anume oameni se desprinseră și porniră singuri după noi arătări și sfaturi. Ceilalți stătură și așteptară un ceas, două. Apoi cercetașii se întoarseră. Erau bucuroși. Undeva, mai la vale, în jurul unei mlaștini înconjurate de fagi vechi, aflaseră urme proaspete și adăpătoarea fiarelor. Cojocar cercetă singur locurile, își alese oamenii care se suiră în copaci cu arcele pregătite, în vreme ce alții săpară gropi în pământul moale, mlăștinos, le acoperiră cu frunzare și se mistuiră și ei printre crengi. Așteptară iar. Curând grohăitul fiarelor se rostogoli în adâncurile codrului, asemenea unui tunet îndepărtat. Când turma porcilor ajunse la adăpătoare și dădu în gropi, mistreții rămași pe mal grohăiră furioși și îngrijorați întinzând grumajii. Atunci un fluierat străbătu văzduhul și săgețile fură slobozite o dată, încă o dată și încă o dată. Abia atunci porcii se dumeriră și grohăitul lor de spaimă și mânie se pierdu departe, în munte. În jurul mlaștinii și adăpătoarei se mai zbăteau încă cei loviți de săgeată, și grohăiau cumplit – într-o groază fără margini – cei căzuți în gropi și fără putință de scăpare. Cojocar fluieră iar și oamenii cu topoarele băgate în cingători coborâră și masacrul începu. Înțepenit pe mal, cu picioarele desfăcute, un om își ridică toporul, îl răsuci deasupra capului și plecându-se spre groapă, izbi în grămadă. Un grohăit uriaș izbucni și se rupse, și omul se îndreptă de șale și își înălță iar toporul. Alături, alți oameni făceau la fel. Curând rămaseră în picioare numai fiarele până la care toporul nu putea ajunge. Erau cumplite, furioase, cu colții amenințători, cu șiruri de bale curgându-le de o parte și de alta a râtului. Acu era rândul arcașilor. Grohăitul uriaș umplea pădurea cutremurând văzduhul. Arcașii îi așteptară să înalțe capetele furioase, monstruoase și își țintiră săgețile în gâturile lor întinse, palpitând de mânie și neputință. Săgețile izbeau cu un sunet înăbușit și fiara îngenunchea cu glasul frânt, cu grumazul străpuns adânc.

Când totul fu gata, coborâră și ceilalți oameni să taie crengi, să înjghebe năsălii, să încarce prada și să pornească „spre casă”! Noaptea îi prinse la adăpostul stâncilor, în jurul focurilor, frigând carne de porc sălbatic și mâncând, în sfârșit, pe săturate.

4

Un tropot de cal se auzi grăbind dinspre apus și un cercetaș sări

sprinten la intrarea în adăpostul cneazului Costa. Curând cneazul Costa fu văzut alergând înspre adăpostul lui Mihail Săcelean și nu mult după aceea Gorun încălecă pe căluțul rămas stingher într-o latură și se pierdu înspre apus.

— Am să bucium! strigă el către cei doi cnezi. Până atunci să se pregătească oamenii!...

O mișcare uriașă se simți în umbra codrului. Cneazul Mihail rămase pe loc. Cneazul Costa alergă la locul său. Cneazul Stanciul și popa Vâlcul fură vestiți prin sunete de bucium. Acuma fiecare își chema oamenii de încredere după izvod și împărțea porunci pentru o anume rânduială.

— Tu, Sumanar, pe Toporâște. Știi câți oameni ai?

— Optsprezece bărbați și zece ajutoare! se auzi glasul lui Sumanar care nu avea pe el decât cămașa descheiată la piept, izmenele suflecate până la genunchi, cușma roasă și îndesată bine pe cap și o curea de piele care altă dată fusese un capăt de hăț.

— Știu oamenii ce au de făcut?

— Știu! Când oi fluiera...

— Așa! Ține-i lângă tine și așteaptă buciumul. Tu, Nucean?

— Treisprezece oameni.

— Arme?

— Cinci arce bune și opt ghioage pe lângă topoare...

— Știi?

— Știu! Trec drumul în tufăriș și izbesc de acolo când o fi încâlceala mai mare. Apuc caii de dârlogi și îi trag în tufe, îi ascund.

— Nu uita de linia de capcane!

— Nuuu! Că doar eu le-am pus! Da' mi-ar mai trebui niște băieți buni și voinici, la ținut caii și la dat cu arcul, ori cu toporul pe după tufe... Am unsprezece pregătiți!

— Ia-i! Tu, Bolocan?

— Cu Nucean! Am zece oameni și cinci băieți. Da' pot lua și niște fete?

— Ei... alea ar fi trebuit pregătite din vreme și să fie voinice!...

— Le-am pregătit! Și-s tari de opresc căruța în loc numai cu o mână...

— Ia-le!

— Onuț! strigă în altă parte Mihail Săcelean și Onuț alergă. Auzi tu? S-ar putea să izbim azi în turci. S-ar părea că pleacă!

Onuț sări în sus bucuros și tulburat.

— Dar tu ești pregătit? îl cercetă cneazul.

— Cum nu se mai află! Bădița...

— A-ha, bădiț-tu! Ei?

— Bădița a luat și câteva fete. Sunt tari de ar merge cu furca și la urs!

— Zău, măi?
— Î-hîîî! Și avem puzderie de puștime să culeagă vârfurile de săgeți…
— Bădiț-tu o fi dat poruncă să nu se agațe turcii de puștii ăia?
— Asta nu știu! Adică… și Onuț se roși înțelegând usturimea glumei.
La fel se petreceau lucrurile, în același timp, cu cneazul Stanciul din Șerel. Numai popa Vâlcul nu se vedea nicăieri. El se găsea în adăpostul lui Cojocar în care baba Ruța zăcea și Uță tușea de să-și rupă pieptul. Uță ar fi vrut și el să se amestece printre culegătorii de vârfuri de săgeți, dar pe el nu-l lua nimeni! Prea tușea tare și mereu!
Când din depărtările de către miazănoapte glasul de bucium al lui Gorun porni să plutească peste vârfuri, numai ca o adiere, mișcarea de sub umbra codrului înțepeni. Câteva glasuri întârziate de copii fură rupte de gestul repezit al părinților și tăcerea desăvârșită căzu peste adâncurile fără margini. Doar frunzele foșneau ușor și goana undelor între maluri murmura domol, potolit, prietenesc. Și deodată glasul buciumului se înălță iar, mai aproape, gâlgâind parcă de bucurie, de tulburare stăpânită. Un fluierat ușor, un semn și Sumanar își strânse oamenii mai mult cu gestul și porni către creasta Toporâștei. Duceau cu ei topoare cu coada lungă, baltage, furci cu colții de fier și arcane de frânghie.
— Onuț! strigă cu glasul gâtuit cneazul Mihail.
— Aici, tătuță!
— După Sumanar cu toți ai tăi. Până va veni Gorun, tu le poruncești. Ia seama!
Onuț își porni arcașii cu părere de rău că nu-i și bădița de față să-l ajute. După ei, fetele, pășind voinicește în catrințele lor strâmte, arătau obraze crunte și arcele li se legănau pe umăr lângă cozile lungi, împletite. Pe altă cărare porniră oamenii lui Nucean și Bolocan urmați de ceata băieților luați să stăpânească carele și caii în tufele de dincolo de drumul din dosul Toporâștei. Aceștia coborâră pe coasta de miazănoapte a muntelui și se pierdură în tufarii de nepătruns, mânuiți numai de fluieratul ușor al celor doi conducători.
Încet, încet, în poiana din care plecaseră rămase numai Mihail Săcelean, și femeile, și pruncii celor duși. Copiii cei mai mărișori nu se vedeau nicăieri. Femeile își făceau cruce și se rugau îngânând cuvinte neînțelese. Cneazul Săcelean le privea zâmbind.
— Așa, așa! mormăia el privindu-le gesturile cuvioase. Dacă nici acum n-om izbândi, să știți că dumnezeul vostru are altă treabă!
O răbufnire de bucium izbucni aproape și cneazul fluieră tare. Copitele unui fugar bocăniră puternic pe piatra uscată. Gorun sări de pe cal.
— Fug? întrebă cneazul.

— Nu fug, se duc liniștiți, în rânduri de bătaie cu care, cu căruțe, cu vite, cu oi, cu…

— Cu pradă, va să zică?

— Dar cum?!

— Și doar scrisesem castelanului, și voievodului, și episcopului să ne trimită oleacă de oaste, să ne ajute, să ne curețe locurile de spurcăciuni… Parcă nu ei sunt mai mari peste locurile acestea și peste oamenii aceștia nemâncați și istoviți… Cneazul își dusese palmele la obraji clătinându-și capul. Și deodată tresări: Dar nu-l văd pe Cojocar. Unde-i Cojocar?

— Lângă Ruța, lămuri o femeie.

— Chemați-l!

— Într-un ceas turcii sunt aici! spuse Gorun.

Cojocar se arătă printre copaci, cu pieptul descoperit, cu capul gol, parcă mai ciolănos și mai slab decât totdeauna. Privea rătăcit.

— Cojocar, vorbi cneazul Mihail cu glasul schimbat, e rândul tău. Gorun spune că turcii mână cu ei vite, turme, oi, cai… Ce ai de gând?

Cojocar își scutură capul și își înălță umerii căzuți. Oftă din fundul inimii, își îndreptă statura parcă gârbovită și scoase un șuierat ascuțit. Cât ai clipi, poiana se umplu de copii, băieți și fete care aduceau cu ei o gălăgie atât de puternică și atotcuprinzătoare, încât toate vuietele codrului amuțiră.

— Gura! răcni la ei Cojocar răstindu-se cu o nuia. Ce, credeți că mergem la nuntă?

Se vede că glasul lui avea o mare autoritate, pentru că gălăgia se stinse ca prin farmec.

— Cine răspunde de cete? strigă el.

Câțiva băieți și câteva fete mai mari ieșiră în față.

— Știți ce aveți de făcut?

— Știm! răspunseră acei conducători de cete, desculți, rufoși, zburliți și neastâmpărați.

— Unde vi-s nuielele?

O pădure de nuiele lungi și mlădioase se înălță deasupra capetelor tuturor.

— Așa! răsuflă din adânc Cojocar. Aduceți-vă aminte de capcane, să nu dați în ele cu vitele! Și să nu vă aud gura! Acu după mine! Și porni pe cărare cu toată ceata de copii după el.

Lipăiau picioarele goale pe piatra sură, se clătinau în văzduh nuielele și toată oastea aceasta de prichindei se făcu nevăzută pe după stânci, coborând către drumul bătut pe care așteptau să treacă turcii, iar jos, trecură drumul de cealaltă parte și se mistuiră printre tufari.

Cneazul Mihai își ridică ochii spre Gorun.

— Ei… bădiță?

Gorun zâmbi și înălță dintr-un umăr.

— Când e omul necăjit și sărac muncește de la cinci ani. Calcă-n poalele cămășii, dar tot mână vaca la păscut! Unde-i Onuț?

— A plecați cu arcașii. Du-te și tu la locul tău de pândă și când s-or ivi turcii, dai de veste și alergi pe Toporâște.

Gorun trecu printre stânci, urcă un vârf și se tupilă alături, culcându-se pe burtă. Dinspre Toporâște străbăteau semne șuierate ușor. „Sumanar își așază oamenii", gândi Mihail Săcelean și urechea lui prinse alte semne din jos, de mai departe. „Ăștia-s Nucean și Bolocan", înțelese el și dintr-o dată, aducându-și aminte, se întoarse către femei.

— Stingeți focurile! le strigă el. Toate și repede! Și femeile se repeziră cu cofele, cu donițele și oalele cu apă. Fumurile subțiri se împrăștiară topindu-se printre copaci.

Gorun fluieră ușor. Cneazul se repezi, trecu printre stânci și se culcă alături de Gorun. Jos, departe, spre câmpie, drumul se întuneca. Din loc în loc sclipeau luciri fugare și un duruit surd înfiora aerul ca o presimțire de furtună.

Veneau! Veneau desfășurându-se încet, din fundul depărtării, în formație regulată de marș fără grijă. Și cneazul Mihail nu se putu stăpâni să le admire rânduiala. Turcii aveau doar cea mai învățată și mai puternică armată din Europa acelor vremuri!... Cercetași călări deschideau drumul, steguleţe galbene și roșii fluturau în vârful sulițelor și sub vântul dimineții ostași îmbrăcați cu grijă mărșăluiau puternic și regulat. Șiraguri de călăreți îi însoțeau de o parte și de alta a drumului, căruțe grele veneau după ei, încărcate înalt, cu vizitii călări și în urma tuturor scârțâiau care trase de boi, tunuri trase de bivoli, tropăiau ciurde de vite, desimi de cai și turme de oi, mânate nu de turci, cum s-ar fi crezut, ci de țărani cu bâtele în mână și la fel de desculți, de rupți și de sleiți ca și cei din codrii Tulișei.

— De-ai noștri! se lovi Mihail Săcelean cu palmele peste obraz. Ne prădăm cu mâinile noastre! Gorun, frate, asta n-aș fi crezut-o!

— Lasă-mă să-i înjur! se rugă Gorun.

— Când va fi aproape să înceapă nunta! se învoi cneazul.

Gorun își trase aproape buciumul lung de peste trei arșini, îl potrivi pe o buturugă și izbi cu toporul. O treime din lungimea lui căzu rostogolindu-se pe piatră. El duse la gură partea ce rămăsese mai largă și mai lungă și așteptă.

Acuma oastea pedestrașilor și călăreților, trecând după cotul Toporâștei, nu se mai vedea. Veneau la rând căruțele, carele, ciurdele, oile... și cei care le mânau cu nuiele și harapnice. Gorun se sculă într-un cot și tună în frântura de bucium ca într-un port-voce nemăsurat de lung:

— Măăăă! Iepuri nevolnici ce sunteți. Vă prădați cu mâinile voastre? Mișeilor! Împingeți vitele și carele în tufărișul din dreapta,

măăă! În tufărișul din dreapta, n-auziți? Sunt acolo oameni să vă dea ajutor! Nu intrați sub Toporâște că pieriți cu toții! Nu intrați, măă!

Câțiva țărani, cu capetele date pe spate, ascultau glasul acela care venea ca din cer.

— Ho, mă! răcni și unul dintre ei. N-auziți? Nu intrați sub Toporâște că-i moarte!

Ceilalți se opriră nedumeriți.

— Intrați în tufele din dreapta! tună același glas și câțiva cărăuși, pricepând, își cârmiră boii:

— Hăis, hăis, hăis!...

— Așa! Așa! îi încurajă glasul aruncat din bucium și brațe de oameni ascunși ieșiră din tufari făcându-le semne de îndemn.

Așa se urniră către tufe, și vite, și oameni. Supraveghetorii turci își întoarseră caii și își desfășurară bicele. Dar o săgeată zbârnâi și un supraveghetor căzu pe coama calului cu săgeata înfiptă adânc în grumaz.

— Acu tu fugi la datoria ta! porunci cneazul Mihail și Gorun se făcu nevăzut între copaci.

Alt supraveghetor căzu ca și cel dintâi și cneazul zâmbi mândru.

— Ăsta-i Onuț al meu! vorbi el singur și se bucură în vreme ce al treilea supraveghetor, care se repezise călare, furios, își întinse brațele cruce și căzu cu capul în jos și cu piciorul în scară.

Acu un pârâit năprasnic se auzi sus pe muchea Toporâștei sfâșiind aerul ca un trăsnet uriaș și prelungit, și un șir întreg de brazi gigantici se prăbuși, ca o pădure năruită, peste marșul atât de bine rânduit al turcilor. O prăbușire ca din cer, fără veste, fulgerătoare și o greutate sub care nimic nu se mai putea împotrivi. Ici, colo, dacă se mai simțea vreo mișcare, o săgeată venea zbârnâind de sus s-o curme. Scăpaseră numai cei câțiva conducători din fruntea coloanei, care auzind pârâitul în urma lor, dăduseră pinteni cailor și acum fugeau către asfințit, plecați pe coama cailor și vâjâindu-și bicele. Îngrijorat, Mihail Săcelean întinse urechea. Era doar ceata comandirilor și ar fi fost păcat să scape. Dar un nou pârâit, mai depărtat și parcă mai ascuțit, sfărâmă liniștea pădurii și cneazul zâmbi larg și porni și el spre Toporâște. Știa acum că la cotul dinspre asfințit, în stânga muntelui, trecerea a fost oprită de noua năvală a brazilor, că Gorun cu arcașii era acolo dintr-o parte, că cneazul Costa și cneazul Stanciul și Onuț erau în cealaltă parte și că din săgeata lor nu este scăpare! Știa că de acum toată partea aceea a Hațegului era slobodă și putea răsufla în voie.

— Pregătiți-vă de drum! Mergem acasă! strigă el către femeile care rămăseseră în poiană și se pierdu departe pe cărare.

Jos, sub Toparâște, măcelul fusese mult mai mare decât își închipuiseră cei care-l puseseră la cale. Sub pădurea care se prăbușise

zăcea toată oastea turcească, oameni și cai. Cei trei cnezi puseră să se culeagă armele răvășite și umplură cu ele căruțele. Costa și Mihail le cercetară cu anume gânduri, apoi se uitară unul în ochii celuilalt.

— Unde le ascundem?

— Le învelim să nu ruginească și le îngropăm.

— Numai oamenii de-ar tăcea…

— De Gorun și de oamenii aleși de el nu mă tem! Și, la urma urmei, om mai pune și noi mâna!…

Împânziră cu oameni tufărișurile din dreapta prăpastiei, să întoarcă toate vitele, și puseră umărul să scoată din făgașuri carele încărcate greu și tunurile trase de bivoli și să le pornească înapoi spre valea Streiului. Și când totul fu rânduit și oamenii se adunară în jurul lor gâfâind, cu gurile deschise să prindă o boare de vânt, flămânzi și sfârșiți, ei hotărâră să pună foc copacilor dărâmați să ardă și lemnul și morții, ca miasmele lor să nu se întindă peste țară…

— Am mai avut noi ciumă și știm ce-i aceea!…

Când fumul se învălui uriaș deasupra prăpastiei, ei porniră pe drum de întoarcere. Oamenii care pășeau în jurul lor erau atât de osteniți încât te mirau că se mai pot ține pe picioare. Totuși mergeau, și pe fețele lor se putea citi mulțumirea și un fel de bucurie. „Acasă, acasă, acasă!” cânta în mintea fiecăruia și li se părea că o bucurie mai mare decât aceea de a-și revedea locurile și căsuțele părăsite în fugă acum doi ani nu se putea. Căsuțele lor! Niște bordeie ridicate din lut amestecat cu paie și uscat la soare între patru bârne! Fără pod, fără coș, cu fumul vetrelor ieșind pe sub streașină, cu acoperiș de crengi peste care unseseră tot cu lut subțire ca să nu-i bată viscolul și ploaia în case… Când au plecat acum doi ani, pe acoperișurile acele crescuse iarbă și buruieni. Da, dar erau ale lor! Căsuțele lor! De aceea călcau acuma aproape veseli! Caii nechezau, vitele mugeau, oile behăiau, oamenii vorbeau, toți și toate știau și se bucurau că merg spre casă. Iar copiii ridicau o gălăgie până la cer!

La o răscruce, cei din Șerel o luară la dreapta, cei din Râușor porniră tot înainte, cei din Băniciori coborâră în valea Streiului și cei din Săcel se întoarseră să coboare spre stânga, întâi pe malul apei, apoi, ocolind un podiș, la vale către satul lor, către Săcelul lor…

Iată din stânga podișului, drept înainte, cei care aveau ochi buni aveau să-și vadă căsuțele… satul… Dar întindeau zadarnic gâtul slab, numai vine, înălțându-și capetele și se frecau la ochi și puneau palma pavăză la frunte. Nu vedeau nimic… Încet, vuietele se stinseră și nu se mai auziră decât carele scârțâind. Oamenii mergeau acuma tăcuți, cu dinții strânși, cu fruntea încrețită, cu pasul larg, grăbit, înfiorat… Chiar nimic!… Unde era satul lor, sărăcia lor de totdeauna, „a lor”? Iată un om a dat cu piciorul într-o scândură și scândura s-a împrăștiat într-un val negru de tăciune și funingine. Alte mușuroaie de tăciuni și

funingine se aflau alături. Și altele și altele!…

Când a început bocetul femeilor și al copiilor, cneazul Mihail s-a repezit:

— Nu-i nimic! Nu-i nimic, fraților! O să facem altele! Acele vechi tot trebuiau arse odată și odată!

Dar în noaptea aceea femeile bociră până în ziuă culcate pe cenușa rece, cu pruncii lângă ele. Sub bătaia lunii bărbații își înălțară pumnii către cerul gol, deșert de orice adiere de milă…

Așa la Băniciori, așa la Râușor, așa la Șerel…

CAPITOLUL II

1

Nu. Nu și-au putut face oamenii alte bordeie.

— Nu am îngăduință să le dau lemne din pădure! spuse ișpanul de la Orăștioara către cnezii Mihail, și Costa, și Stanciul care veniseră cu această cerere. Pentru domniile voastre, da! Trimiteți oameni să ridice ce trebuie și cât trebuie. Ceilalți însă sunt iobagi. Cu ce să plătească lemnele, dacă ei de doi ani încoace nici dajdiile nu le-au plătit?

Și, în fața chipurilor cumplit de nedumerite și furioase ale cnezilor, ișpanul urmă liniștit:

— Să nu vă mirați că li se cer dajdiile pe vremea cât ei au fost în bejenie de răul turcilor. Ce au căutat în bejenie? Puteau să rămână la locurile lor și să muncească mai departe. Din rodul scos ar fi luat și turcii o parte, dar ar fi luat și ei una, ar fi mâncat și acuma ar fi plătit din ceea ce le-ar fi rămas... și poate nici foc nu le-ar mai fi pus turcii. Iar în privința aceasta și domniile voastre cnezilor veți avea a da socoteală în fața judecății de la Hațeg despre purtările domniilor voastre în această împrejurare!...

Cu toată mânia care-l stăpânea în fața nedreptății care li se făcea, Mihail Săcelean zâmbi.

— Credeam să ne cheme la Hațeg ca să ne mulțumească pentru grija pe care am avut-o de oameni și pentru prada smulsă din mâinile turcilor, pe care am adus-o înapoi!

— Ba, în privința prăzii, lucrurile sunt și mai încurcate! Caii, vitele, oile și încărcătura luate de la turci au putut fi prădate de către aceștia de prin gospodăriile iobagilor care se băjeniseră, da, dar au putut fi prădate și din avuția stăpânilor, și mai cu seamă din avuția eminenței sale, domnului episcop Lepeș al cărui „castel” aud că a fost jefuit. De aceea va trebui ca toată această pradă să fie adusă în fața stăpânirii și a oamenilor eminenței sale să-și aleagă fiecare ce-i al său... și ce-o rămânea... dacă o mai rămânea ceva...

De data aceasta cnezii râseră în gura mare.

— Ceea ce au scos iobagii din mâna turcilor este pradă de război și după legile războiului prada este a învingătorului! strigară ei.

— Război? Ce război?

— Ar fi bine să te duci domnia ta până la Tulișa, spuse Mihail, sub creasta Toporâștei, și să vezi acolo care război! N-a mai rămas din oastea turcească nici un om. Nici unul! Auzi domnia ta? A fost bătaie cumplită. Oamenii au prăbușit pădurea peste oștirea aceea, au ucis cu arcul și cu toporul și au dat foc celor uciși și copacilor căzuți peste ei. Drumul nu mai e decât tăciuni și cenușă și oase omenești. Du-te și vezi!

O clipă ișpanul tăcu descumpănit. Apoi vorbi iar:

— Dacă a fost așa, a fost bine! Dar să nu uităm că iobagii sunt iobagi. Era datoria lor să lupte și să moară apărând avutul stăpânilor! „Iobagi”, nu uita!

— Nu uit, domnule ișpan, socot însă că și domnia ta ai să-ți aduci aminte de vorbele acestea… poate nu peste multă vreme!

Ișpanul ar fi vrut să răspundă, dar n-a mai avut cui. Cei trei cnezi plecaseră furioși. Știau de mult că atunci când e vorba de iobagi, cu stăpânirea nu se putea vorbi și acuma nu se mai putea face nimic. Iobagul nu era decât un animal de muncă, aproape necuvântător, și atât.

Cu asemenea stăpânire trebuiau să se poarte altfel. De aceea chiar de a doua zi, Gorun și Cojocar umblară din casă în casă cu anume porunci șoptite, după care oile aduse de la Tulișa fură înjunghiate și puse la sare, iar vitele mari luară calea către aceeași Tulișă, de unde fuseseră scoase din mâinile turcilor. Și totul se făcu noaptea, fără să simtă iscoadele stăpânirii. Deocamdată cnezii socotiră să-și înăbușe mânia. Primiră lemnele făgăduite pentru casele lor și celelalte clădiri de cuviință la un cnezat, iar oamenii din sate porniră să-și sape bordeie în pământ. Pentru această ispravă nu era nevoie de lemne. Săpau cu hârlețul, cărau țărâna cu troaca și băteau cu maiul, blestemând. Pe urmă au venit oamenii ișpanului să le ia vitele aduse pradă de la turci. Au căutat, au cerut, au răcnit prin jurul bordeielor, au lăsat iscoade și au plecat. Oamenii începuseră munca pe lanurile stăpânilor. Veniră vătăji să-i supravegheze și să le aducă porunci: „Castelanul aduce aminte tuturora că datorează dajdiile pe doi ani în urmă și răbdarea stăpânirii s-a isprăvit! Vor trebui să plătească și încă fără multă întârziere”…

Într-o zi, Cojocar a ieșit din bordeiul lui purtând pe brațe trupul neînsuflețit al lui Uță. În ziua aceea părintele era departe, în munte. Cojocar înfășurase copilul cu ilicul lui, pentru că altă ceva nu avea, și așa, împodobit, s-a dus și l-a îngropat sub un dâmb, pentru că satul nu mai avea nici cimitir. În bordeiul pe care-l scobise în pământ, Cojocar n-a putut dormi niciodată. Prea era strâmt locul și prea tușeau toți. Acu un loc rămăsese liber. Uță se mutase în marginea dâmbului de unde se vedea apa și munții și codrul în care – dacă ar fi putut – tare ar fi vrut să se joace și el. Acuma îi cânta Streiul gonind la vale către Murăș. El însă, Cojocar, va urma să doarmă tot afară, deasupra bordeiului, pe țărână, ascultând toată noaptea cum tușește Ruța și frățiorul cel mic al lui Uță… Parcă tușea țărâna, toată valea, pământul întreg parcă tușea sub trupul frânt de oboseală al omului care totuși nu-și putea afla hodină. El, Cojocar, se scula când încă era mult până în ziuă. Zorile îl prindeau departe pe lan, sprijinit în sapă, ca un semn întunecat zugrăvit pe cerul vânăt al dimineții. Așa făceau toți iobagii și el, Cojocar, muncea până se înnopta. Doar trebuia s-o hrănească pe

Ruța, și pe copil, și să mănânce și el, și să dea stăpânului dreptul lui pe care acuma nu-l mai putea amâna: veneau vătăjii să i-l ia de acasă. Așa făceau și ceilalți, decât că pe aceia îi ajutau muierile, dacă erau sănătoase. Toți erau osteniți, încruntați, flămânzi. Copiii culegeau rugi de mure de pe podiș și urzici tinere din curmături. Cu buruienele acele muierile făceau fiertură și departe, tocmai pe Tulișa, tăiau o vită și o aduceau în sat noaptea, cu roaba și tot noaptea o împărțeau frățește. Aveau deci de mâncare o zi pe săptămână; în celelalte zile zdrobeau un cățel de usturoi sălbatic, îl puneau în fiertura de buruiene, mestecau și mâncau așa cum ai mânca o mâncare adevărată... Cneazul Mihail nu mai avea boabe de nici un fel să le împartă. Nu mânca nici el turte și nici ceilalți cnezi nu aveau, iar de la ișpan ori de la castel nu puteau împrumuta nimic. Prea erau datori! Pe câmp oamenii mai frecau în palme un spic și aruncau în gură grăuncioarele crude cu gust încă acrișor, pe care le sfărâmau în dinți și le mestecau îndelung. Asta însă când nu-i vedeau vătăjii. Pentru că dacă-i vedeau... „Să facă bunătate oamenii să mănânce spice de pe bucățica lor de pământ, nu de pe pământul stăpânului!" Așa a trecut vremea până la seceriș.

Iar când nu mai era mult până la seceriș, Cojocar s-a dus să îngroape lângă Uță și pe frățiorul lui cel mai mic. Părintele Vâlcul a rămas cu el și, cu ochii duși spre apa Streiului, l-a întrebat:

— Tu unde dormi?

— Deasupra, pe bordei! a răspuns Cojocar.

— Și Ruța?

— Înăuntru, dedesubt! Acuma însă... dacă nu mai am copii...

Rămaseră amândoi tăcuți, părintele privind departe spre munții Făgărașului, Cojocar privind în pământ. Apoi popa Vâlcul vorbi iar:

— Ar fi bine să dormi tot afară...

Celălalt îl privi nedumerit.

— Și când o da frigul?

Popa îl cercetă fugar cu ochii și își întoarse iar privirile spre munți. Mai stătu așa o vreme și pe urmă porni să coboare spre malul Streiului. Departe, peste apă, se zăreau într-o văiugă Băniciorii lui...

2

Când s-a terminat cu secerișul pentru stăpâni, oamenii au răsuflat ușurați. Începură să secere pentru ei, pe bucățica de pământ pe care mila stăpânilor le-o hotărâse drept plată pentru muncă. Secerau încet, cu grijă, să nu scuture spicele și în urma secerătorului, toți ai lui umblau aplecați asupra miriștii să culeagă spicele rătăcite din întâmplare. Pământul rămânea ca o perie galbenă, curată, iar roada era cărată acasă cu brațul, cu troaca, cu sacul. Pe urmă veneau vătăjii ișpanului, sau ai eminenței sale s-o măsoare, să ia pentru stăpân a noua parte și să strige în jurul bordeielor pentru plata datoriilor.

Veneau și oamenii cneazului să fie de față și atunci vătăjii se mai îmblânzeau.

Cojocar s-a dus la cneazul Mihail să se sfătuiască și a pierdut o jumătate de zi. La cneazul Mihail veniseră oaspeți: cneazul Costa de la Râușor, cneazul Vlad de la Ucea, cneazul David din Grădiș și cneazul Ruga de la Lupșa. La toți sărăcia era cumplită și oamenii ajunși la marginile putinței lor. Acuma, cu punerea în umblet a monedei celei noi, datoriile au crescut de zece ori, pentru că moneda aceea nu cuprindea decât o fărâmă de argint. Craiul a vrut să înșele norodul! Dar norodul nu se lăsa înșelat. Nici seniorii! Iată nici ei nu mai vor să primească plata datoriilor în monedă nouă. Cer moneda cea veche. Și cea veche se găsește în târguri numai dacă dai pe ea zece monede noi. Munca însă se plătește în monedă nouă! Cu alte cuvinte, de zece ori mai puțin decât face! Cei cinci cnezi au închis ușile și dezbat între ei necazurile acestea. Nici ei nu mai știu ce să facă. Starea iobagilor e fără nădejde și ei sunt ținuți răspunzători de neplata datoriilor. Dar cu ce să le plătească oamenii, dacă prin jocul acela de monedă datoriile s-au înzecit?

Când a bătut în ușă popa Vâlcul nici nu l-au auzit. A trebuit să repete bătaia și s-o întărească.

— Aici sunteți?! s-a mirat el. Va să zică ați auzit și voi?

Ceilalți îl priviră uimiți.

— Ce s-auzim?

— Răscoala! Țara Bârsei! Făgărașul! Ce vă uitați așa la mine?

Și în fața nedumeririi generale popa a trebuit să-și descarce sacul:

— S-au sculat țăranii din Țara Bârsei. S-au sculat că n-au mai putut răbda de foame și de asuprire și nedreptate. Și acolo fuseseră turci, dar după turci stăpânii s-au arătat mai răi decât păgânii. Iar când a venit și năpasta asta nouă cu moneda de argint a grațiosului nostru suveran, n-au mai putut! Pentru că să vedeți, domniile voastre: turcii se arătaseră mai buni decât stăpânii! Turcii căutau și – dacă găseau – luau. Dacă nu, se înțelege că plecau cu mâna goală. Stăpânii însă, vor să ia și ceea ce nu găsesc! Moneda cea veche nu se mai vede. Cu toate acestea stăpânii cer ca datoriile cele vechi să fie plătite în moneda veche, pe care n-o găsești decât doar vânzându-ți sufletul! De unde să ia iobagul atâta bănet! Și de aici deznădejdea! Au pus iobagii mâna pe topor și au pălit! Au pălit, au pus foc și au început a dărâma! Ca omul când nu mai are încotro! Pe urma lor, praful! Și atunci a sărit luminăția sa contele Jakch de Cășei, comitele secuilor, cu oastea sa. Ei, se-nțelege că iobagii nu erau pregătiți pentru un asemenea război și au fugit. Au fugit în munții Făgărașilor. A dat și oastea să-i ajungă, dar n-a putut. Iobagii au răsturnat peste ei copacii retezați cu ferestrăul și au ucis-o cu pietre! Acu contele a prins cu oaste trecătorile să-i facă pe iobagi să moară de foame acolo sus. Numai că

noaptea iobagii dau peste paznicii trecătorilor și-i ucid cu furca! Iar de mâncat, mănâncă oile seniorilor pe care le-au prins la păscut în munte! Iar ciobanii le arată care sunt mioarele cele mai grase!…

— Asta înseamnă că începe! vorbi cneazul Mihail, cu glasul răgușit dintr-o dată. Va să zică începe! Ați aflat că răscoala lui Huss vrea să dea țăranilor pământurile seniorilor? Să ne mai mirăm de cele ce se întâmplă la noi? Mai bine să ne pregătim și să-i pregătim!

— Da, să ne pregătim. Dar cum? întrebară oaspeții și se adunară iar cap lângă cap să pună la cale.

Așa i-a găsit Cojocar, care rămase lângă ușă cu bețișorul în mână și cu obrajii scofâlciți.

— Cneaz Mihaile, vorbi el, eu acuma nu mai am băieți ș-am făcut oleacă de economie, iar pentru mine și pentru Ruța… ne trebuie mai puțin… M-am gândit așa: Mâine vine vătaful de la castel să-mi măsoare roada. Zic: să dau toată nona pe anul ăsta și s-o dau și pe cea de anul trecut! Iar cât despre cea de antărț… oi da-o la anul! Că văd că nu-i și nu-i nici o nădejde la noi cum am văzut acolo la Husiți…

Cei de față îl priveau cu ochii mari.

— Cojocar, vorbi Mihail, vătaful n-are să-ți primească nimic. Porunca cea nouă pe care a primit-o ișpanul este să vie vătaful să măsoare la fiecare om și să hotărască nona și datoria veche, după care iobagul să se ducă, să-și vândă roada la târg, iar la canțelaria eminenței sale să aducă bani, nu roadă. Pentru fiecare măsură datorată, atâția bani. Deci, dacă ai… du banii și gata, că despre nădejdea de care vorbești tu, încă nu s-au copt strugurii, Cojocar!

— Strugurii cruzi se cheamă aguridă, cneaz Mihaile, și-s atâta de acri, încât mă tem că n-o să-i putem mânca! Și să ferească Dumnezeu de omul flămând, cneaz Mihaile!… Vra să zică ei nu mai primesc roadă?

— Numai bani!

În ochii omului se întunecă ca un fel de spaimă. Cneazul mai spuse:

— Și nu uita, Cojocar, Ruța e bolnavă! Ea trebuie să mănânce mai mult… fără economii!

Cojocar dădu din mână a lehamite și ieși.

— Oi mânca eu mai puțin! bodogăni el pe drum.

Pe urmă toate s-au petrecut așa cum a spus cneazul Săcelean. Vătaful a venit, a măsurat, a hotărât și într-o dimineață căruța de la castel a venit să încarce și să meargă la târg. Se înțelege că pentru căruță vătaful hotărâse anume plată și făcuse anume însemnare. Ruța a ieșit să dea și ea o mână de ajutor. Când și-a scos capul afară din pământ, ca o cârtiță, chipul ei părea de ceară. O pală de vânt îi luă broboada de pe cap și-i zburătăci părul încărunțit înainte de vreme. Cojocar o privi și se înspăimântă.

— Coboară înapoi! îi strigă el.

Ea îl ascultă, dar era atât de slabă și neputincioasă, încât împiedicându-se de un sac căzu și nu se mai putu ridica.

— Tu să faci bunătate să te astâmperi! ocărî Cojocar purtând-o în bordei.

Pe urmă căruța porni și Cojocar grăbi în urma ei, iar în jurul bordeiului rămase pustiu…

În aceeași zi, spre seară, căruța se întoarse scârțâind și cu caii osteniți. Cojocar se opinti și descărcă sacii cu care plecase azi dimineață. Nu vânduse nimic.

— Cum să vând? lămuri el peste o vreme, în bordei. Negustorii nu-mi dau decât bani noi. Ca să-mi dea bani vechi cum îmi cere intendentul, zic să le dau de zece ori atâta marfă! Că-s mai scumpi. A făcut craiul nu știu ce tâlhărie cu banii ăștia noi și lumea a simțit. N-am vândut. M-am dus la castel să le las marfa acolo. Atâta vă datorez, atâta v-am adus! Vindeți voi! M-au fugărit cu câinii! Ș-am adus sacii acasă!

Ruța stătea nemișcată în întunericul bordeiului și răsuflarea ei nu se auzea. Încremenise pe laiță cu o mână adusă peste piept și cu brațul celălalt atârnat spre pământ. Cojocar tăcu o vreme să-i audă vorba și neauzind nimic, întrebă:

— Ție ți-e rău?

Întrebarea sunase domol, cu glas scăzut și cu un fior de grijă. Dar nici acum nu răspunse nimeni. Ruța părăsise această lume stăpânită de seniori, în care oamenii muncitori mureau de foame.

Sicriu n-a avut. Pentru sicriu trebuiau scânduri și la scânduri nu aveau dreptul iobagii. Și chiar dacă ar fi avut!… Cojocar se purtase foarte rău ieri, la castel. Înjurase pe intendent, pălise pe un slujitor care umbla să-l dea afară din canțelerie și când a pornit cu carul spre casă, a spus despre seniori, popi și rege niște vorbe din pricina cărora și acuma le-o fi țiuind urechile acelora! Cine deci să-i mai dea scânduri? De aceea el a învelit moarta în singura ei hanță, a legat-o la cap cu un fel de broboadă, a luat-o în brațe și a așezat-o între cele două cozi de sapă. Era ușoară ca un copil, iar nasul îi era subțire ca o muche de cuțit. Numai picioarele aveau labe mari, noduroase, ciolănoase, ca picioarele tuturora acelora care au umblat desculți o viață întreagă…

Popa Vâlcul îl privea cu adâncă milă și înțelegere pe Cojocar.

— De acuma – spuse el într-un târziu – dacă ai rămas singur, eu aș zice să te muți la mine… Eu fiind toată ziua pe coclauri rămâne prunca aceea mereu singură!… Să ai grijă de ea.

— Și munca? întrebă nedumerit Cojocar.

— Cu munca… om vedea… și părintele tăcu iar, fără să-și isprăvească vorba. Ochii lui rătăceau acuma încolo, spre munții Făgărașului. Apoi dintr-o dată porni spre Băniciorii lui.

Cojocar îl privi îndelung cu ochii micșorați și vorbi singur:

— Mă tem că voi știți ceva și tăceți ca peștii! Dar poate că s-a lumina și pentru noi odată soarele... să se coacă agurida de care vorbea cneazul Mihail al nost'!... Nu cumva?...

3

La Băniciori casa popii Vâlcul rămăsese întreagă lângă bisericuță. Turcii n-o arseseră. Nu se știe de ce. În locul satului însă apăruseră acum mușuroaiele de cârtiță ca și la Săcel și în celelalte sate din jur.

Așa arăta Băniciorii și în ziua în care un pâlc de oaste năvăli căutând drumul către Strei, vadul și cărările către Vinț. Luat repede, Cojocar se zăpăci, iar Uca se ascunse pe cuptor.

— Ce Vinț? Ce vad? îngâna el grijuliu să nu aducă primejdie asupra casei care-l adăpostise. Întrebă, cercetă și până la urmă se lămuri: dăduseră în satele săsești din Sebeș niște munteni din Zărand să jăfuiască. Și ei, ostașii aceia, erau trimiși să treacă apa, să străbată către Vinț, să le iasă înainte când s-or întoarce cu prada și să-i prindă. Altfel nu-i chip să pună mâna pe dânșii! Iar dacă i-or prinde, să-i ducă legați în Sebeș, la judecată și pedeapsă.

— Ce să jăfuiască? se nedumeri Cojocar. Mai e ceva de jăfuit?

— Sașii au pământ! râseră ostașii. Le-au dat craii din vechime ca să-i ademenească să vină din țara lor în Transilvania. Și având pământul lor se cheamă că au și vite și oi și de toate. Vra să zică sunt bogați! Față de iobagii noștri sunt chiar bogați! Nu toți, vezi bine, dar mulți din ei.

— Au pământ! Pe Cojocar parcă-l loviseră cu ceva în cap. Mai auzise el cândva treaba asta, dar socotise că-i o poveste, ori o glumă! Va să zică e adevărat! Sunt va să zică țărani care au pământ! Și sărmanii, „flămânzii” din Zărand n-au! Nici cei din Băniciori n-au! Nici cei din Săcel, ori din Râușor, ori din Șerel, ori cei din munții Făgărași n-au! Și lor nu le dă nimeni. Arătă acelor ostași drumul căutat, pentru că nu avea încotro și se duse și el la Săcel să vorbească cu cneazul Mihail despre pământ!...

Nu s-a întors Cojocar prea bucuros. Și de la Gorun, care pornise către Vinț și Ocroinda să ducă anume vorbe către cneazul Torda s-a știut pe urmă că ostașii aceia sași n-au făcut nici o ispravă acolo la intrarea în munții lor, unde erau așteptați. Ba chiar s-a vorbit că fuseseră vestiți din vreme de anume iscoade. Și din ziua aceea țăranii iobagi începură a vorbi tot mai des și mai tare despre pământ, și în celelalte sate tot așa. Ba din locuri mai depărtate veneau câteodată iobagi necunoscuți și întrebau pe Cojocar despre pământ. Iar vorbele acestora se răspândeau din ce în ce mai departe. Cojocar își făcuse o pereche de opinci noi, din piele de mistreț nerasă și încălțat cu opincile acele și cu bețișorul subsuoară îl vedeai când urcând o

costișă, când coborând o vale, stând de vorbă cu oamenii întâlniți și ajungând uneori până la crestele Făgărașilor, la necăjiții cei din Țara Bârsei, fugăriți acolo de oastea comitelui secui.

Pe urmă, năvăliri ca aceea făcută de munteni în gospodăriile sebeșenilor bogați s-au întâmplat multe. Umblau după pradă și cei din Zărand, și cei din Vinț, și alții din Ucea, și alții din Grădiș... Alergau zadarnic după ei ostașii ișpanului și ai castelanului că nu puteau prinde pe nimeni.

Și parcă anume ca să vadă că prădalnicii nu umblă anume să lovească numai în sași, ci în cei care au, fără deosebire de neam, s-a întâmplat într-o zi o faptă nemaiauzită pe locurile acele. Anume, o ceată de iobagi – nu s-a știut niciodată de unde erau – au năvălit să prade o mănăstire de sub munte. Nu era o mănăstioară săracă și flămândă, ori o mică cetate catolică cum erau multe, ci o mănăstire mare, ortodoxă, cu călugări mulți și – se zicea – cu avuții și hrană adunate în beciuri și saivane. Ceata de iobagi a găsit poarta încuiată și ziduri grele de jur împrejur. Drept care unii au sărit zidurile și-au repezit mâna în barba cuviosului portar și au descuiat. Iar când cuviosul a dat să strige, i-au făcut vânt într-o baltă făcută de ploi, alături. A stat portarul acela în baltă până când i-a văzut pe toți dispărând în ograda mănăstirii și atunci a ieșit din apă, a tras cheia din broască, o cheie de un arșin și a lovit cu ea într-o toacă de fier spânzurată acolo sub boltă. Alarma! Dar o dăduse târziu, abia în clipa în care părintele stareț se zbătea în brațele năvălitorilor.

— Cum de vă rabdă Dumnezeu? întreba el în gura mare, uluit.

— Ei, Dumnezeu rabdă multe! au râs iobagii aceia fără rușine și fără nici un respect de cele sfinte. Rabdă, de pildă, ca domnia ta să te ghiftuiești în fiecare zi și noi să crăpăm de foame! Iar acuma are să rabde să-ți smulgem barba, dacă n-ai să ne arăți unde-s bunătățile și avuțiile mănăstirii! Și după ce l-au mai strâns puțin, n-a avut popa încotro! Le-a arătat de toate. Și cum mănăstirea avea și cai, și căruțe, și boi, și care, oamenii au încărcat și au plecat mai cercetând și cuprinsul bisericii. Erau acolo scule popești de argint, și de mătasă, și de aur, dar cui îi trebuiau? Le-au risipit care încotro și și-au văzut de drum lăsând pe cuvioși legați și țepeni de frică. În urma lor mănăstirea a rămas cu porțile în lături și cu magaziile goale, ba a luat și foc la niște chilii din capătul despre pădure. Dar cercetările care s-au făcut pe urmă au dovedit cum că focul a fost pus de un popă catolic, care ar fi fost tare bucuros ca acea mănăstire ortodoxă să dispară de pe locurile acele!... Iar popa acela catolic a fost prins și dovedit, iar țăranii din satul alăturat i-au tras o sfântă de bătaie, soră cu moartea!

Precum vedeți nu era bine! Bătea vânt de răzmeriță și lumea se arăta neliniștită, și îngrijorată, și nemulțumită, și gata de harță. Iată, popa acela catolic, de pildă, a trebuit să împungă fuga și să nu se mai

arate pe locurile acele blestemate!…

— Fără știrea voastră, nu se poate să treacă ei și să se strecoare nevăzuți! bătea din picior ișpanul în fața cnezilor vecini, chemați să-i asculte pâra și dojenile trimise de grația sa împăratul. Cum de îndrăznesc ei asemenea fapte?

— Li-e foame și flămânzii îndrăznesc! lămuri cneazul Mihail.

Aceasta putea fi, în adevăr, o lămurire, dar ea nu curma nelegiuirea! Iar îndată după aceea faptele petrecute au fost și mai grele. A doua oară oștenii trimiși să facă regulă au simțit că ei nu se bat numai cu cetele prădalnice, ci chiar oamenii din satele prin care treceau le erau dușmani! Uneori prădalnicii aceia nici nu mai aveau cu cine se bate, întrucât aflau pe paznici și pe ostași gata nimiciți și drumul slobod! Și atunci cnezii satelor cu pricina fură chemați din nou la grea cercetare și craiul a scris cu mâna lui o scrisoare de aspră dojană.

Dar țăranii tot nu se duceau să plătească dijmele. Acu nici nu mai încerca nimeni să se ducă la târg și să vândă roadă pe monedă veche, cum cereau cançelariile. Așa începu să bată pe locurile acele un vânt de împotrivire și dârzenie, și așa au început oamenii a crede că o vreme cu slobozenie și pământ așa cum o visează husiții va veni și pentru ei cândva. Și atunci s-au înăsprit inimile lor strângându-le pumnii și încruntându-le ochii… Iar când îl vedeau pe Cojocar, îi săreau de departe înainte și tăinuiau cu el ceasuri întregi, fără știrea vătăjilor, și intendenților, și ișpanilor!…

4

Într-un rând, cneazul Mihail a întâlnit un cioban. Venea pe jos dinspre răsărit și ținea drumul către Vinț. Era un om cărunt tare, cu barba tunsă scurt, cu cușmă înaltă, opinci nerase și desagă goală pe după gât. Își dădură binețe.

— Dincotro?

— De la stână, de pe Cândrel. Mă duc către Vinț. Mi-a murit un frate…

— Stână? Pe Cândrel?

— Da… stâna eminenței sale episcopului… Are acolo peste cinci sute de oi și toate mulgătoare!…

— Așaaa!

Omul s-a dus în treaba lui și cneazul Mihail a stat mult pe gânduri. Pe urmă a chemat pe Gorun…

În aceeași zi Gorun și-a legat bine opincile, și-a strâns betele, și-a luat bățul și a pornit către răsărit. Era voios și fluiera.

Acasă a întrebat zădarnic Onuț:

— Unde-i bădița?

— Are treabă! îi răspunse cneazul aspru. Nu te amesteca!

Și băiatul rămase nedumerit. Ce fel de treabă? Dacă se putea duce „bădița”, înseamnă că s-ar fi putut duce și el!

Abia peste o săptămână au izbit niște zvonuri dinspre Sebeș: fugarii de pe Făgăraș au prădat de pe Cândrel oile eminenței sale episcopului! Le-au mânat în munții lor și acuma… prinde orbul… scoate-i ochii!…

Dar acestea nu erau decât vorbe. Gorun s-a înapoiat la Săcel cu două zile după zvon. Îi râdea buza.

— Ei „bădiță”? Dar mai întâi stai jos! Te dor picioarele!

— Mă dor, de nici nu le simt! Am izbutit!

— Fără bătaie? Fără sânge? Te-a cunoscut careva?

— M-au cunoscut ciobanii!

— Răăău! Asta-i rău, „bădiță”! Și te-au lăsat să le iei?

— Mai întâi și mai întâi nu-i rău! Și pe urmă nu le-am luat nimic! Nici nu m-am dus singur! Am fost întâi „sus”, am luat cu mine o ceată de oameni și am pornit la stână. Era pe coasta de miazănoapte a Cândrelului… este acolo o curmătură. Cu strungărași cu tot am găsit unsprezece ciobani… Ne-au primit, ne-au ospătat și-am vorbit… Iar în ziuă au pornit ei singuri oile către Făgărași… Noi mergeam în urmă, glumind!… Ei, și au rămas și ei acolo!

— Sus?

— Sus!

— Și ce-au zis oamenii?

— A fost o bucurie cum nu se mai află! Pupau oile! Acu le taie și le pun la sare!… și ne roagă să le ducem sare cât mai multă, că au isprăvit-o!

Cneazul Mihail se sculă cât era de mare și îmbrățișă pe Gorun.

— Măi bădiță, măi! Măi bădiță, măi!… A întrebat băiatul de tine!

— Să-i spun?

— Nu!… Iar sarea, chiar azi!

— Și ace mari de cusut, și câteva gheme de tort… ei fac din piei haine pentru iarnă… că vara umblă aproape goi! Vai de mama lor, sărmanii! Și n-au mei de loc!

— Meiul atâta-i cât îl vezi în coșere. Măsoară, scoate cât trebuie pentru noi, să ieșim din iarnă, și restul du-l!

— Eu zic să mai încerc la Râușor, și la Șerel, și, poate, la Băniciori.

— Popa n-are! Repezi-te la Râușor și la Șerel. Să-ți dea ei care și boi… Mai trebuie trimisă vorbă în sus, către Vinț și Grădiș, până-n Almaș…

Iar peste câteva zile carele pornite din satele acele, cu sare și mei, poposiră la vadul Oltului, dincolo de Cândrel! Boii răsuflară, Gorun buciumă și cărăușii își înălțară chipurile spre crestele vinete ale Făgărașilor…

Departe, către miazănoapte, ostașii eminenței sale părăsiră crestele Cândrelului și o luară către Ruzi. Duceau cu ei năsălii făcute din

crengi de brad, și de pe năsălii se auzeau gemetele celor stropșiți sub crestele Cândrelului… La Ruzi, unii ostași zdrobiți de bolovanii care cădeau de sus se rostogoliră urlând în prăpăstiile fără fund, și alții cerșeau alte năsălii… Iar după Ruzi, făgărășenii începură a prăbuși bolovani, apărându-se. Cine să mai caute paguba eminenței sale? Șchiopii, ciungii și cei cu capetele sparte de loviturile primite? S-au întors deci oștenii episcopului către castelul care-i adăpostea în vreme ce fugarii de „sus” mâncau carne friptă de berbec…

5

Aceasta a fost, în adevăr, o faptă din cale-afară de cutezătoare! Un om de la „castel”, un lungan slab și ciolănos și care avea nu știu ce meteahnă la grumaz, că umbla cu gâtul veșnic înfășurat într-o legătură pestriță, a încălecat și a pornit în goană la Alba să pârască eminenței sale isprava și paguba. Iar eminența sa de Lepeș, vânăt de supărare și indignare, a scris îndată grea plângere către scaunul împărăției… Nu s-a mirat nimeni deci în primăvara următoare când anume umblători de la castelan și ișpan au chemat pe cnezii din partea aceea de miazăzi a Transilvaniei să se înfățișeze în cutare zi luminăției sale, înlocuitorului crăiesc, care va binevoi să vină la Hațeg în cercetare!… S-au adunat așadar cnezii la Hațeg. A venit și castelanul, și ișpanul, și omul eminenței sale trimis să stea de față și să ceară despăgubirea de cuviință. Iar când pintenii de argint ai luminăției sale înlocuitorului crăiesc au sunat pe lespezile de piatră ale castelului în care se ținea judecata, toată această lume s-a sculat în picioare, salutând după cum se cuvenea. Avea luminăția sa, înlocuitorul, pălărie cu marginea ridicată pe frunte și lăsată pe ceafă, cu pană de vultur într-o parte, mustăți negre subțiri răsucite în sus, purta strai albastru, scurt, cu mulți bumbișori de argint la mâneci și la piept, încălțăminte înaltă de piele moale și sabie bogată la brâu. Și-i licăreau sub frunte doi ochișori mici și iscoditori.

În fața sa s-a plâns întâi omul eminenței sale și a numărat pagubele pricinuite și despăgubirile eminenței sale, după care cnezii au strâns din umeri și au tăcut.

— Ce aveți de spus? s-a mâniat atunci luminăția sa locțiitorul crăiesc bătând din picior și zuruind din pinteni.

Iar ei au înălțat iar din umeri și numai unul a cutezat să spună două vorbe:

— Se poate!

Dar în mărturisirea aceasta nu era nici teamă, nici părere de rău, cum s-ar fi cuvenit pentru avuția eminenței sale jăfuită cu atâta lipsă de respect! Era mai mult nepăsare și un fel de: „ei, și?” adică un fel de: „ce-mi pasă mie?” Ceea ce văzând și înțelegând omul eminenței sale, se făcu vânăt de supărare, iar luminăția sa locțiitorul crăiesc intrând

într-o furie nemaipomenită, începu o ocară lungă și amenințătoare, care cuprindea și pe făptași și pe cnezi de-a valma.

— Nici dajdiile, nici daturile și pe deasupra și prădăciuni! striga el. Cum socotiți voi această purtare?

La care cneazul Mihail răspunse îndârjit:

— Goliciunea înconjură, foamea dă de-a dreptul!

— Adică? întrebă aiurit luminăția sa locțiitorul, după o clipă lungă care i-a trebuit pentru înțelegerea acestei zicale românești.

— Adică iobagilor li-e foame! își întări glasul cneazul Mihail. Și dacă li-e foame de unde să ia să mănânce? Nu de la cei care au și mănâncă?

— Nu pentru asemenea vorbe și judecăți sunteți îngăduiți voi în slujbele voastre! urlă luminăția sa, înălțându-și brațul ca o sabie. Aveți datoria să împliniți poruncile grațiosului nostru suveran, să sprijiniți strângerea dajdiilor și să păstrați liniștea și buna purtare în cuprinsul cnezatului vostru! Dacă însă vă dați de partea iobagilor și le încurajați prădăciunile, atunci eu știu de unde pornește răul!

— În cnezatul meu nu se află jăfuitori și lumea cârtițelor care mi-a rămas – cârtițe pentru că trăiesc în pământ – este până acuma liniștită!

— Nici vecinii n-au jăfuit până acuma de la domnia ta?

— Nici!

— Nici de la mine! întări cneazul Costa.

— Nici de la mine! repetară pe rând cneazul Torda și cneazul Ruga, și Vlad de Ucea, și David de Grădiș…

— În schimb fură toți din Sebeș! strigă luminăția sa locțiitorul crăiesc, nemaiputându-se stăpâni.

— Dacă ni s-ar da o dovadă cât de mică, am ști pe cine să apucăm! spuse cneazul Mihail.

— Parcă spuneai că li-e foame, deci îi știi! se zbuciumă luminăția sa înlocuitorul.

— Să mă iertați, n-am spus că-i cunosc! Luminăția voastră ne-ați întrebat cum înțelegem noi faptele acestea și eu v-am lămurit cum m-am priceput. Dar de văzut nu i-am văzut!

— Măcar o singură dovadă! întăriră și ceilalți cnezi.

— Oamenii prădați au cunoscut pe tâlharii zărăndeni! strigă luminăția sa.

— Mint! sări cneazul Torda. Dacă i-au cunoscut să spună cum îi cheamă și iaca eu le făgăduiesc…

— Mint și cei de la „castel” care, se jăluiesc că li s-a furat stâna? întrerupse luminăția sa.

— Mint! strigară toți cnezii într-un glas.

— După știrile noastre, lămuri cneazul Mihail, stâna a fost furată chiar de ciobanii eminenței sale, care au luat oile și au pornit în lumea

lor, pentru că eminența sa îi ținea numai cu zer de oaie și cu câte un pumn de mei pe zi! Cum să nu fugă oamenii?

Așa… nu se putea face nici un fel de cercetare! Luminăția sa locțiitorul crăiesc ceru deci să vorbească cu fiecare în parte și până la urmă lăsă lucrurile baltă și plecă amenințând, și poruncind să se încaseze toate dajdiile din trecut și să nu se mai audă de tâlhării, cnezii rămânând să răspundă singuri în fața grației sale împăratului… Iar despre cele ce are să hotărască scaunul împărăției în privința cercetărilor de azi… au să primească cnezii, castelanul și ișpanul, poruncile cuvenite…

— Acu are să ne pârască episcopului că adică ne-am arătat împotriva intereselor sale! vorbiră între ei cnezii rămași singuri.

— Ei și? se mânie cneazul Mihail. Noi nu suntem cnezi episcopești, ori senioriali. Noi suntem cnezi ai craiului și stăm cu drept de moștenire pe locurile noastre pe care noi înșine, sau părinții noștri, le-au câștigat cu fapte de arme! Și ținem numai de autoritatea și judecata craiului. Altfel… ne înghițea locțiitorul!

6

S-ar fi părut deci, că aspra dojană crăiască ce urma să vină fără sminteală are să fie cea din urmă faptă cu care are să se încheie această a doua toamnă de după plecarea turcilor din țară. Dar despre crai se vorbea acuma că s-a împotmolit în trebuințele războiului său cu husiții, că are mereu nevoie de alt număr de oșteni și la Hațeg, la Orăștioara, la Sebeș, la Alba se iviră anume comandiri care îndemnau omenirea să intre în oastea cruciaților care urma să se ridice pentru nimicirea „ereticilor” lui Huss.

— Dar e o minciună! striga indignat cneazul Mihail. „Ereticii” aceia umblă să dea pământ iobagilor, nu să se bată cu altarele popilor!

Curând însă se băgă de seamă că lumea nu se îngrămădea să îngroașe oastea aceea a cruciaților cărora norodul le zicea „Cârstoși!” Iar dacă se îndupleca vreun om năuc de foame și de sărăcie, socotind că astfel își rânduiește viața lui și celor alor lui, aceluia i se dădeau câtiva cvartlingi de aramă, și o uniformă bălțată peste care i se atârna de gât un fel de scut de scândură care-i cădea jumătate pe piept, jumătate pe spate și pe fețele căruia se vedea trasă cu alb o cruce mare cât scutul, iar în mână i se punea o suliță lungă cu vârful de fier cu care să împungă în husiți… când îi va prinde!… Deocamdată cârstoșii aceia împungeau în orătăniile oamenilor, în purceii și mieii lor, spre cea mai mare mânie a norodului care se ferea de ei ca de tâlhari. Când socotea că a adunat destulă oaste de aceasta, comandirul cu pricina pornea cu ea către apus și miazănoapte și în urma lui începea alt comandir să cheme în oaste…

Cu faptele acestea vara se isprăvi și porunca crăiască tot nu sosea.

— Să știți că vine craiul singur să ne ocărască! vorbeau între ei cnezii, cu oarecare grijă. Dar în loc de crai se pomeniră cu altă poruncă. O poruncă atâta de ciudată, încât în fața ișpanului care le-o citea, cnezii crăiești rămaseră încremeniți: Craiul chema la Pojony, într-o adunare generală, pe toți reprezentanții nobilimii, pe cei ai prelaților, ai târgoveților, ai comandirilor de oștire și ai tuturor celorlalte ordine, printre care cnezii crăiești erau cei dintâi. Asta, pe limba ișpanului se chema: „Membrii mesei baronilor și prelaților, și cei ai mesei claselor și ordinelor!”

— La un loc? izbucni aproape fără voie întrebarea cneazului Mihail.

— La un loc!

— Bine, dar asta nu s-a mai întâmplat de…

— Tocmai! Asta se întâmplă foarte rar și numai atunci când țara este în primejdie ori Grația sa are nevoie de ajutorul tuturor! Va să zică eu vă sfătuiesc să plecați din vreme ca să ajungeți la timp. Nu uitați că până la Pojony e mult!

În adevăr cetatea Pojony era foarte departe, tocmai la cotul cel mare al Dunării și la împreunarea acesteia cu apa cea repede a Morvei, la granița de apus a regatului maghiar. Și până acolo trebuiau să străbată pusta ungară în lungul ei, să treacă munții și să meargă în lungul Dunării Mari până la hotar! Și tot drumul, călare! Pentru că altă putință de călătorie pe locurile acele nu se afla.

— Cel puțin o să avem putința să spunem craiului în față tot ceea ce locțiitorii și slugile lui nu vor să-i spună! își făcu socoteala cneazul Costa. Norodul ăsta al nostru piere dacă nu i-om da nici noi o mână de ajutor!

Cneazul Mihail nu răspunse. Își înfundase capul între umeri și gândea atâta de adânc, încât nici nu-și dădu seama când intră pe poarta casei sale…

Se pregătiră deci și porniră împreună, ca să fie mai mulți și să ocolească astfel primejdiile unei asemenea călătorii printr-o țară tulburată, plină de fiare și de răufăcători. Iar când, peste două săptămâni, zăriră de departe zidurile cetății cu întăriturile ei întunecate și parcanele de pământ bătut și sprijinit de garduri de nuiele, cnezii crăiești din partea de miazăzi a Transilvaniei erau istoviți, cu șalele rupte de îndelungatul călărit, cu chipurile trase și cu caii osteniți. Dar în ziua și la ceasul hotărât putură să treacă puntea dintre întărituri și să intre în sala care duduia de freamătul mulțimii venită la chemarea craiului…

CAPITOLUL III

1

— Înțelegem că mare trebuie să fie nevoința în care se află grațiosul nostru suveran, ca să ne cheme atât de grabnic, tocmai aci în această cetate de margine și să ne facă o asemenea cerere. Războiul început de atâția ani, și care nu se mai sfârșește, a sleit toate veniturile pe care țara le-a pus la îndemâna domniei sale și – ceea ce este și mai rău – husiții, socotiți stricători de lege și de credință, ca și turcii care ne amenință zilnic dinspre miazăzi sunt din ce în ce mai îndrăzneți și mai tari și oștile noastre nu-i pot nimici. Oștile aceste ale noastre trebuiesc deci întărite și întărirea lor nu se poate face decât cu mari cheltuieli care nu mai au de unde fi luate...

Cuvântătorul tăcu o clipă și liniștea nu fu tulburată de nici un zgomot. Ascultătorii îl priveau tăcuți și mirați, încercând să ghicească unde vrea să ajungă acest necunoscut din depărtata Transilvanie, care cuteza să vorbească în fața celor mai nobili seniori și celor mai înalți clerici ai regatului. Și cine putea fi acest cneaz valah, îmbrăcat în haine de duminică, încălțat cu încălțăminte înaltă, de piele neagră, purtând cu semeție căciulița de blană, cu pană de vultur, și sabia dreaptă, lungă, cu garda mare, dar ieftină și fără podoabe prețioase? Nu semăna nici a nobil, oricât de mic și neînsemnat, nici a cleric, nici a orășan. Era, deci, în adevăr – așa cum se șoptea – un simplu cneaz valah fără ranguri și avuții. Un țăran! Aproape un iobag! Dar stăpânea încăperea cu glasul lui bărbătesc, liniștit și cu privirea lui dreaptă, adâncă și semeață. Ciudat gând a avut suveranul să cheme la această adunare și membrii mesei baronilor, și prelaților, ca și pe cei ai mesei claselor și ordinelor, punându-i față-n față, să se sfătuiască împreună și, poate, să se înfrunte!

Lumina cenușie a zilei de iarnă intra prin ogivele strâmte și înalte și învăluia, săracă, sub bolțile largi de piatră, strălucita adunare încremenită în risipa de culori a hainelor bogate. Nimeni în afară de preoți nu se descoperise în această sală vastă și mohorâtă. Pe căciulile mici de blană și pe pălăriile cu borul răsfrânt în sus tremurau penele înguste și drepte, sau largi, curbe și crețe, legănându-și culorile la cea mai mică mișcare a capului. Mantii grele, aruncate pe umeri, acopereau hainele lungi până la genunchi, galbene, roșii sau albastre, cu nasturi mulți în față și la mâneci și încinse cu cingători prețioase care își coborau, de pe șold, canafurile largi, aurite. Ici, colo, de sub dolmanele bogate și aruncate pe umeri, ca din grabă, se vedeau haine scurte de brocart înflorit în toate culorile, cu mâneci lungi, cu gulere late și cheutori de nestemate. De sub unele mantii se vedeau zale aurite, sau de argint strălucitor și toți acești oameni scânteietori de bogăție vestimentară purtau la șold sabia ușoară, de toate zilele, cu

mâner aurit, sau împodobit cu pietre scumpe și legată cu lanț de aur la cingătoare.

În fața acestora, grupul înalților prelați, descoperiți și tunși, în mantiile lor negre, cu gulere late și albe de hermină, peste care se înfășurau larg lanțurile grele de aur masiv, alcătuiau o pată întunecată și oarecum tristă în desfășurarea veselă de culori a mulțimii seniorilor.

În fund, către ogivele a căror adâncime lăsa să se vadă grosimea neobișnuită a zidului înconjurător, șiragurile celor din mica nobilime, îmbrăcați mai modest, fără strălucire, fără pietre scumpe și culori țipătoare, părea străină și nelalocul ei, iar mai în fund, dincolo de aceștia, chiar lângă zid, mulțimea reprezentanților orașelor și târgurilor alcătuia o grămadă nelămurită și fără culoare.

În mijlocul celor de o seamă cu dânsul, vorbitorul, înalt, cu umerii largi, cu tâmplele cărunte și cu sprâncenele groase, brune, peste ochii întunecați, mari, se ținea drept și își plimba privirea liniștită peste întreaga adunare.

— Rog pe senioriile voastre – reîncepu el cu același glas grav, potolit, dar puternic – să îngăduie și să primească modestul meu cuvânt nu altfel, ci numai ca o dovadă de cinste și bunăvoința pe care noi cei care facem parte din neînsemnata mea stare, o punem pentru dezlegarea pricinii ce ne-a adunat aci împreună. Pentru că, dacă grațiosul nostru suveran a aflat de cuviință să cheme în aceeași dietă și pe membrii mesei baronilor și prelaților, și pe cei ai mesei claselor și ordinelor, socot că a făcut aceasta doritor de a avea cuvântul tuturora și ajutorul tuturora și nu numai al unora dintre noi. Deci numai din credință și supunere față de această dorință, îndrăznesc să iau cuvântul în fața înalților prelați și a senioriilor voastre…

Introducerea aceasta plină de modestie părea a fi fost neașteptată. Vorbitorul se dovedise a fi un om cu carte și cu meșteșug la cuvânt. În primele rânduri câteva priviri se încrucișară, iar contele Csaky, voievod al Transilvaniei, se plecă ușor la urechea contelui palatin, ascunzându-și șoapta cu mâna.

— Așadar – se auzi același glas liniștit și puternic – urmarea războiului cere iar bani și acești bani – cum se cuvine și cum este drept – trebuie să-i dăm cu toții. Mai cere și oști și oștile, pe lângă cele ale regelui, trebuie să le dăm noi, să le îmbrăcăm, să le înarmăm, și să le purtăm de grijă. Așa s-a făcut întotdeauna și așa este datoria noastră. Mai este însă o datorie asupra căreia văd că nu s-a ridicat niciun glas în această cinstită adunare. Este vorba de zeciuiala din dijmele luate de biserica romană, de pe pământul maghiar, zeciuială pe care, preafericitul papă Clemente al șaselea a rânduit-o aproape acum o sută de ani, și anume în 1332, regelui Ungariei, pentru a lupta împotriva necredincioșilor de pe aceste locuri…

Capetele tunse ale prelaților se înălțară dintr-o dată din gulerele

late de blană albă și ochii lor neliniștiți cătară ascuțit spre vorbitor.

— … și după câte știu, această învoială și rânduială trăiește și azi, urmă el. Nici o altă poruncă nu a ieșit de la Sfântul Scaun și nici o nouă învoială nu s-a iscălit, din vremea regelui Ludovic cel Mare până azi. Iar luptele împotriva husiților și turcilor, a necredincioșilor deci, sunt mai puternice astăzi, mai lungi și mai costisitoare decât atunci…

Acum scaunele grele de stejar scârțâiră. Înalții prelați se întoarseră unii către alții, cu o mișcare repezită, șoptiră între ei, obrajii li se roșiră și frunțile li se încrețiră. Episcopul Gyorgy de Lepeș al Transilvaniei se întinse către contele Csaky și vorbi ceva repede, apucând cu mâna lui grasă și albă ca o pâinișoară lanțul de aur ce i se înfășură de două ori peste gulerul de hermină.

— …Mai știu de asemenea – urmă același glas grav și calm – că de la înălțarea pe tron a grației sale Regelui Sigismund, zeciuiala aceasta nu a intrat în tezaurul regatului, cu toate că se împlinesc cincisprezece ani de când luptele noastre împotriva husiților, socotiți stricători de lege, n-au încetat. Pricina n-o cunosc. De la Roma aflu că nici în tezaurul Sfântului Scaun n-a intrat acea zeciuială. Nu cutez a bănui buna credință a nimănui, nici nu cutez a întreba unde se află acea zeciuială, dacă nu este acolo unde trebuie. Mă gândesc numai că poate fi o greșeală… o nebăgare de seamă care se cere numaidecât îndreptată, mai cu seamă acuma când mijloacele de luptă ne lipsesc și când banii aceia – cuveniți pe atâția ani în urmă – ar umple tezaurul regatului, iar noi, care am dat tot ce s-a cuvenit până acuma, nu am fi siliți să mai dăm o dată…

Murmurul care izbucni la aceste vorbe umplu încăperea și se înălță către bolțile întunecate. Seniorii se agitară, se întoarseră unii către alții, pintenii de argint sunară ca niște zurgălăi mici și săbiile își loviră tecile de lemnul scaunelor și hârșâiră zgâriat lespezile mari de piatră cu care era podită sala. Mantiile negre ale prelaților se umflară ca de vânt, iar episcopul de Lepeș se întoarse zbuciumat către voievodul Transilvaniei. Acesta însă nu-i putu fi de nici un folos. Stătea plecat către statura mică și groasă a contelui palatin, îi spunea ceva, netezindu-și mustățile subțiri, și zâmbea ca și cum era cu totul străin de cele ce se petreceau acolo sub ochii săi. Își amintise voievodul de niște hârtii care arătau cum, tot pe vremea în care papa Clement al șaselea se învoise cu regele Ludovic să-i cedeze o zăciuială din dijme, capitala de atunci a Albei Iulii dăduse în judecată pe voievodul Ardealului pentru dijmele castrensiilor din districtele Devei, Cetății de Baltă, Uioarei și Cohalmului, pe care voievodul le lua pentru regele Ludovic…

— Se pare că vine rândul bisericii să le dea îndărăt! râse voievodul, făcându-se că nu vede figura înspăimântată a episcopului.

— …Rog pe senioriile voastre să cerceteze și să hotărască, urmă

vorbitorul. Și dacă dezleagă nodul acestei taine, eu socot că întreaga întrebare va fi dezlegată și ne vom putea întoarce liniștiți pe la casele noastre. Altfel – și acum glasul îi deveni mai adânc și mai vibrant – eu nu văd cum vom putea umple tezaurul golit. De astă primăvară, de când au ieșit noii bani mari de argint, nici o dijmă nu ne-a mai fost plătită de către țărani. Și la drept vorbind, nici nu pot țăranii să plătească. Banii cei noi au în ei atât de puțin argint, încât valoarea lor a scăzut la a zecea parte din cât sunt ei socotiți de lege. Tot așa îi socotește și tezaurul când te duci să-i plătești! În loc de unu, deci, ești silit să plătești zece, ca să scapi de datorie. La neguțătorii la care suntem siliți să vindem roadele noastre ca să facem bani pentru dijmă, se schimbă socoteala. Când e vorba să-i dai, neguțătorul îți cere zece în loc de unul, pentru că aceasta e valoarea adevărată a banului. Dar când îi vinzi și deci trebuie să-ți plătească el ție, îți dă unu, nu zece. Asta se cheamă negoț. Și atunci urmează că tu capeți unu și dai zece! De unde? Bani mici, cvartlingi, nu primește tezaurul și chiar dacă ar primi, nu se mai găsesc nicăieri. Numai banii mici au o valoare sigură și de aceea sunt ascunși. Așa pătesc țăranii și așa o pătește și mica nobilime și orășenii. Pentru că, să mă ierte seniorii le voastre, aceștia plătesc dijmele! Și nu mai au de unde le plăti! Să nu se uite că nu-s nici doi ani de la cea din urmă năvală turcească în Transilvania de miazăzi. Numai cei care n-au fost acolo nu știu ce a rămas pe urma năvălitorilor. Scrum și cenușă! Cu ce să plătească oamenii? Cu ce să plătească, și încă de zece ori mai mult? Pentru că „asta” înseamnă plata după schimbarea monedei! Nu uitați că în Țara Bârsei și în Făgăraș, nemaiavând nici ce mânca, țăranii s-au răsculat. Mai cu seamă asta să nu uite seniorii le voastre: cel flămând, dă cu îmblăciul, dă cu ghioaga, taie cu coasa și își ia singur, orice-or hotărî seniorii le voastre aici în dietă! Oricât s-ar supăra comitele secuilor, luminăția sa Jakch de Cășei și ar scrie împotriva lor scrisori mânioase și amenințătoare! Acolo dările nu se mai pot strânge! Și pentru că acolo țăranii n-au, n-au nici meșteșugarii, nici târgoveții! Nici micii nobili n-au pentru că și pe ei i-au prădat turcii. Numai domniile voastre marii seniori aveți, pentru că ați putut să vă puneți din vreme la adăpost! Ați plecat din vreme ducându-vă averile. De la castelul din jos de Murăș al preasfinției sale episcopului de Lepeș, spun oamenii că au plecat atunci peste trei sute de care încărcate, iar castelanul nostru a plecat cu peste alte două sute de care… Numai iobagii cărora le cerem acuma dijme înzecite au rămas să plângă flămânzi, culcați în cenușa bordeielor nimicite de foc. Seniorii le voastre nu aveți de unde să știți aceste stări, pentru că seniorii le voastre nu ați mai dat pe acolo să ne vedeți! Numai porunci am primit, să sprijinim banii cei noi și să strângem dijmele întârziate… De când lumea sătulul nu crede flămândul!…

De data aceasta cei care își ridicară capetele și își ascuțiră privirile mânioase fură seniorii. Sălbaticul acesta din pădurile Transilvaniei ar face bine să bage de seamă și să nu cuteze prea mult.

— ...De aceea v-am ruga ca la orice hotărâre ce se va lua în această cinstită adunare, să se țină seamă de înlesnirile și privilegiile cu care sunt dăruite senioriile voastre, și de greutățile în care se zbate poporul, și dacă va fi vorba de noi jertfe, pentru mulțumirea grațiosului nostru suveran, acestea să apese mai greu pe umerii senioriilor voastre și mai cu îngăduință pe ai celor care au plătit și până acuma și au sărăcit plătind...

Mai mult nu putu spune. Scaunele hârșâiră puternic pe lespezile de piatră și zeci de seniori săriră în picioare mânioși. Vuietul se înălță până sus, sub bolțile întunecate. Înalții prelați zâmbiră cu toată fața lor spână, voievodul Transilvaniei spunea ceva mișcându-și repede mustățile subțiri și răsucite, iar contele palatin se sculă greoi și întinse brațele către îndrăzneț.

— *De minimis non judecat pretor*, domnule cneaz Săcelean! tună el furios. Sau, pe limba dumitale: nu ne-am adunat aci, noi, floarea regatului, ca să discutăm nimicurile domniei tale, ci ca să dezlegăm situația gravă în care se găsește astăzi grația sa și armatele sale.

— Îndrăznesc să cunosc limba latină ca și senioria voastră, răspunse tot atât de liniștit și puternic cneazul Săcelean. Iar în ceea ce privește nimicurile mele...

— Este o chestiune care s-a închis! strigă contele palatin cu glas lătrător, tăind aerul cu brațul său scurt și gros. Iată senioria sa, prealuminatul conte de Csaky, voievod al Transilvaniei, te va lămuri mai bine și mai repede.

Cneazul Săcelean simți o mână prietenească trăgându-l în jos, de haină, și se lăsă pe scaun cam fără voie, în timp ce contele Csaky sări de pe scaun, sprinten încă, în ciuda vârstei și a trupului greoi rezemat pe picioare subțiri, strânse în încălțăminte înaltă de piele moale.

— Iată unde pot ajunge lucrurile atunci când se amestecă oameni de înțelegeri și ranguri diferite! vorbi el violent și cu glasul tăios. Atunci când s-a hotărât să se deosebească sfaturile țării în clasa baronilor, pe de o parte, și în cea a ordinelor, pe de alta, s-a făcut o faptă înțeleaptă. Care este folosul ce poate ieși din amestecul acestora, se vede...

— Este un reproș la adresa grațiosului nostru suveran? lătră pornit contele palatin.

— Nu este decât o simplă constatare și o aducere aminte că noi am fost de la început împotriva acestei rânduieli! se înclină ușor și surâzând acru contele Csaky. Dreptatea noastră s-a văzut și astăzi, ca și altă dată. Atunci când primejdia plutește deasupra capului tuturora, se încearcă dezbinări, se vorbește împotriva conducătorilor sfintei

noastre religii, se aduc în discuție mărunțișuri și nimicuri cu gândul de a se stoarce bunătatea noastră, ca până la urmă să ni se ceară de-a dreptul îngăduințe pentru alții, în paguba noastră. Vă întreb: oare dacă erau numai nobilii între ei, se întâmpla așa ceva?

— Numai senioriile voastre sunteți nobili în această adunare? se auzi un glas mânios din fundul sălii.

— Pentru că suntem nobili am fost chemați aici! strigă tot dinspre fund, alt glas tot atât de iritat.

— Tatăl domniei tale n-a fost decât sutaș de călăreți, în leafă la voievodul Maramureșului, domnule Vlad de Ucea! strigă contele Csaky, roșu de mânie, către cel ce-l întrerupsese întâi. Iar pe domnia ta, domnule cneaz de Lupșa, se îndreptă el către al doilea întrerupător, nu te știam nobil! De când?

— De șaptezeci de ani! îl întrerupse tăios cneazul de Lupșa. De atunci de când marele nostru Ludovic, la 28 iunie 1366, a decretat la Maros Vasarhely că un cneaz întărit de rege prețuiește cât un nobil.

— „Prețuiește”, dar nu „este”, domnule cneaz de Lupșa! îi luă vorba din gură voievodul.

— Tatăl meu, așa sutaș de călăreți cum era, și-a câștigat noblețea cu sabia! sări iar Vlad de Ucea. Aș vrea să știu, mulți din marii noștri seniori se pot mândri cu asemenea fapte?

— Marii noștri seniori se mândresc cu nașterea și cu sângele lor! își scoase pieptul înainte voievodul. Lor nu le tăgăduiește nimeni noblețea, iar atunci când cel mai mare dintre ei, regele lor, le cere ajutorul, ei nu se târguiesc cum faceți domniile voastre. Aceasta este diferența între noi, domnilor! Sângele nostru nu se vinde, ci se dăruiește cu generozitate. Iar când se ivește primejdia nu cerem îngăduințe!

Voievodul apăsă pe cuvântul „îngăduințe” și fulgeră cu ochi răi pe cneazul Săcelean care stătea nemișcat și cu capul plecat, la locul lui.

— Și niciodată primejdia nu a fost mai mare decât acuma, domnilor! Urmașii ereticului Huss nu se mulțumesc cu erezia lor stricătoare de credință. Oștile lor luptă nu numai împotriva adevăratei credințe. Ei cer ca slujbele în biserici să nu mai fie făcute în limba latină, așa cum se celebrează în toate bisericile catolice, de la sfântul Petru încoace. Ci în limba națională a fiecărui popor în parte. Până și în bosniacă! Până și în maghiară! Până și în valahă, domnilor! Ei cer să înceteze iobăgia. Fiecare țăran, adică, să fie liber să-ți lucreze, sau nu, moșia ta și să-ți ceară plată pentru munca lui! Acuma glasul voievodului deveni înalt, aproape ascuțit. Ei cer să înceteze dijmele și corvezile, și cinzeciuiala, și darea de creștin. Cer desființarea privilegiilor, chiar și acelea, domnilor, din mica nobilime, pe care se sprijină clasa domniilor voastre și din pricina cărora nimeni nu se mai poate atinge de casele, de bunurile și de așezările domniilor voastre,

în țara aceasta în care se află oameni care strigă că toate înlesnirile și privilegiile sunt numai ale magnaților și toate greutățile numai ale domniilor voastre și ale... po-po-ru-lui! Parcă așa ai numit domnia ta, domnule cneaz Săcelean, norodul iobagilor! Nu?

Cneazul Săcelean își înălță o clipă capul și un zâmbet iute îi lumină ochii vineți. Voievodul îi aruncă o privire ca o săgeată.

— Ei mai cer egalitate înaintea legilor, domnilor! Adică, orice dijmaș, orice iobag, orice calic, nesupus, răsculat, să poată da în judecată pe voievod sau pe magnat, să stea cu el în fața judecătorului și chiar să-l rămâie! Revoluția calicilor, domnilor!

Vorbind, voievodul se întorcea zbuciumat când spre grupul seniorilor, când spre cel al prelaților, când înălța capul și privea ascuțit și mânios către masa mai întunecată a celor din clasa ordinelor. Și toți îl ascultau cu băgare de seamă și cu mare interes, pentru că aflau astfel o confirmare a zvonurilor care umpluseră regatul, umblând din gură în gură și căpătând mare crezare, mai cu seamă în lumea celor necăjiți și săraci. De aceea ascultătorii se agitau, își aruncau șoapte și își făceau semne, și un murmur ca un val umpluse toată sala.

— Ei cer confiscarea averilor episcopești! se întoarse voievodul către grupul înalților clerici, înălțând glasul și ridicând un braț amenințător. Adică, averile luminățiilor voastre să intre în tezaurul regatului și pământurile să fie date cui vor vrea ei, reformatorii! Și luminățiile voastre, ce? Cerșitori? țipă voievodul făcând un pas către ei, în mijlocul vuietului stârnit de aceste vorbe.

O clipă tăcu privind agitația care cuprinsese întreaga adunare, și mai cu seamă zbuciumul întunecat al clericilor, apoi își ridică amândouă brațele și strigă, făcând astfel să se potolească freamătul de glasuri:

— Și mai cer, auziți, seniori? Și auziți, domnilor Săcelean, de Ucea, de Lupșa, toți cât vă târguiți, câți ne contestați nouă privilegiile, și ați vrea să ni le răpiți, toți câți ați vrea să vă înălțați fără drepturi, pe aceeași treaptă cu noi, auziți? Mai cer o împărțire frățească a pământurilor între toți locuitorii țării!

— Și au să le împartă – se auzi limpede glasul bărbătesc al cneazului Săcelean – dacă marii stăpânitori de pământuri vor urma să apese iobăgimea ca și până acuma, s-o țină flămândă și dezbrăcată, în sărăcia cea mai cumplită! Luminăția sa, voievodul, vorbea adineauri despre cutezanța husiților și despre revolta țărănească pusă la cale pentru răsturnarea stărilor de astăzi din regat. O revoluție a calicilor, prin urmare! Și eu adaug: da. Este o revoluție a calicilor. O revoluție în care calicii luptă și mor cu desperare, cu deznădejde, pentru că nu mai pot răbda. Nu mai pot îndura suferința și sărăcia la care i-ați osândit! Luați aminte! Aceasta este o învățătură pentru toți... Luați

aminte!

Cneazul Săcelean se așeză și tăcu tot așa de brusc cum începuse. O clipă tăcerea țiui, mai păstrând parcă ecoul celor din urmă cuvinte: „Luați aminte!” Apoi tumultul se înălță ca un talaz, se sparse de bolțile de piatră și domni bubuind haotic. Toți își părăsiseră locurile, vorbind odată, strigând furioși, strângând în pumn garda săbiilor și făcând gesturi mari și repezite în aer.

— N-am terminat! țipă iar voievodul Transilvaniei. Seniori, n-am terminat! Lăsați-mă să vorbesc!

— Silențium! strigară din toate părțile și încet-încet vuietul se potoli.

— Iată împotriva cărui dușman luptă de atâta vreme grațiosul nostru suveran, urmă contele Csaky. Va să zică nu este vorba de o simplă erezie religioasă care a ajuns până a pune armele în mâna ereticilor! Ci de o revoltă adevărată, țărănească, de un plan întreg de răsturnare îndreptat împotriva noastră și pus la adăpostul religiei. În adevăr o revoluție a calicilor, cum spunea adineauri cneazul din Săcel, care a avut cutezanța să ne amenințe aici, în plină adunare, cu o revoluție a calicilor transilvăneni, dându-ne sfaturi nouă, floarea acestui strălucit regat și încercând să ne înspăimânte cu urmările purtărilor noastre. Acesta a fost, fără îndoială, cuvântul iobăgimii în dieta de la Pojony! Pentru că vă întreb: cine are de câștigat din încetarea iobăgiei, din desființarea privilegiilor, din nimicirea averilor episcopești și din împărțirea pământurilor? Desigur cei care nu au nici averi, nici privilegii, nici pământ. Aceasta este adevărata față a tulburărilor, nu erezia lui Huss! Pentru că dacă ar fi vorba de o simplă erezie…

— Ar fi treaba clericilor! se auzi din fund glasul domol al cneazului Săcelean.

— Nu numai al clericilor! Ar fi treaba noastră, a tuturora, pentru că suntem datori să ne apărăm credința, cu armele, cu averile, și, la nevoie, cu viața.

— E vorba să apărăm credința catolică, rosti tot atât de liniștit același glas, dar țăranii transilvăneni din ale căror dijme adunăm oaste și hrănim tezaurul pentru această luptă, nu sunt toți catolici. Lupta între catolici, ar fi drept s-o plătească numai catolicii…

În clipa aceasta episcopul Gyorgy de Lepeș, din prima bancă a înaltului cler, se plecă privind către o ușă lăturalnică și făcând un semn. Din umbra unui ungher se desprinse un om înalt și subțire, cu umblet lălâu și cu gâtul înfășurat într-o basma pestriță, călcă în vârful picioarelor și se înclină ca frânt de mijloc în fața episcopului. Și în timp ce acesta îi șoptea ceva la ureche, el își înălță sprâncenele pe frunte și răsucindu-și gâtul privi cu ochi sfredelitori către banca în care cneazul Săcelean se reașezase și tăcea așteptând în liniște

urmarea cutezanțelor sale. Apoi își coborî sprâncenele, își întoarse ochii către episcop și se depărtă către aceeași ușă, pășind de-a-ndăratelea.

— Iată deci unde am ajuns! strigă contele Csaky, întinzând un braț acuzator către Săcelean. Și această încercare de dezbinare vine tocmai acum când trebuie să uităm toate dușmăniile care ne despart și să ajutăm cu toate puterile noastre pe rege. Situația nu este ușoară. Gândiți-vă: După câte știu eu, grația sa ține 3.000 de ostași numai aici, în Pojony, 15.000 în nordul și apusul țării, 4.000 în Timișoara, 22.000 în Ardeal, 3.500 în Dalmația, 12.500 în Bosnia, 17.000 la Ozora, 2.500 în Croația… și cam aceasta este oastea permanentă pe care o plătește suveranul nostru împotriva husiților și împotriva amenințării turcești de la sud. Și cheltuiala aceasta nu poate s-o facă grațiosul nostru suveran numai din veniturile pământurilor sale, sau din neînsemnata zeciuială de care ne vorbea cneazul Săcelean adineauri.

Tăcu o clipă, se îndreptă către șirurile seniorilor și păru că le vorbește numai lor.

— Este drept că ori de câte ori suveranul a ajuns la ajutorul nostru grația sa ne-a răsplătit regește, în felul său: ne-a întărit vechile privilegii, ne-a acordat altele noi, ne-a limpezit unele drepturi care, din cauza vechimii, ajunseseră tulburi și nefolositoare, ne-a împărtășit deci din generozitatea și bunăvoința sa, fără ca noi să fi ridicat vreo cerere. Desigur că tot așa se va întâmpla și acuma, se cuvine deci ca înainte de a hotărî asupra ajutoarelor ce-i putem da, să ne înțelegem asupra… dărniciei regale ce ne așteaptă. Oh! nu pentru altă ceva, ci numai pentru a nu lăsa pe grația sa să ne copleșească despoindu-se pe sine! Cum însă chestiunea aceasta nu privește pe toată lumea de aici, aș ruga pe luminăția sa contele palatin să binevoiască a îngădui ca astăzi să ținem adunare numai noi, membrii mesei baronilor și prelaților, iar mâine să ne strângem iarăși în dietă generală potrivit înaltei voințe regale.

Bucuros și ostenit de sfatul atât de agitat care se prelungise peste orice așteptare, palatinul se sculă repede și își desfăcu brațele într-un gest larg de aprobare. Ușile se deschiseră spre lumina de afară. Halebardierii de gardă încremeniră cu armele în mână, de o parte și de alta a ieșirii. Și, printre ei, membrii dietelor reunite convocate în iarna anului 1433 în cetatea Pojony, la granița de apus a pământului maghiar, ieșiră umplând terasa largă și înaltă a castelului de piatră, el însuși ridicat pe o înălțime a întăriturilor.

Cneazul Săcelean răsuflă adânc aerul rece și limpede și se opri într-o margine a terasei să-și aștepte prietenii. De aci, de sus, împrejurimile se vedeau ca zugrăvite. Jos, dincolo de ziduri, între castel și îmbucătura celor trei ape: Dunărea mare, Dunărea mică și cursul repede și gălăgios al Morvei, târgul Pojony își întindea ulițele strâmte

și întortocheate, căsuțele cu pereții și lemnăria mâncate de umezeală, maidanele pline de gunoaie, de noroaie, de paie călcate de cai, de boi, de câini și de care, și cele câteva hanuri pline acuma de gălăgia musafirilor sosiți la dietă, de slugile lor, de fumul vetrelor și de mirosul de carne friptă care plutea în aerul rece. Pe drumul pietros care urca din târg către castel, un călăreț singuratic își juca nerăbdător calul.

— Te uiți la Onuț? întrebă sus pe terasă Vlad de Ucea pe cneazul Săcelean.

— L-am văzut! răspunse cel întrebat. Nu mai are răbdare. Nici eu nu mai am. Eu plec, Vlade!

— Nu stai până la sfârșit?

— Ce să mai fac aici? Nu vezi? Noi suntem niște „neguțători”! Sângele nostru se „vinde”, nu se „dăruiește”! Noi am vrea să le răpim privilegiile și ei, sărăcuții, cer o adunare tainică în care să hotărască numai între ei, cum să-l jupoaie mai bine pe rege! Și vor ține adunarea, vor hotărî, și regele îi va asculta pe ei, se va despoia în folosul lor, și va hotărî alte dări pe care să le plătească sărăcimea!

Tăcu și întoarse capul iar către călărețul singuratic.

— Ai dreptate! oftă Vlad. Nu mai avem nici un rost aici. Ce am avut să le spunem, le-ai spus tu, Mihaile. Plec și eu cu tine. Mergem împreună ca să nu mai ducem grija dihăniilor pe drum!

Coborâră treptele de piatră, trecură pe sub turnul cel mare și pe puntea lăsată peste șanțul larg plin cu apă și ieșiră în drumul bătut. Călărețul cel singuratic îi văzu de departe, dădu pinteni calului și ieși în calea lor.

— Gata, tătuță? strigă el bucuros.

— Pentru noi e ca și gata! răspunse Mihail Săcelean, fără zâmbet. Du-te înainte, Onuț, și pregătește de drum. Plecăm chiar acuma.

Chiuind de bucurie, călărețul întoarse calul și porni voios la vale.

2

O dată cu Mihail Săcelean și feciorașul său, Onuț, plecară pe drum de întoarcere Vlad de Ucea, David de Grădiș și cneazul Ruga de la Lupșa. Socotiseră și ei că nu mai au ce căuta la Pojony. Toți erau îmbrăcați de iarnă, cu căciuli împodobite cu câte o pană de vultur și cu haine de piele cu blana înăuntru, trase peste zalele groase, cu împletitură deasă și măruntă. Săbiile ușoare fuseseră lăsate la samarele cailor de ajutor, iar drumeții purtau acum săbii drepte, de luptă, lungi și cu mânerul în formă de cruce. La șei, de o parte a oblâncului atârna buzduganul cu opt muchii de aramă, iar de cealaltă, scutul lungăreț, din piele de bour. Fiecare din acești călători era însoțit de câte cinci, șase călăreți, oameni de nădejde, cu arcul pe umăr și tolba de săgeți la șold, cu sulița rezemată de scara din dreapta

a șeii, cu scut de piele și ghioagă ghintuită la oblânc. Și fiecare din aceștia duceau alături de calul lor un alt cal, cu două samare încărcate cu cele de trebuință la un asemenea drum. Alcătuiau deci o ceată de aproape treizeci de oameni, cu peste cincizeci de cai și călătoreau cu cercetașii trimiși înainte pentru siguranța drumului, făceau popasuri mari din douăzeci în douăzeci de leghe, dormeau noaptea în corturi, cu capul pe șea, și țineau veșnic în jurul locului de popas străji treze și grijulii.

Departe în urma lor, o altă ceată de călăreți, mult mai mică, se ținea la o depărtare cuviincioasă, poposea o dată cu ei și porneau iar păstrând mereu aceeași depărtare.

— Nu se încred în puterile lor și se bizuie pe noi! socoti Mihail Săcelean, privindu-i.

— E drum greu și primejdiile sunt multe! cumpăni și cneazul Ruga, privind în urmă.

În adevăr, primejdiile erau multe. În afară de lupii care cutreierau locurile în haite numeroase, pădurile, care se țineau lanț, erau pline de răufăcători. Iobagi înfometați, chinuiți și schilodiți de seniori, ajunși la capătul răbdărilor, puneau mâna pe o ghioagă, pe o furcă, ori un topor și luau calea codrului. Iar acolo, asupritorul căzut în mâna lor nu mai afla milă. Bineînțeles, pe lângă asupritorii vânați și pedepsiți, plăteau vamă și alți trecători prinși la strâmtoare fără pază îndestulătoare. Niciun drum nu mai era sigur și straja orânduită de cârmuire nu era în stare să pună regulă. De altfel, nici nu încerca. O țară de păduri, de stufărișuri, de bălți și de puste nemărginite nu se poate păzi cu straja obișnuită. Iar armata, puțină și plătită anevoie, se bătea cu reformatorii religiei, care li se păreau mai primejdioși decât bandele de tâlhari.

Acuma, opriți la un popas, călătorii noștri se odihneau privind la Onuț care vâna rațe sălbatece cu săgeata și le aduna să fie pentru prânz.

— Nouă! strigă el de departe, ținând în sus a noua victimă din ziua aceea.

Bălțile cu papură și stuf, care sclipeau ici-colo pe malul Dunării, adăposteau nesfârșite cârduri de zburătoare, pe care, de obicei, nu le vâna nimeni.

— Ajunge! vorbi Mihail, domol. Nu risipi săgețile!

— Nu le risipesc! Numai două am pierdut. Nu că n-am nimerit. Dar au căzut rațele în Dunăre și nu le-am putut scoate ca să-mi iau săgețile înapoi.

— A-ha! Și Gorun câte a dat jos?

— Numai șapte! se bucură Onuț, râzând cu toți dinții.

— Te dovedește pruncul! zâmbi Săcelean către Gorun, care tocmai sosea purtând în brațe paserile ucise.

— Se și cuvine! zâmbi mucalit Gorun sub mustața lui lungă și lăsată în jos de o parte și de alta a gurii. E mai tânăr decât mine și săgeata lui zbârnâie ca un bondar de cei mari. Cine să-l întreacă?

Onuț se roși de bucurie, iar tatăl lui schimbă o privire cu Gorun și zâmbiră din nou amândoi. Era o veche înțelegere între ei. Săgeata lui Gorun nu-și greșea niciodată ținta și măiestria lui era cunoscută în trei ținuturi. El îl învățase pe Onuț să tragă cu arcul, să lupte cu sabia și să umble pe cal ca nimeni altul. Dar când vâna cu Onuț, Gorun își încorda arcul, aștepta ca Onuț să-i ia vânatul din vârful săgeții și pe urmă ofta prefăcut:

— Iar mi l-ai luat de la gură! Asta făcea o atât de mare bucurie tânărului, și Gorun atâta se bucura de bucuria lui, încât regula se statornicise pentru totdeauna: Onuț vâna mai bine decât Gorun pentru că niciodată Gorun nu ucidea atâtea animale câte dobora Onuț! Acuma spătos, îndesat, cu căciula țurcănească trasă până deasupra sprâncenelor negre, cu zâmbetul rămas în ochii vineți, Gorun arătă cu capul grămada paserilor moarte.

— Le jumulim?

— Și le frigem! Nu, tătuță? se repezi Onuț.

— Bine, îngădui Mihail, numai nu întârziați.

Și în timp ce în jurul focurilor penele zburau în vânt și frigările se învârteau deasupra jarului, sfatul călătorilor urmă.

— Nu l-ați văzut cum se răsucea? vorbi cneazul Ruga din Lupșa… „Auzi, domnule cneaz de Săcel? Auzi, domnule de Ucea, și de Lupșa și toți cei care ne pândiți privilegiile?” Parcă era tras de sfoară, așa se învârtea!

— Cum să nu se învârtească? râse David de Grădiș. Nu-s nici zece ani de când regele i-a dat în dar cinci moșii în Bihor! Cinci, nu una. Un ținut întreg! Puneți-le pe lângă ce mai avea, adăugați privilegiile de conte și de voievod, și miile de iobagi care muncesc pentru dânsul, și satele peste care e stăpân cu drept de paloș, și câmpiile nemăsurate, și pădurile, și iazurile, și hergheliile, și ciurdele, și turmele de oi, și castelele, și veți înțelege de ce îi dă mâna să poarte numai la pana de la pălărie un diamant cât un ou de porumbel.

— Și când te gândești că e de ai noștri! vorbi Mihail Săcelean. La Praga îi era rușine să-și mărturisească obârșia valahă și că știe limba noastră. Nu vorbea decât ungurește și, bineînțeles, nu ne dădeam bună ziua. El mie, pentru că nu putea să se plece în fața unui fecior de țăran ca mine, care învăța să se facă popă, și al cărui tată, înainte de a fi făcut cneaz pe viață și cu drept de moștenire, nu fusese decât un oștean țăran de pe o moșie regală. Eu lui, pentru că știam că pe străbunicul său îl chemase Ciacu nu Csaky, că era stegar în oastea lui Carol Robert și că din pricină că a murit în luptă de mână valahă, apărându-și regele, urmașii lui au devenit baroni, și conți, și moșieri,

și bogătași! Și bătrânul meu, tot în urma unor lovituri de sabie bine potrivite s-a pomenit cneaz, ba i s-a mai dat și o bucățică de pământ a lui! Să nebunească bătrânul și mai multe nu! S-a făcut catolic, socotind că de acum nu mai este mult și-l vor face nobil! Ba și-a vândut și bucățica ceea de pământ și cu banii căpătați m-a trimis la Praga să mă facă popă! Noroc că m-am trezit la vreme! Cum a închis bătrânul ochii, cum am atârnat în cui popia și am venit acasă în Hațeg, la cnezatul care mi se cuvenea!

Așa vorbeau când înainte de a ajunge la Tokod trebuiră să treacă albia unui râu repede ale cărui ape lovind în pietroaiele aduse din munte erau atât de gălăgioase, încât vuietul lor stârnea ecouri adânci în pădure, iar drumeții nu se mai puteau înțelege între ei. Așteptară mult podul umblător și, odată urcați pe el, porniră pieziș în șuietul valurilor. Stăteau în picioare, descălecați, și în capătul din urmă al podului, ca să lase loc mai mult cailor. Astfel așezat, cu spatele către bordeiul podarului și cu fața către malul celălalt, Mihail Săcelean simți o lovitură puternică între umeri și se întoarse răsucindu-se în clipa în care săgeata care-l lovise, cădea jos, pe scândură, cu zgomot sec. În aceeași clipă Gorun îi puse în față un scut, strigând ca să-l audă toți:

— Acoperiți-vă cu scuturile! Ne atacă din urmă! Noroc de zale!

În adevăr fusese noroc de zaua groasă și deasă pe care o purta Mihail Săcelean și care nu putuse fi străbătută de săgeată. Priviră în urmă pândind urmarea atacului, dar nu văzură nici urmă de arcaș, și nici un om în întinderea pustie a drumului pe care abia îl părăsiseră. Numai umbrele unei dumbrăvi care cobora până la malul apei păreau amenințătoare și pline de taine. Va să zică nu fusese un atac tâlhăresc, pus la cale împotriva cetei lor, ci unul îndreptat asupra unui singur om, din umbră, din ascunzișul pădurii, de către o mână de meșter.

— Ce-a putut să însemne asta? se nedumeri Săcelean, privind pe gânduri săgeata.

— Ce să însemne? se îngrijoră Gorun. Un ucigaș pus să te doboare!

— Ce să aibă un ucigaș cu mine pe locurile acestea străine? întrebă Mihail și mai nedumerit.

— Asta-i urmarea cuvântării tale în dietă, Mihaile! răspunse Vlad de Ucea. Îți aduci aminte ceata ceea de călăreți care se ținea departe în urma noastră? Unde a dispărut, că înainte nu a trecut? E ascunsă în dumbrava care se vede și arcașul care ți-a trimis săgeata e meșter, nu glumă. Uite săgeata. E ostășească, nu-i așa, Gorun?

Gorun clătină din cap. Da, săgeata era ostășească.

— Are să trebuiască să fim cu ochii în patru! răspunse el îngrijorat.

La Tokod poposiră într-un han de drumul mare și se așezară pentru popas mai lung. Caii trebuiau odihniți și hrăniți în vederea drumului greu ce se întindea de aici până la Pesta. În încăperea largă și joasă a

hanului, cu pereți de bârne afumate, la masa lungă de scândură groasă cu picioarele înfipte în pământ, în fața vetrei în care ardeau bușteni întregi, se sfătuiră îndelung. Hotărau anume pe ce drum să apuce, pentru că de aci plecau două drumuri către Pesta: Unul urmând mereu malul Dunării, lung de peste patruzeci de leghe, ceea ce înseamnă două zile și două nopți de călătorie, și altul de-a dreptul peste creasta Verteșilor și care, cu cai bine odihniți, se putea străbate într-o zi, dar în trecătorile munților și în codrul care nu se lumina decât la hotarul Pestei. Pe aici nu se putea să nu aibă o întâlnire cu bandiții. Asta trebuia să hotărască sfatul. Și sfatul hotărî să înfrunte primejdia.

Afară, un tropot de cai numeroși se opri, glasuri tari se auziră în aerul rece și o ceată de oșteni năvăli în han, îmbulzindu-se cu vuiet mare. Purtau căști de fier cu apărătoare pentru ceafă și gât, și cu marginea ridicată în față ca marginea unei pălărioare, platoșe pe piept și pe spate, legate între ele cu curele pe sub mânecile de zale, și halebarde cu vârful ascuțit ca la sulițe și cu tăișul la o palmă de vârf, și lat ca un topor. Pe platoșa din față și în tot lungul ei o cruce înaltă era zugrăvită în alb ca să se vadă de departe.

— Cârstoșii! lămuri Vlad de Ucea privind pe fereastră.

— Cârstoșii! repetară ceilalți ca un ecou, pipăindu-și fără voie garda săbiilor și uitându-se la hangiu și la ajutoarele lui, care se făcuseră palizi și se zbuciumau să servească fără greș pe acești noi, gălăgioși și îngrijorători musafiri.

Se știa că oamenii aceștia, numiți cruciați sau cârstoși, erau oștenii craiului și luptau în numele crucii lui Cristos, jăfuiau pivnițele și cămările hanurilor și ogrăzile țăranilor, nu plăteau și uneori ucideau, siguri că nu li se va întâmpla nimic. Pe locurile pe unde se dădeau lupte, populația pașnică fugea din fața lor mai mult decât din fața dușmanilor.

Gorun se strecură cu greu printre ei, se plecă la urechea cneazului Săcelean și șopti:

— Pe cei care au rămas afară, i-am înconjurat fără să simtă și stau cu ochii pe dânșii. Să nu aveți nici o grijă!

Tăcut, Mihail înclină capul și zâmbi molcom către ceilalți. Gorun era un om fără preț!

Afară, Gorun se lovi piept în piept cu un cârstos înalt, deșirat, cu obrazul osos, cu mustața lungă, pe oală.

— Tu ești? izbucni acesta cu glasul gros, în care tremura o undă de bucurie.

Gorun îl privi nedumerit.

— Tu, Filipe? Da’ ce, te-ai făcut cârstos?

— M-am făcut! vorbi rar, tărăgănat, omul cel lung, parcă cu un fel de rușine. M-am făcut, frate Gorun, să am și eu un rost pe lume! adăugă el mai din adânc.

— Ce rost, măi Filipe, că doar te știam om cu rostul tău. Cum să-ți părăsești tu casa și să pornești prin lume ca derbedeii? se miră încruntat Gorun.

Lunganul îl trăsese de-o parte, lângă un buștean prăbușit, și acuma încurcat, se scărpina în cap pe sub chivăra ridicată dintr-o parte, ca pe sub căciulă.

— Nu mai am nici un rost, măi frate Gorun! oftă el din greu. Nu mai am nici cele două jugăre pe care le aveam, nici bordeiul, nici oițile… Nimic nu mai am! Am ajuns ca iobagii! La noi în ținutul Sebeșului ne mănâncă bogătanii! Numai ei trăiesc bine acolo! Se închid în ogrăzile lor, ca-n niște cetăți, mănâncă și beau între dânșii și fac averi de te crucești, măi Gorun!

— Cum, măi Filipe, că-i știam oameni așezați și muncitori cum nu se mai află. De cu noapte sunt pe câmp până când dă întunericul de nu se mai vede mâna. Muncesc cu vârtutea lor, cu sudoarea lor… Ce ai cu dânșii?

— Parcă noi n-am munci dacă am avea pământul nostru? Cum să nu muncim? Dar iată, aveam datorii la ei și cele două jugăre ale mele s-au dus, ba încă mi-au luat și bordeiul și oițile! Și tot le-am rămas dator! Iar nevasta mea a rămas slugă la ei să mă plătească de restul datoriei! Eu nu am nimic cu ei și cu religia lor căreia-i zic luterană, sunt și ei cum i-a lăsat Dumnezeu! Dar am că-s bogătani și nu cred sărmanului! Asta am! Iată, îi vezi? arătă el cu un gest larg spre ceilalți oșteni din preajma hanului, mai toți sunt români, câțiva unguri, câțiva sași săraci și câțiva secui, căci și cu calicii lor, ungurii, și sașii, și secuii bogătani tot hain se poartă! Ce era să mai fac?

— Da’ Cârstos, măi Filipe?

— Cârstos! Altăceva ce aveam de ales? Tu nu știi că pe plaiul nostru, de la Șușag și până la Rod, nici popă nu avem? Ne îngroapă morții popa cel papistaș aruncându-i ca pe câini dincolo de gardul cimitirului lor. Ori dacă se supără, cine știe de ce, ni-l lasă până când pute și îl îngropăm noi pe unde și cum putem. Nici un drept nu avem și nici nu avem cui ne plânge. Iaca sașii au ișpanul lor care se are bine cu toți domnii, pun mână de la mână și țin o oaste întreagă, gata de război, o împrumută craiului sau voievodului, la nevoie și în schimb au privilegii, și drepturi, și pământuri, și ne sunt stăpâni în satele lor. Ne-am gândit și noi să ne facem ostași, mai cu seamă că ne plătește, și poate să căpătăm și noi slobozii și privilegii ca dânșii, dacă luptăm împotriva ereticilor.

Gorun îl privi îndârjit și cu ochii aspri.

— Știi, tu, Filipe, ce vor husiții?

— De!… se încurcă iar cârstosul. Popii zic că s-au sculat împotriva sfântului papă și a domnului Isus… și zice că bat război cu craiul să-l dea jos din scaun…

— Să-l dea jos din scaun… îl îngână Gorun, clătinând din cap cu milă și batjocură. Luptă, măi, să ia pământul de la seniori. Auzi, tu? Pentru asta luptă. Și să nu mai fie iobag pe pământurile acestea! Și tu te duci cu baltagul împotriva lor, nătărău lung și prost ce ești!

Gorun scuipă cu putere într-o parte și se sculă încruntat de pe bușteanul pe care stătuse. Cârstosul rămase cu gura puțin deschisă, cu gâtul subțire, întins, ieșit, roșu și cu pielea încrețită dintre cele două platoșe, și cu o mare nedumerire în ochii lui castanii.

— Ție îți arde de glume, frate Gorun? se bâlbâi el mirat și făcând o mare sforțare să înțeleagă. Dar încruntarea lui Gorun și mișcarea lui plină de mânie, numai a glumă nu semănau. E adevărat ce spui tu? isprăvi el tulburat.

— Ai fi făcut bine să întrebi înainte de a îmbrăca hanțele astea, lovi Gorun cu dosul mâinii în platoșa cu cruce albă a oșteanului. V-au păcălit popii papistași, măi Filipe. V-au știut necăjiți, și calici, și fără nădejde, și v-au îndreptat fără să simțiți spre treaba asta păcătoasă. Le e frică de husiți! Și atunci vă trimit pe voi să muriți ca ei să trăiască liniștiți! Cum să nu fiți așa de nemernici dacă sunteți atât de nătărăi?

Lunganul își ridicase iar chivără de pe o ureche, își băgase mâna sub ea și acuma se scărpina în neștire, necăjit și cu un fel de crispare a întregului obraz osos și fără sânge.

— Măi, frate Gorun, eu te cred pe tine, nu pe popă. Și toți aceștialalți te-ar crede pe tine dacă le-aș spune ce mi-ai spus tu mie. Numai că… aici se împiedică iar în limbă și se scărpină cu furie sub chivără – numai că am jurat, am primit haine și arme, și am luat și oleacă de cvartlingi pe care i-am lăsat acasă… De acuma capătul! Ce mai putem face? Spune și tu?

Gorun îl privi cu milă, își întoarse capul și porni spre han.

— Stai! îl strigă cârstosul. Măi, frate Gorun, facere de bine pentru facere de bine! Ascultă: cneazul tău din Săcel e aici?

— Este. Ce vrei cu el?

— Eu nu vreau nimic. Numai că este un om al episcopului care-i vrea răul. Chiar a năimit pe un bandier al nostru cu câțiva cârstoși să-l prindă la o strâmtoare și să-i facă seama!

— Ce om? se minună Gorun.

— Unul lung și deșălat și legat la gât… Râman îl cheamă, iar oamenii îi zic Râmă! Îl cunosc că-i omul de credință al episcopului. A trecut ieri spre trecătoarea Verteșilor, a vorbit cu bandierul și i-a plătit… Numai să nu mă spui, măi frate Gorun, că știi de la mine.

Gorun fluieră prelung a mirare. Va să zică asta era și atacul cu săgeata de pe podul umblător!…

— Care-i bandierul acela? întrebă el.

— Uite-l colo lângă fântână… cel care stă cu piciorul pe treucă… iar cei zece din jurul lui sunt cârstoșii cu pricina…

Gorun porni grăbit spre oamenii săi.

În urma lui, omul rămase lung, puțin cârjoiat și rezemat în halebardă ca într-o prăjină, de parcă ar fi stat undeva pe deal, rezemat în ciomag, la păscut oile. Mustățile îi cădeau jalnic de o parte și de alta a bărbiei de mult nerasă și în ochii lui se citea o resemnare totală, de câine bătut, părăsit și flămând.

Pe ușa hanului ieșiră grăbiți și ceilalți cârstoși. Încălecară cu vuiet mare de glasuri și porniră cu tropot către apus. Numai ceata de lângă fântână rămase nemișcată. Abia când cei din urmă ostași se pierdură în depărtare, bandierul arătat lui Gorun păru a se trezi din somn. Șopti ceva cu oamenii săi și porniră cu toții spre ușa hanului. Și tot atunci oamenii lui Gorun se repeziră să le taie drumul, în vreme ce altă ceată răsări la spatele lor înconjurându-i. Abia când vuietul luptei de afară începu să fie străbătut de strigăte de moarte și blesteme gâtuite, cneazul din Săcel și prietenii săi se sculară să vadă și ei ce se petrece. Dar Gorun, înfipt ca o stâncă în ușă, le împiedică ieșirea.

— Numai o clipă să mai îngăduiți! îi rugă el, că îndată-s gata!

Afară, un tropot de cal se apropie și se opri o clipă. Gorun își scoase capul pe ușă.

— A-ha, Râmă! strigă el în clipa în care tropotul se învârteji și se depărtă grăbit. Puneți mâna pe el! mai strigă el repezindu-se să încalece și să alerge pe urma fugarului. Și îndată câțiva călăreți porniră după dânsul. Tropotul cailor se pierdu curând în munte în vreme ce cneazul Săcelean și soții săi priveau uimiți din ușa hanului prăpădul pe care-l făcuseră oamenii lui Gorun. Bandierul năimit să ucidă zăcea cu capul zdrobit lângă fântână, câțiva cârstoși încremeniseră în bălți de sânge, iar unul din ei, scăpat ca prin minune, alerga departe pe urma ostașilor care dispăruseră de mult, urcând malul Dunării către apus.

Gorun și oamenii săi se întoarseră păgubași.

— Unde să-i mai găsești în rătăcăniile muntelui? răsuflă el necăjit și abia acuma povesti toată întâmplarea.

— Episcopul Gyorgy de Lepeș! șopti Săcelean nedumerit. Știu că nu i-am fost pe plac, dar de aici și până la ucidere…

— De când mă știu nimeni n-a cutezat până acuma să-i dojenească și să le deschidă ochii în plină dietă! Nimeni dintr-ai noștri adică! vorbi cneazul Ruga în chip de lămurire. Îndrăzneala ta i-a usturat mai mult decât o lovitură de sabie și trufia lor a sângerat adânc. Te-au simțit primejdios și, ai să vezi Mihail, că vor mai încerca. Din pricina ta prelații vor trebui să scoată toată zeciuiala pe care o cereai tu și pe care ei au băgat-o în pungă. Seniorii n-au să-i ierte! Te-ai gândit la asta? Cum vrei tu să sufere prelații atâta pagubă și să te uite?

— Poate aveți dreptate! spuse gânditor Mihail Săcelean. Deocamdată însă e destul să știm dincotro ne vine primejdia. Și e bine

să deschidem ochii. Eu mi-am făcut datoria… cu toate că asta nu va folosi la nimic.

— Asta nu se știe! spuse Vlad de Ucea. Are să afle regele, are să întrebe…

— Regele nu mai este decât o jucărie în mâna celor câteva sute, sau mii de seniori, care-i vor stoarce toate prerogativele și le vor folosi ca să stoarcă și mai mult norodul și să-l aducă la deznădejde. Nu mai suntem decât o țară anarhică mâncată de lepra seniorilor și popilor. În ziua în care se va isprăvi răbdarea norodului, se va cutremura împărăția din toate încheieturile, vor crăpa toate așezările și ne vor îngropa pe toți sub dărâmături. Țineți minte: vremea nu-i departe.

Tăcu într-o liniște îngrozită. În fața ochilor celorlalți, se desfășura icoana unei nimiciri fără leac. O clătinare a cerului, a văzduhului, a pământului, într-un vuiet cumplit de năruire, și din mijlocul norilor de fum și flăcări, și al prăvalei uriașe a lumilor și a trăsnetelor, înălțându-se o ghioagă nestrujită, năprasnică, ridicată de o mână neagră de țărână, tare ca fierul, crăpată și osoasă, pe care toți o cunoșteau prea bine…

3

Drumul urca mereu. Pe stânga păretele păduros se înălța abrupt. În dreapta râpa cobora ca un zid drept, zburlit din loc în loc de cioatele buștenilor prăbușiți și opriți în cădere din cine știe ce pricină. Dincolo de râpă dealul se înălța din nou pe aceeași linie cu drumul, purtând pe creastă, de sus în jos, prăvala vijelioasă a unui torent care țâșnea din toate părțile, sărea peste stânci, se prăbușea în goluri, se fărâmița în picuri mărunți ca o pulbere, se năruia din nou rostogolindu-se din stâncă în stâncă, învăluind locul cu un fum alb de apă și alergând zbuciumat, galopând la vale într-un vuiet care umplea văzduhul cutremurându-l. Onuț, cu un arcaș alături, călăreau în chip de cercetași, înaintea tuturor. Caii lor tropoteau veseli depărtându-se mereu, până când cărarea lărgindu-se putură călca, fără tropot, pe iarbă. În liniștea uriașă a pădurii, cei doi călăreți păreau mai înfiorați și mai însfioșați. Și dintr-o dată, în marginea unui luminiș, Onuț opri și, tăcut, se înălță în scări, în vreme ce chipul i se lumină de un zâmbet larg, aproape copilăresc: în luminiș, un ursuleț mititel, un pui de urs, ieșise la plimbare. Pășea domol, cu labele parcă prea groase pentru trupul lui mic și mușluia cu botul aplecat în iarbă.

„Caută fragi!” gândi Onuț bucuros.

Un con de brad căzut de sus atinse urechea ursulețului și se rostogoli alături. Preumblărețul se opri, privi în sus și rămase nemișcat. Deasupra capului său, departe, o veveriță se legăna pe o creangă mlădioasă și se strâmba la el.

Ursulețul își înălță un picior și își frecă necăjit o ureche. Veverița

începu să se dea huța pe creanga ei, arătându-i coada, ca un pămătuf castaniu.

Ursulețul își ridică amândouă labele ca să-și frece amândouă urechile.

„Crrr pat, pat!” se sperie o pasere de pădure zburlindu-se pe o creangă.

„Crrr pat! crrr pat!” râse ea în urma ursulețului, pornind către locuri mai liniștite.

Onuț râse cu glas. Dar râsul lui se stinse repede, în mijlocul cărării, un om cu bundă, cușmă și opinci se oprise și-l aștepta.

— Mă rog, vorbi el cu un glas neobișnuit de gros, nu cumva se află în ceata care vine în urma voastră cneazul Mihail Săcelean?

— Ba se află, răspunse Onuț. Uite, cel cu mustața castanie și cal sur…

— A-ha! făcu străinul îndreptându-se către călăreții care soseau.

În dreptul lui Mihail se opri. Se opriră și călăreții. Străinul își scoase căciula și se închină până la pământ.

— Să trăiești, luminăția ta, cneaz Mihail! vorbi el cu același glas gros și răsunător. Eu sunt Pall, Gyorgy Pall, năimit să te pândesc aici în munte și să te ucid. Iaca prețul morții luminăției tale! scoase el din sân o pungă, aruncând-o la picioarele calului pe care călărea cneazul. Eu însă nu mănânc asemenea pâine. Asta am venit să-ți spun și să-ți aduc banii aceștia blestemați!

Cu câțiva călăreți, Gorun înconjurase pe străin și acuma ținea ochii pe el, gata să intervină la orice gest. Străinul înțelese mișcarea și întoarse capul către Gorun.

— Ceea ce faci domnia ta acuma e bine, dar nu-i de ajuns. Pentru că dacă mi-ar fi să-ți omor stăpânul, aș scoate, iată, cuțitul acesta și până când ai clipi domnia ta, l-aș și trimite în ochiul cneazului! Uite cum îl trimit în crăpătura aceea de stâncă! Și în aceeași clipă deschise lama îngustă și ascuțită a cuțitului scos nu se știe de unde și-l repezi, fulgerător, în mușchiul din crăpătura stâncii, unde rămase tremurând ușor. Ți-am spus că eu nu mănânc pâinea asta! vorbi el tot către Gorun.

— Atunci pentru ce îmi faci mie binele acesta? întrebă Mihail Săcelean.

Omul căzu în genunchi și se închină iar până la pământ.

— Strânge-mă de pe drumuri, luminate! se rugă el și glasul lui cutremură inimile celor care-l ascultau. Sunt un biet iobag fugar de sub mâna și năpârca stăpânului. De la sfânta Maria rătăcesc flămând, bătut de ploi și vânturi, înghețat, dezghețat, nedormit și cutremurat de toate spaimele! Nu mai pot și înapoi nu mă mai întorc nici mort!

— De unde ești fugar? întrebă Mihail Săcelean.

— De la Măgura Bihorului, moșia luminăției sale contelui Ciacu!

Cneazul schimbă o privire cu soţii săi şi o urmă de zâmbet îi lumină faţa. Contele Ciacu, adică Csaky, era doar voievodul Transilvaniei, cel pe care-l înfruntase în dieta de la Pojony.

— Şi de ce-ai fugit? întrebă el.

— Nu mai putem răbda, luminate. Acolo-s vite multe de nu le mai ştii seama, dar pământ puţin şi pietros! Ca să scoţi ceva din el, munceşti pe brânci, din zori până noaptea târziu, şi de mâncare, numai cât să nu mori. Iată, eu am împlinit patruzeci de ani de viaţă, dar de săturat încă nu m-am săturat niciodată! Pentru muncă, ne dădea stăpânul câte o bucăţică de pământ cât o năframă. S-o muncim adică şi să ne hrănim pe ea. Dar cum să te hrăneşti, dacă din roadă, stăpânul îţi cerea a noua parte, intendentul îţi cerea şi el, iar vătăjii îţi luau cu hapca? N-am mai putut şi într-o zi am fugit. M-au prins şi m-au bătut cu biciul cu plumbi. „Dacă vrei să te duci de aici, să-ţi plăteşti întâi datoriile!" strigau ei la mine. Dar cum să le plăteşti, dacă intendentul citea nişte datorii pe care nu le-aş fi putut plăti chiar să mai fi muncit o sută de ani? Şi am fugit iar! Şi de atunci umblu mereu!… Iar despre luminăţia ta, de la păcătosul care m-a plătit să te ucid, am auzit. Zicea că dacă te ucid, să-l caut la o pădurărie din vale să-mi mai dea o pungă! Şi-atunci mi-a venit mie în gând să cer mila domniei tale!…

— Cine era acela? întrebă cneazul.

— Dracu-l ştie? Unul lung şi subţire, numai piele şi ciolane, şi cu gâtul înfăşurat într-o zdreanţă pestriţă. Acu aşteaptă răspunsul la pădurărie.

— Acu te cred! mârâi Gorun, răsuflând mai uşurat.

— Ia-l între oamenii tăi! porunci cneazul şi toţi se grăbiră să-i facă loc între dânşii.

Porniră grăbiţi pentru că întârziaseră destul.

„La o pădurărie, devale!" îşi aduse aminte cneazul Ruga vorbele fugarului şi chemă pe Gorun.

— Vezi despre ce pădurărie este vorba, îi porunci Mihail, şi cercetează, poate îl prinzi pe ticălos. Şi Gorun cu câţiva oameni porni înainte.

Acuma, în spatele călăreţilor cobora şi soarele spre apus, şi umbrele se întindeau crescând înaintea lor. Începură a coborî culmea Verteşilor şi seara se apropia. Curând vântul aspru dinspre miazănoapte se auzi ţiuind printre creste. Departe, culmile luminate de focul asfinţitului îşi zugrăveau stâncile trandafirii şi pădurile negre. Văile însă se întunecau şi amurgul se lăsa rece, neprietenos şi ameninţător. Cu cât coborau, cu atât pădurea se apropia de amândouă părţile, ca două ziduri. În dreapta călătorilor cele din urmă măguri ale Verteşilor rămâneau departe. În stânga masivul Filis se ridica întunecat şi păduros acoperind orizontul, iar în faţă codrul Buda, vestit pentru

hoțiile zilnice și ucigașii ce-i adăpostea, pentru tremurul de inimă cu care drumețul îi auzea numele, se întindea nesfârșit, nepătruns, amenințător ca o uriașă vizuină de fiare viclene ca oamenii, și de, hoți cruzi și nesătui ca fiarele.

Gorun se întoarse cu o parte din oamenii săi. Pe ceilalți îi lăsase de strajă la pădurărie. Nu era nimic acolo care să-i îngrijoreze, dar mai la vale, către Pesta, aflaseră drumul tăiat de un șanț larg, înconjurat de pari înfipți în pământ și frânghii întinse în curmeziș. Era în chip vădit pregătirea unui atac prin întuneric, în care caii să se împiedece în pari și să cadă în șanț, răsturnând pe călăreți și lăsându-i pradă hoților ascunși în desișul de pe margini.

— Hoților, sau ucigașilor trimiși de episcop! își făcură socoteala călăreții și rămaseră să petreacă noaptea în pădurărie, sub strajă tare și trează.

De la Pesta, către miazăzi, drumul cel mare de comerț cobora între Dunăre și Tisa străbătând pusta ungară în lungul ei. Zilele de iarnă erau scurte și cenușii. Zăpada, foarte puțină în anul acela, purta rare urme de dihănii. Ei călătoreau cu popasuri rare și scurte. Iar când într-o seară ajunseră la Seghedin, toate ostenelile fură uitate. Dincolo de apa gălbuie-vânătă a Tisei, la marginea cetății, curgea apa limpede, rece și repede a Mureșului lor. N-au mai avut răbdare. În aceeași seară podul umblător îi trecu peste Tisa și se găsiră pe malul celălalt, acolo unde Mureșul vuiește peste prunduri, își strecoară pletele de apă printre bancurile de nisip și se varsă în Tisa prin guri gălăgioase, largi, joase și vinete. Erau acasă…

De acu trecură din sat în sat, din cneaz în cneaz, din prieten în prieten. Și peste tot aflară același fior care tremurase în amenințarea cneazului Mihail la dieta din Pojony și aceeași îngrijorare. Țăranii începeau să nu mai poată fi ținuți în frâu. Ba pe unele locuri izbucneau împotriviri sângeroase, iar fugarii se înmulțeau, se înmulțeau…

— În Vinț – povestea cneazul Rudu – vin, nu se știe de unde. Au trecătorile lor printre păduri și dealuri și peste apă, năvălesc în ținutul Sebeșului, pradă cât pot și fug înapoi de unde au venit. În cuprinsul meu nu fac nici o răutate, vra să zică n-aș avea de ce mă jălui. Dar vin sebeșanii cu gura mare și porniri de răzbunare, încât stau veșnic gata de harță. S-au plâns iar la curte și un trimis al înlocuitorului crăiesc a venit aici să vadă cum stau lucrurile. I-am spus să trimită armată, că eu nu am! S-a minunat trimisul că de ținutul meu nu se leagă hoții. De ce?

— De la locuitorii din Vinț, ce să ia hoții? am râs eu. La mine oamenii sunt atât de săraci, încât n-au plătit dijma de doi ani! A ridicat din umeri și s-a dus!

— Poftim! Ăsta-i adevărul și dacă le-am spus, a țipat la mine

voievodul, că ne târguim și țara piere! Țara? Țara ați văzut-o așa cum am străbătut-o în curmeziș: O zguduie husiții, o pândesc, o încolțesc și o pradă turcii, o pradă grațiosul nostru suveran când scoate bani fără putere, o pradă cruciații, sau cârstoșii, o pradă seniorii stăpâni ai pământurilor, o pradă voievodul, episcopul și popii lui și cei prădați sunt iobagii, și meșteșugarii, și târgoveții… Asta-i Țara pe care, drept leac, craiul o împarte în masa baronilor și prelaților și masa ordinelor și claselor… să nu cumva să ne amestecăm și să murdărim pe senioriile lor cu zdrențele și sărăcia noastră! Idioții! Orbi care nu văd că țara-i plină de tâlhari, de răzvrătiți și de fugari, și de flămânzi și că va pieri în adevăr dacă seniorii vor urma să stoarcă pe iobag și de ultimele lui puteri și dacă popii catolici vor urma să-l jăfuiască și pe deasupra să-l zdrobească sub atotputernica lor minciună religioasă. Ba într-o bună zi vom primi poruncă să-l sugrumăm cu mâinile noastre pentru că grațiosul nostru suveran are nevoie de bani, iar sfetnicii lui și seniorii, și popii îl vor sfătui să așeze noi dajdii! Și-l vom sugruma, dacă ne vom potrivi la porunci! vorbi Mihail.

Mihail Săcelean tăcu, întoarse capul privind în gol și dintr-o dată, răsucindu-se pe călcâie, le făcu iar față.

— Dar dacă într-o zi iobagul și-ar întoarce spre noi fața încruntată și furca de fier cu trei colți? Să ne scoată măruntaiele și să ne ucidă el pe noi, cei care îi ascultăm pe popi și pe seniori? Ce-ați zice?

— Cum ar îndrăzni? rămase Ruga cu fruntea încrețită și cu ochii mari.

— Cum ar îndrăzni? îl înfruntă Mihail. Câți țărani ai tu, Vlade, în cuprinsul tău? Trei, patru sute? Și tu, David, tot atât? Și tu, Reuca, și tu, Torda, și tu, Rudu? Peste tot… două mii? Și noi câți suntem? Șapte? Ce-ar putea să facă șapte slăbănogi în fața a două mii de furci? Dar contele Ciacu singur în fața celor zece mii ai lui? Nu se poate? Dar dacă într-o zi s-ar putea? Spune-mi ce-ai face. Ruga, nu râde!

— Nu râd pentru că nu s-ar putea! Râd de contele Ciacu care s-ar afla într-o zi într-o asemenea împrejurare în fața lui Pall al său!

— Da. Ar trebui să râdem chiar dacă s-ar putea! Să nu ne fie frică. Dar ca să nu ne fie frică atunci, să nu-l sugrumăm acuma! Iar în ceea ce mă privește, eu știu ce am să fac! Mă întreb ce veți face voi?

— Vom face ce vei face tu, Mihaile!

— Și dacă ne vor chema și cerceta la dietele locale, că n-am ascultat porunca regelui?

— Răspunsul să ne fie același! sfătui Vlad de Ucea: „Noi nu putem. Să pună pe alții să strângă dijma. Să vedem, vor putea?”

Se despărțiră și porniră mereu pe malul Mureșului fiecare spre casa și cuprinsul lui.

Gorun buciumă de departe și îndată ograda așezării cneazului săcelean se umplu de viață. Porțile fură deschise, iar pe prispa înaltă o

fetișoară negricioasă, cu cozile lăsate pe spate și cu haină scurtă blănită și încheiată, apăru repezit, trântind ușa în urma ei și râzând cu mâinile întinse către călăreții care veneau în goană. Coborî apoi treptele de lemn și ieșind înaintea lui Mihail, care descălecase, se plecă și-i sărută mâna, în vreme ce el îi atinse creștetul cu buzele și întrebă:

— Bine, Mara?

— Bine, tătuță! răspunse ea zâmbind larg cu gura, cu ochii și cu tot obrazul și se agăță cu amândouă mâinile de gâtul lui Onuț, care se folosi de prilej ca să-i întindă coadele, în glumă.

— Onuț, șopti ea ferindu-se ca să n-o audă tatăl lor. La Băniciori s-a întâmplat ceva!

— Ce s-a întâmplat? o privi el îngrijorat.

— Nu știu! De ieri buciumă Uca și cere ajutor!

— Și nu te-ai dus încă?

— Mi-a fost frică, Onuț!

— Uf, că proastă ești! se înciudă el. Mergem deseară!

— Și tătuța?

— Are să doarmă. E trudit!

În fundul curții, Onuț puse mâna pe buciumul lui Gorun, îl sprijini de marginea unei căruțe și cu ochii îndreptați departe, dincolo de măgură, dincolo de apa Streiului, spre coasta unei văiugi pe care abia se zăreau câteva așezări pierdute între copaci și colorate de lumina asfințitului, buciumă prelung, cu putere, cu obrajii umflați: tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! Sunetele zburau puternice, fugărindu-se peste vârfurile copacilor, plutind peste văi, peste apă, peste costișe și se pierdeau în depărtare. Cei doi tineri stătură o clipă lungă cu urechile la pândă. Nerăbdător, Onuț își privi sora cu întrebare și necaz. Apoi duse din nou buciumul la gură: Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! strigă el iar, cu obrajii înroșiți și cu ochii îndreptați spre același loc. Stătură iar o clipă nesfârșită și dintr-o dată Mara își ridică arătătorul, cerând ascultare și băgare de seamă. Din depărtare, ca o adiere, ca o părere de sunet, ca o șoaptă de cântec, un bucium nevăzut răspundea pe suflarea vântului: Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu!

Abia atunci fratele lăsă din mână buciumul și, ca o pedeapsă, puse din nou mâna pe cozile surorii lui…

4

În amurg Onuț căută pe Gorun.

— Mergi cu mine la Băniciori?

— Să afle cneazul?

— Să nu afle nici pământul!

— Pun șaua pe Murgul!

— Pe Murgul și pe Roaiba. Merge și Mara…

Gorun are o clipă de șovăire.

— Mă tem că are să fie bucluc!

— Nu te teme. Eu rămân vinovatul, bădiță!

Și când Onuț îi zice lui Gorun „bădiță”, Gorun nu mai poate zice nu.

— Bine. Ieșiți pe portița de după stoguri!…

Coboară tăpșanul pe iarbă, ca să nu se audă tropotul cailor. Mara a încălecat băiețește și a pus pe cap cușmă de blană. Onuț și-a ridicat gulerul scurtei. E frig tare. Aleargă acum pe drum bătut. Gorun și-a tras peste genunchi pulpanele cojocului. Trec Streiul spărgând cu copitele cailor gheața subțire ca sticla. Urcă malul, opresc o clipă să răsufle caii și ascultă cum țiuie subțire vântul în crengile copacilor. Pornesc iar. Un bucium nerăbdător izbucnește undeva, nu departe: Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! Onuț pune pinteni murgului și zboară. După el zboară și Mara aplecată pe șa. Trec printre câteva bordeie mușuroaie. Un gard de nuiele închide un loc mai întins și din umbră răsare o bisericuță de scânduri, cenușie, aproape rotundă, fără turn, cu o cruce de lemn aplecată pe acoperișul de stuf. În jurul bisericuței câteva cruci strâmbe străjuiesc mușuroaie nelămurite. Opresc și sar jos.

— Aici, aici! îi cheamă din întuneric un glas ca de copil și ei trec grăbiți printre copaci și ajung în fața unei căsuțe împrejmuită cu prispă de lut. Aici sunt, Mara! cheamă același glas și în întunericul tinzii abia se zărește silueta unei fetișoare nu mai răsărită de cât Mara.

Mara aleargă cu Onuț pe urmele ei.

— Uca! Ce-i cu tine? De ce stai prin întuneric?

— Tata! scâncește fata. Alaltăieri l-au căutat de la Orăștioara oamenii ișpanului! Să-l ia și să-l ducă! Ostași erau!

— De ce să-l ia și să-l ducă?

— Nu știu, nu știu! plânse fata. Tata însă nu era acasă. Și atunci au prins a-l aștepta… Socoteau că oricât de târziu, tot are să tragă el acasă. Acu mă păzeau pe mine. Să nu cumva să trimit veste tatii! Dar tot i-am trimis, cu Cojocar… Îl știți! Și Cojocar a alergat pe jos și l-a găsit pe tata departe, spre Râușor și i-a spus…

— Și acu unde-i părintele? întrebă Onuț.

— Socot că-i la nașul Costa, la Râușor. Mi-a trimis vorbă să mă duc și eu la nașul Costa, numai să bag de seamă să nu mă simtă ostașii ișpanului și să-i dea de urmă!…

— Și de ce nu te-ai dus?

— Nu pot! Ostașii sunt aici și mă pândesc zi și noapte! De aceea v-am chemat!

— Unde-s ostașii?

— În marginea dumbrăvii de lângă cimitir. Mă mir cum de nu v-au oprit!

— Au să ne oprească ei când om pleca! șopti alături glasul lui Gorun. I-am simțit!

— Bădiță, îl prinse Onuț de umăr, trebuie să luăm pe Uca la noi!

— Și ce are să zică cneazul?

— Orice-a zice! Aici nu putem s-o lăsăm! Tătuții am să-i spun…

— Am să-i spun și eu! se repezi Mara.

— Numai eu nu știu ce am să-i spun! oftă Gorun. Și dacă au să ne urmărească, oștenii aceia n-au să afle că fetișoara e la noi?

— Oștenii n-au să cuteze să intre în Hațeg! vorbi Onuț. Și pe urmă n-avem decât să-i împiedecăm.

— Sunt mulți? vru să știe Gorun.

— Șase! șopti Uca. Dar putem cere de la Cojocar două suliți, una pentru Mara și alta pentru mine, ca să fim și noi patru!

Gorun se scarpină în cap, nemulțumit. El știa că cele două fete sunt viteze și că știu a trage cu arcul. Cu sulița însă nu le văzuse niciodată și pe urmă două copile crude în luptă cu niște oșteni… el nu putea încerca asemenea primejdie!

— Unde-i Cojocar? întrebă.

— Aicea sunt! șopti un glas din întunericul tinzii. Am auzit, și suliți pot să vă dau. Dar nu-i bine cum vreți să faceți dumneavoastră. Mai bine mă fac eu că plec încolo, la deal și-i trag pe toți după mine. Și atunci o luați la goană! Dar să mergeți numai pe iarbă ca să se audă mai puțin.

— Și dumneata ce-ai să te faci cu dânșii pe urmă? întrebă Mara.

— Eu, când oi înțelege că sunteți departe, am să mă întorc și am să mă culc! râse Cojocar. Stați puțin, să aduc calul pentru Uca.

— Cojocar, scânci Uca. Uncheșule, să nu pățești ceva!

— Nu te teme, fetița moșului, șopti Cojocar și glasul lui părea acum înmuiat și oarecum tulburat. Până în ziuă socot să fiu și eu la Râușor fără știrea ișpanului!

Încălecară în mare tăcere și Cojocar aduse fetelor sulițele făgăduite. Gorun și Onuț își traseră de la oblânc ghioagele și Cojocar se făcu nevăzut în întuneric. Curând îl auziră tușind, semn că planul lui izbutise. Ostașii îl urmăreau să vadă încotro apucă. Îl lăsară să se depărteze și porniră și ei prin umbra bisericuței. Dar în clipa în care urmau să treacă din cimitir în drum, două umbre se repeziră din întuneric și apucară de frâu caii din margine.

— Lovește! mârâi Gorun cu glas înăbușit.

Și Onuț lovi fulgerător. Lovi în aceeași clipă și Gorun. Sulițele repezite în ajutor de către fete nu mai întâlniră decât întunericul în care se prăbușiseră cele două străji, într-un vaier scurt. Caii săltară în drum și acum alergau ca vântul spre apa Streiului. Sub cei dintâi copaci din luncă, Gorun strigă:

— Opriți!

Și ascultară nemișcați tăcerea fără margini a nopții. Numai vântul din miazănoapte țiuia ușor printre crengi. Nici Streiul care de obicei aici cânta pe prunduri și se mânia împingând pietrele care-i stăteau în drum, nu se mai auzea. Amuțise sub pojghița de gheață care lucea sub lună. Trecură prin vad și urcară tăpșanul spre Săcel. Dar cu cât se apropiau de casă, cu atât zorul lor se domolea. Le era frică. Cneazul nu glumea cu cei care cutezau să-i ascundă faptele lor!

Intrară deci în casă încet, cu inima strânsă și cu nădejdea că nu întârziaseră de la masă. Dar văzură numai scaunele lor goale și se așezară în tăcere. Mihail Săcelean îi privi pe sub sprâncene.

— V-ați spovedit? îi întrebă el cu părere de zâmbet în ochii lui adânci.

Buzele Marei strânseră un zâmbet care stătea gata să înflorească. Fata vedea că tatăl ei glumește și nu mai avea frică. Numai Onuț își lăsă lingura jos.

— N-am avut cui, tătuță! îndrăzni el. Părintele-i fugar!

— Ce? tresări cneazul, interesat dintr-o dată.

— Îi fugar! repetă Onuț. Au venit să-l prindă oșteni de la ișpanul din Orăștioara și nu l-au găsit acasă. Uca l-a vestit însă și el se vede că s-a adăpostit la Râușor…

— Au cutezat, va să zică, își coborî glasul Mihail ca și cum ar fi vorbit singur, și degetele lui fărâmițară în neștire o coajă de pâine rămasă pe masă.

— Și oștenii au rămas acolo, la pândă! Îl așteaptă! adăugă și Mara, parcă înspăimântată dintr-o dată.

— Tătuță, noi am adus pe Uca la noi! se sculă Onuț în picioare, parcă speriat el însuși de cutezanța lui. Nu puteam s-o lăsăm acolo cu ostașii aceia… Să nu te superi, tătuță, dar n-am putut face altfel! Și Onuț rămase în picioare, privindu-l rugător. Se pare însă că Mihail se gândea în altă parte.

— Eu nu bat război cu copiii! vorbi el gânditor. Cu Gorun ați fost?

— Cu el…

— Să vie Gorun! porunci cneazul, și Gorun se înfățișă și rămase lângă ușă privind în jos.

— Te-au urmărit ostașii de la Băniciori, bădiță? îl întrebă Mihail, apăsând pe cuvântul cu care știa că Onuț îl lingușește pe Gorun ca să-i capete toate învoirile.

Gorun zâmbi. Primejdia trecuse.

— Nu ne-au urmărit, spuse el, dar au sărit să ne prindă și i-am trăsnit! Sunt șase oameni…

— Ia pe Pall și coborâți la vad, cu ghioagele! Și dacă-i prindeți mușluind…

— Să mă duc și eu, tătuță? sări Onuț, bucuros de întorsătura pe care o luau lucrurile.

— Tu să aduci la masă pe copila popii! porunci el, și Mara sări.

— Mă duc eu!

Uca intră abia stăpânindu-și tulburarea și sărută mâna cneazului.

— Nu! își feri Mihail mâna, prea târziu. Eu nu-s popă! Spune-mi, copilă, n-ai înțeles de ce tatăl tău este căutat de oamenii ișpanului?

— Nu știu! suspină Uca ținându-și plânsul. L-am auzit pe tătuța îngrijorându-se că nu știe cât are să mai poată sluji. Că este o diplomă crăiască împotriva religiei noastre și poruncă strașnică de la episcop. Dar ce anume poruncă și diplomă, nu știu!

— Știu eu, o lămuri cneazul. Încă din 1428 este o diplomă regală pentru catolicizarea norodului nostru ortodox. Și în Sebeș nu s-a putut împlini până acuma din pricina tatălui tău. A rămas singurul popă ortodox pe tot ținutul. Colindă munții și colinele de-a latul și de-a curmezișul și botează, cunună, și îngroapă, ca oamenii să nu simtă lipsa popii, și porunca regelui, și episcopului să nu se poată împlini! Cât credea el că au să-l mai rabde?

Uca plângea cu capul pe masă. Mihail o privea cu milă.

— Atâta stăruință și trudă, nu era mai bine să le întrebuințeze tatăl tău pentru altă treabă cu mai mult folos?

— Tătuța n-a vrut decât să ajute norodul! îl apără Uca.

— Tocmai despre ajutorarea norodului vorbesc și eu! urmă Mihail cu glasul scăzut. Nu știi tu! adăugă el domol. Onuț, schimbă apoi el vorba, dacă iscoadele ișpanului nu stau la pândă și mâine drumul are să fie slobod, copila asta are să trebuiască dusă la nașul ei, la Râușor. Poate că, în adevăr, tatăl ei să fie acolo… Iar Cojocar să mai treacă pe la mine!…

5

Pall deschise ochii. Peste patul lui de paie, de sub streașina grajdului, luna ardea palidă și ciudat de înaltă. Tăcerea era atât de mare, încât șuietul Streiului, prăvălindu-se la vale, se auzea necurmat și limpede ca freamătul fără sfârșit al unei păduri nevăzute. Și, totuși, mai era ceva. Peste șuietul acela care umplea noaptea, stăpânind-o cu o putere fără margini, un fior mai grav, stăruitor, cu întreruperi scurte și reluări fără popas, mereu, mereu același, lovea văzduhul ca un pumn depărtat și ciudat de ușor: Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! Pall se sculă într-un cot și întinse urechea. Nu se înșelase. Sări în picioare și rămase o vreme nemișcat. Ce putea să însemne asta în puterea nopții? După părerea lui numai bine nu putea să însemne. Omul întinse mâna prin întuneric, găsi șerparul agățat într-un cui pe peretele grajdului și potrivindu-l în jurul mijlocului și-l încheie orbiș, cu ochii îndreptați spre casa cneazului. Pe urmă păși desculț în curmezișul curții, sări pârleazul care dădea în grădina cu pomi și cu straturi, ocoli colțul casei și, suindu-se pe prispa largă, zgârie ușor la o

ușă. Așteptă cu urechea la pândă și zgârie din nou, mai tare.

— Cine e? tresări glasul lui Onuț.

— Eu, Pall. Taci și ieși pân-afară.

O clipă se făcu tăcere. Pe urmă pasul desculț al lui Onuț se auzi dupăind și ușa se deschise.

— Ce-i?

— Sssst! îl țâstui Pall, făcându-i semn să iasă. Și când Onuț păși pe prispă îi șopti din nou ridicând mâna către Strei: Ia! Auzi!

Onuț înălță capul și rămase o clipă cu obrazul luminat de lună și cu urechea la pândă. Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! se auzi mereu peste șuietul râului.

— Ne cheamă! tresări el cuprins de neastâmpăr.

— Da, vorbi Pall, dar cine poate să ne cheme de la Băniciori? Doar îi pustiu acolo! Fata am dus-o la Râușor, Cojocar a fugit și el, iar părintele… nu l-a mai simțit nimeni nicăiri…

— Unul din ei e acolo! Repede, Pall. Caii!

— Am auzit și eu! vorbi din umbră și glasul lui Gorun. A venit cineva la Băniciori și mă tem că ceea ce este, nu-i bine! Merg și eu și ne luăm armele!… Îmbracă-te și ieși la portiță, Onuț. Și încet să nu ne simtă cneazul… și mai cu seamă lasă buciumul!

— Dar de unde are să știe acolo că am auzit?

— Om buciuma din luncă. De aici nu-i chip. Gândește-te: trebuie să fie miezul nopții. Ce ne-a apucat să cântăm din bucium?

Coborâră tăcuți povârnișul tăpșanului, alergară în lungul păduricei spre Strei, trecură apa prin vad și urcară malul spre Băniciori. Caii suflau greu. Călăreții tăceau încordați din ce în ce mai mult, pentru că cu cât se apropiau, cu atât buciumul de acolo se auzea mai tare: Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! Tu-ru-tuuu-tuuu! cu deznădejde parcă. Sus pe malul drept Onuț întinse mâna și Gorun îi dădu buciumul. Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! buciumă Onuț cu putere. Și dintr-o dată, de dincolo de coline, glasul acela care chema de ceasuri întregi, izbucni bucuros: Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu!

Acum caii zburau. Oamenii tăceau încruntați. Sub copacii pădurii care cobora până în marginea drumului, crengile îi plesneau peste cap, peste obraz. Ei călăreau mai departe, cu capul în piept, cu ochii pe jumătate închiși. Când ieșiră în luminiș un foc mic ardea undeva în dreapta și un vreasc aprins scria în întuneric semne de chemare deasupra flăcărilor.

— Acolo-i! strigă Onuț.

— Încet, să nu ne ardem! îl domoli, cuminte, Gorun.

Lăsară caii la pas și Gorun strigă de departe:

— Cine-i?

— Slavă Domnului, răspunse un glas cunoscut. Sunt eu, Cojocar. Tu ești, Gorun?

— Noi suntem. Ce s-a întâmplat?
— Prăpăd și urgie! oftă Cojocar. L-au luat pe domnul părinte!
— Cine, cum, când? sări Onuț tulburat.
— Oamenii ișpanului! Pe la asfințit. Părintele fusese la Șerel. Și când se întorcea, l-au prins!
— Unde se întorcea? Și cum l-au prins? Vorbește, omule! se necăji Onuț. Era singur?
— Nu era singur! lămuri Cojocar. Fusese la Șerel la un botez și acu venea acasă cu un fecioraș trimis de cneazul Stanciu din Șerel. Și la un cot de munte, le-au ieșit înainte ostașii aceia. A vrut feciorașul acela să dea cu ghioaga, dar l-au răpus și l-au lăsat lat acolo. A vrut și părintele să se apere, dar l-au legat...
— L-au legat? tresări Onuț.
— L-au legat cu mâinile la spate și l-au dus pe jos, între cai!
— Încotro?
— Spre Orăștioara! Mie mi-a spus o babă din Jucu, care tocmai venea pe cărarea muntelui la vremea aceea... Și atunci am alergat încoace! Unde să alerg? Până la Râușor era mult mai departe...
— Și, totuși, va trebui să mergem și la Râușor! vorbi Gorun. Trebuie să-i spunem cneazului. Asta nu e o treabă numai pentru noi! Cal ai? întrebă el pe Cojocar.
— Am!...
— Atunci, repede!
Coborâră la Strei și se înșirară câte unul pe cărarea îngustă care urca spre miazănoapte în lungul apei. Luna îi pălea acum în plin, luminând locurile. Pe alocuri pâlcuri de pădure se apropiau de o parte și de alta, îmbrățișând apa. Dar repede luminișul se lărgea, tropotul se auzea până departe și copitele scânteiau pe cărarea din ce în ce mai pietroasă. Pe culme opriră să răsufle caii.
— Mă gândesc numai dacă mai rămâne vreme ca cneazul Costa să ajungă la Orăștioara în noaptea asta! se îngrijoră Onuț.
Gorun înălță capul și se uită la stele.
— Ajungem! spuse el. Nici nu se face ziuă și ajungem. Numai să nu avem întârziere la Râușor. Cneazul Costa va trebui să strângă oameni! Pentru că lupta cu oștenii ișpanului poate fi o treabă ușoară, dar poate fi și una cu primejdie...
În câteva clipe se aflară în curte și Uca suspină în pragul tinzii!
— Tu de ce plângi? o întrebă Onuț. Știi vestea?
— A aflat-o nașul. Dar ce poate face și el dacă nu știe încotro au luat-o cu tătuța!
— Știm noi! strigă Onuț.
În scurtă vreme cuprinsul vui de sunete de bucium, de larmă de oameni și tropot de cai. Glasul cneazului Costa se auzea întărâtat și grăbit.

— Merg și eu, nașule! se ruga Uca.

— Că numai tu erai de lipsă! ocărî cneazul. Tu du-te și te culcă. Ia-o, babă Ana!

Și în timp ce fata rămânea în brațele babei Ana, în curtea pustie dintr-o dată, ceata de călăreți se pierdu în noapte urcând costișa și mult timp în urma lor muntele răsună de tropot din ce în ce mai slab, până când tăcerea desăvârșită puse din nou stăpânire pe așezarea cneazului Costa din Râușor.

Dincolo de culme părăsiră malul Streiului și o luară la dreapta.

— Nu mergem la Orăștioara? se îngrijoră Onuț.

— Ba la Orăștioara! răspunse cneazul. Dar trecem prin Sibișel.

— E departe, ne apucă ziua! îndrăzni Gorun.

— Ne apucă, dar facem o treabă bună. Pentru că dacă l-au pornit de aseară către Sebeș, mai departe din Sibișel n-au putut ajunge! Îi prindem acolo. Și dacă au trecut de Sibișel, îi prindem la Orăștioara. Nu te teme, că n-au să piardă nimic dacă om întârzia puțin!

Glasul cneazului era atât de îndârjit, încât Gorun tăcu și își ținu calul cu un pas mai în urmă. El știa că nu era cuminte să te împotrivești cneazului Costa. Îl cunoștea tot poporul din Hațeg și din ținuturile din jur și toți se temeau de dânsul tot atât pe cât îl respectau și-l ascultau. Când cneazul Costa ținea o judecată, nu se afla să greșească ori să părtinească pe careva. Iar dacă cel care pierdea judecata era un om amărât și sărman, niciodată nu pleca cu mâna goală de la ușa acestui judecător cu barba sură, cu fruntea înaltă, cu pumnul cât un mai și umerii largi. Tot așa se purta când trebuia să strângă dijmele, ori să scoată oamenii la muncile datorate și cerute de lege. Dacă omul nu poate, nu poate! Parcă dacă ai să-l asuprești are să poată? Altă ceva când e rău sau mincinos, sau leneș, sau umblă cu înșelătorii, ori furtișaguri. Atunci cneazul este neîndurător și de multe ori, în grabă, pedepsește chiar cu mâna lui! În ținutul lui nu se află hoți. Îi știu de frică după cum îi știu de frică și ișpanii vecini și până și castelanul. Altfel e bun și îndurător ca o pâine. Dă cu amândouă mâinile, ajută, râde cu toată lumea și nimeni nu pleacă nemulțumit de la ușa lui. Așa e cneazul Costa. Dar în luptă? Cine să stea înaintea harmăsarului său șarg, a săbiei sale ca un fulger, și a ghioagei ca un trăsnet? Îl știe doar craiul și toți căpitanii cei mari. Degeaba nu e el cneaz pe viață și cu drept de moștenire, cu împuternicire crăiască. Gorun le știe toate acestea și Onuț le știe, numai că acum îl simt mânios și găsesc că e mai bine să stea deoparte.

Caii aleargă la vale, ca vântul. Tropotul umple dumbrăvile și pustietățile de piatră. Luna coboară să asfințească. Noaptea se face mai străvezie. Se apropie zorile. Călăreții opresc pe o muche și caii răsuflă greu.

— De acuma mergem mai încet, porunci cneazul. Dacă ne

prăpădim caii, nu folosim nimic. O să avem nevoie de ei la întoarcere.

— Ne apucă ziua! îndrăzni Pall.

— Ne apucă! Pe lumină vom vedea mai bine ce facem!

Porniră iar, mai domol. În valea Sibișelului îi prinseră zorile.

— Gârbea! chemă cneazul, oprind calul.

Gârbea alergă.

— Du-te la Toma și spune-i că pe domnul părinte l-au legat și-l duc la Sebeș. Dacă n-a trecut încă, să scoale oamenii și să se ație cu furcile. Noi ne ducem la Orăștioara pe un drum, dar se poate ca ei să apuce pe celălalt!

Gârbea se făcu nevăzut între bordeie și copaci. Caii se odihneau. Un bucium izbucni, undeva sub deal. Costa zâmbi tăcut. Gârbea se întoarse.

— De aici nu-l scoate toată oastea castelanului! râse el.

Porniră iar. Ca să ajungă la Orăștioara, drumul urcă muntele. Pe creastă îi prinse soarele. În vale umbrele se împrăștiau. Și de sub umbre, popa Vâlcul se ivi și urcă încet la deal. Înalt, cu capul descoperit, mergea pe jos, cu umerii aduși, cu mâinile legate la spate și cu pletele cărunte fluturate în vântul dimineții. De-a dreapta și de-a stânga lui, călăreau câte doi oșteni cu chivără, cu suliță și sabie, iar în fruntea lor, un altul, cu platoșă și ghioagă la oblânc.

— Încet, să nu dea caii peste domnul părinte! porunci cneazul. Luați-i din amândouă părțile și nu loviți.

Cât ai clipi, oștenii fură înconjurați. Cel din frunte se ridică în scări și ridică sulița. O ghioagă se răsuci și sulița zbură pe sus ca o biată surcică.

— Prostule! strigă cneazul. Nu vezi câți suntem? Vreți să vă ucidem, ori lăsați pe domnul părinte de bună voie?

Dar părintele Vâlcul și țâșnise dintre cai și acuma se afla între oamenii cneazului, lângă dânsul.

Uluiți, ostașii rămaseră fără grai.

— Coboară! strigă cneazul către ostașul din frunte.

— Aveți a da socoteală în fața ișpanului și castelanului! se dezmetici acesta. Noi suntem aici din poruncă crăiască! Ați înțeles?

— Cap sec! se mânie cneazul. Descaleci ori te turtesc? Și ridică buzduganul.

Celălalt duse mâna la mânerul săbiei. Dar până să ajungă acolo, buzduganul cneazului se abătu, umerarul platoșei oșteanului se turti ca o bucată de tinichea și brațul lui rămase nemișcat, ca rupt din cot.

— Nu ți-am dat în cap, pentru că e prea prost! zâmbi cneazul. Acu descalecă! Și tu, părinte, încalecă pe calul lui, că eu nu sunt ișpan ori slugă seniorială să te duc pe jos! Dezlegați pe părintele și lăsați oștenii să se întoarcă la ișpanul lor. Numai să nu se întoarcă prin Sibișel ca să nu le rămâie oasele pe acolo!…

Și oștenii rămaseră în drum năuciți, în vreme ce cneazul Costa cu ai săi urcară coasta și dispărură dincolo de muchie.

Când ajunseră pe malul Streiului, opriră. Cneazul Costa se întoarse către Onuț.

— De acu, tu, fecioraș al lui Mihail, ia-ți oamenii, treci apa și du-te acasă. Nu e bine să știe ostașii cine ești și încotro te duci! Iar pentru facerea de bine, n-ar fi drept să se prăvale urgie pe capul tatălui tău. Spune-i: Sănătate!…

CAPITOLUL IV

1

— Acuma are să înceapă furtuna! vorbi gânditor Mihail Săcelean, când află cele petrecute.

Și, în adevăr, începu furtuna. Mai întâi ișpanul nu putea să ierte o asemenea nelegiuire făptuită împotriva oamenilor săi. De aceea, și după un anume sfat între ișpan și castelan, o ceată de călăreți înarmați cu săbii și sulițe, porni într-o dimineață spre cuibul răzvrătiților care îndrăzniseră să se împotrivească atotputerniciei lor. Cneazul Costa și popa Vâlcul trebuiau aduși la castelan să dea seamă de faptele lor! Iar comandirul care trebuia să îndeplinească această poruncă era același care fusese descălecat ca popa Vâlcul să poată încăleca și scăpa de sub paza lui! Abia atunci castelanul și ișpanul își dădură seama că răzvrătiții sunt păziți, ascunși și vestiți de iobăgie cu o putere peste care nu se putea trece.

Așa s-a făcut că, în clipa în care ceata condusă de comandir începu să coboare laturile largi ale cărării către Râușor, un colț de stâncă, dintre cele care se bolteau deasupra cărării se desprinse, și se rostogoli bubuind și îngropând sub el cai și călăreți. Munții hăuliră năprasnic și ecoul alergă departe pe văiugi până la Șerel, până la Râușor... Și tot atunci, pe după colțuri și creste, se iviră cușmele înalte ale unor arcași care traseră în ceea ce mai rămăsese cu viață la locul prăpădului...

La Orăștioara, la Alba, la Sibiu, vestea aceasta stârni mare tulburare și foarte curând o altă ceată de călăreți înarmați, mult mai mare, porni să pedepsească pe vinovați. De data aceasta nu s-a mai prăbușit nici o stâncă și n-a mai tras nimeni cu arcul. Dar cuibul de la Râușor fu găsit gol, iar un călăreț, ajungând din urmă ceata, o îndreptă pe alte drumuri către Sebeș, pe unde o ceată de răsculați, coborând coastele Ruzilor, pornise să prade și să dea foc, sub porunca lui Costa, a popii Vâlcul și a cneazului Stanciul din Șerel...

Pe urmă se zvoni că răsculații aceia s-au tras înspre Făgăraș, în vreme ce căpeteniile lor, cneazul Costa, cneazul Stanciul și popa Vâlcul au trecut hotarul în Moldova, unde-și trimiseseră din vreme familiile.

Mai cu seamă această din urmă veste aduse un pic de liniște la Săcel, unde Onuț și Mara erau foarte îngrijorați de soarta prietenei lor Uca. Vestea le-o adusese într-o zi Cojocar, venit cu bețișorul în mână, de-a curmezișul peste munți.

— De ce tocmai în Moldova? se nedumeri Onuț.

— Altundeva unde? vorbi Cojocar. Dacă dincoace, în Țara Românească, voievodul este vasal al craiului unguresc, unde se puteau adăposti niște răsculați împotriva craiului? Numai că în Moldova!

— Ai fost cu ei?

— Am fost și m-am întors. Au rămas acasă la Râușor vite, cai și oi pe care ișpanul are de gând să le ia pe seama castelanului, cu chip adică să despăgubească crăia de prăpădul făcut de răscoală. Și cneazul a hotărât ca mai bine să le duc pe toate în Făgăraș, sus, unde s-au tras răsculații din Țara Bârsei și a Făgărașului. Și stau acolo și așteaptă în sărăcie cumplită și foamete…

— Așteaptă? se miră Onuț. Ce așteaptă?

— Să se dezlege tăriile și voile norodului, să se înstăpânească o milă și o dreptate… Crâșcă lumea, Onuț, feciorașule! Geme și nu mai poate răbda… Numai un semn și o poruncă să se slobоadă de unde trebuie și ai să vezi prăpădul lumii, feciorașule! Toți așteaptă și toți se pregătesc.

Onuț îl privea nedumerit.

— Nu-mi vine a crede, baci Cojocar! spuse el încet. Dacă ar fi așa, ar ști și tata și n-ar sta liniștit aici la Săcel, în vreme ce în alte părți…

Cojocar îl privi lung și o părere de zâmbet îi lumină o clipă chipul smead și ciolănos.

— Așa socoți domnia ta, feciorașule? întrebă el. Așa socoți că cneazul Mihail stă liniștit și că nu știe nimic? Vezi că aceia din alte părți ar vrea să pornească ceva așa… de capul lor. Noi însă ne-am pus nădejdea în cneazul Mihail al nost' și numai să înceapă ceea ce trebuie să înceapă și ai să vezi atunci cine-i dumnealui, cneazul, și câtă nădejde și-au pus în el oamenii din munții noștri! Numai, dacă el a socotit că încă să nu-ți spuie și domniei tale, vezi bine că nici eu n-am să cutez să-ți spun!

Și iar îl privi Onuț nedumerit și gânditor.

— Și tot nu mi-ai spus ce să faci în Făgăraș cu vitele, și caii, și oile!

— Vitele și oile le-or tăia și le-or mânca oamenii aceia flămânzi, mai bine decât să le mănânce ișpanul ori castelanul, și slugile lor și ale craiului, iar caii… or aștepta și ei cum așteaptă norodul, căci omul călare e mai tare decât omul pe jos…

Onuț rămase singur să dezlege cu mintea lui tainele ascunse de Cojocar. Dar gândurile lui porniră către adevăratul înțeles abia peste câteva zile, când însoți, împreună cu Gorun, pe cneazul Mihail la târg la Hațeg. Cneazul Săcelean fusese chemat acolo la dieta locală fără să știe care anume era pricina chemării.

Mihail intră la dietă, iar Onuț și Gorun rămaseră să-l aștepte afară, lângă o covălie care tremura de bufniturile ciocanelor și se lumina în răstimpuri de snopi de scântei. Era forfotă mare la ușa covăliei, ca în orice zi de târg la Hațeg. Mai cu seamă țăranii arătau grăbiți și cercetau covălia purtând pe umăr coase, îmblăcie, baltage. În covălia care nu se lumina decât de focul din vatră, și de snopii de scântei, meșterul se mișca în jurul ilăului, izbind cu ciocanul și îngânând bufniturile barosului pe care-l mânuia un tinerel nu mai mare decât

Onuț. Lângă vatră alt tinerel mânuia voinicește tălpigul unui foi, iar alături altul învârtea piatra unei tocile care țiuia ușor, ascuțind un baltag și scotea scântei care băteau în albastru. Acuma meșterul își rezemă ciocanul de ilău și vuietele încetară.

— Adu coporâia! porunci el și tinerelul de la foi sări și-i aduse în ușă o coporâie de coasă.

— Uite, vorbi meșterul către un țăran cu plete lungi, care se ținea de el, am făcut două găuri în capul coporâiei și alte două în fierul coasei, colea unde-i mai lată. Pui coasa în lung potrivindu-i găurile peste ale coporâiei și potrivești în găuri scoaba asta, după care îndoi picioarele scoabei, uite așa!

Meșterul mai izbi două lovituri de ciocan și întinse coasa mușteriului său.

— Acum poți să tai cu ea gâtul unui călăreț, ori burta calului, ori gleznele lui, poți să spinteci un dușman și te poți apăra de orice lovitură de sabie! Înțelegi?

Omul înțelesese. Un zâmbet ascuțit îi descoperise dinții ca pentru o mușcătură și degetul lui încercă tăișul lucios.

— S-o mai ascuțim puțin! ceru el.

— S-o mai ascuțim! îngădui meșterul și trecu coasa în mâna tinerelului de la tocilă, lângă care alt țăran încerca cu degetul ascuțișul unui baltag.

Onuț privea cu ochi mari de nepricepere și mirare.

— Ce să faci la fânaț cu asemenea coasă? întrebă el pe Gorun care privea și el printre ceilalți țărani.

— N-ai auzit? răspunse Gorun. Tai gâtul unui călăreț, spinteci un cal, ori îi tai picioarele, ori spinteci un dușman și te aperi de sabie.

— De unde dușman și călăreți și sabie? se nedumeri Onuț. Și pentru ce? Și tăcu dintr-o dată, aducându-și aminte vorbele lui Cojocar: „Numai un semn și o poruncă să se sloboadă de unde trebuie și ai să vezi prăpădul lumii, feciorașule! Toți așteaptă și toți se pregătesc!” „Da, se pregătesc!” gândi Onuț privind grămada de oameni care aștepta în ușa covăliei purtând o coasă, un baltag, o ghioagă, o furcă cu colții de fier…

— Îi plin târgul de covălii și toate lucrează! spuse Gorun, parcă lăudându-se.

— Și dacă faurul se duce să pârască ișpanului, sau altora mai mari? se îngrijoră Onuț.

Gorun zâmbi.

— Faurul? Faurul le muncește pe degeaba! Asta-i mâna lui de ajutor pentru cele ce se pregătesc! Oamenii doar n-au bani să-i plătească! Căci dacă ar avea… n-ar mai fi nevoie de coase și baltage! Nimeni n-are! Nici meșteșugarii, nici târgoveții, nici țăranii… nimeni! Numai seniorii au, și mai vor, și mai cer tot de la cei care n-au nici ce

mânca...

— Nici ce mânca! spunea în același timp și Mihail Săcelean, la dieta locală, unde fusese chemat să i se arate din nou porunca craiului pentru strângerea fără întârziere a tuturor datoriilor țărănești. Nici ce mânca! repetă Mihail Săcelean cu putere. Am spus-o tot aici și înlocuitorului regal. Știu că membrii dietei locale sunt încredințați că iobagii n-au. În satele lor e doar la fel! Dar o spun ca s-o audă și să se încredințeze și domnul ișpan care a adus aici plângerea vistieriei regale, ca și cum toate aceste întârzieri la strângerea dajdiilor ar fi o vină a mea. Adică domnul ișpan nu știe că acum doi ani am avut aici năvală turcească? S-ar fi cuvenit ca tocmai domnia sa și domnul castelan să facă înștiințare către grațiosul nostru suveran, arătându-i starea jalnică în care au rămas țăranii săi după năvală și să ceară îndurării crăiești scutire de dajdii măcar pentru un an, doi. Grațiosul nostru suveran nu știe! Lui trebuie să i se spuie! Niciun om de pe cele două maluri ale Mureșului n-are. Nici cei din Țara Bârsei n-au! Dovadă Făgărașul și cele ce se petrec acolo! Nici cei din Zărand n-au! De aceea coboară și năvălesc în Sebeș... După mâncare! Dacă însă domnul ișpan nu mă crede, să vie la fața locului și să se încredințeze! Alta ce pot să fac?

Oamenii bătrâni și cuminți din dieta locală de la Hațeg au stat și au chibzuit și domnul ișpan a fost rugat să facă un drum până în cnezatul lui Mihail Săcelean și dacă la fața locului se va dovedi cum că cneazul Mihail nu este de bună credință în împlinirea datorințelor sale, atunci cneazul să fie tras la răspundere în fața aceleiași diete...

Mihail Săcelean a ieșit mulțumit și s-a dus să-și caute soții, pe Gorun și Onuț. Îi găsi lângă aceeași covălie lângă care rămase și el o vreme, pierdut în mulțimea celor care nu-și dădeau rând de la ușa meșterului. Tremura șopronul acela care adăpostea covălia și zburau scântei din uneltele aplecate pe roata de piatră a tocilei. Se ascuțeau furci de fier, securi, baltage, sulițe vechi și ruginite, vârfuri de săgeți... Deasupra mulțimii care se îngrămădea, se înălțau coarnele unui țăpoi uriaș, pe care un om zdravăn, spătos și înalt, îl purta pe umăr și lămurea cui vroia să știe, că el nu vrea decât o brățară sănătoasă, de fier, sus unde se despart coarnele, ca să le întărească și să nu se spintece coada la o opintire mai din greu.

— Ce să faci cu el? se nedumeri Mihail.

Omul îl cunoscu și îi dădu binețe cu mare cuviință.

— Să zicem că vine asupra mea, răspunse el, un călăreț înarmat și îmbrăcat în zale, și cu platoșă. Vine de cutremură pământul! Să mă prăpădească cu sabia lui lungă cu mânerul în formă de cruce! Ce pot să-i fac eu cu securea, ori cu baltagul, ori cu furca? Pe când dacă-l iau între coarnele țăpoiului meu, numai puțin să-l salt din șa și știi ce se-ntâmplă? Calul trece înainte și călărețul rămâne între coarne să se

zbată ca un cărăbuș pe care-l zvârl unde vreau eu!

Omul râse uriaș și, ținând țăpoiul cu amândouă mâinile, făcu mișcarea care să lămurească, pe cei ce-l ascultau, cum are să se întâmple isprava aceasta. Mânecile cămășii de cânepă îi lunecaseră spre umeri și brațele lui, numai mușchi și vine, mânuiau țăpoiul ca două menghine brune: „Uite-așa! Uite-așa!”

— Și are să ție țăpoiul la o asemenea ispravă, Carciule?

— De aceea-i pun brățară, râse cel pe care Mihail îl numise Carciu. Și dacă n-a ține, îi pun coarne de fier!

— Dar ca să ridici un om în țăpoi trebuie putere, nu glumă! zâmbi cneazul cu îndoială.

— Am, cneaz Mihaile, am mai multă decât îmi trebuie! Pot duce în spate cinci oameni!…

Pe drum întâlniră șiraguri de țărani întorcându-se de la târg cu uneltele în spate. Toți trecuseră pe la făurari să le ascută și să le întărească.

— Avem și noi în șură coase, și furci, și securi, tătuță. Nu le ducem la făurar? vorbi, întrebător, Onuț.

— Ce știi tu de făurar, pruncule? înălță din umeri Mihail.

— Ba… eu aș zice… începu Gorun o vorbă.

— Tu nu te amesteca! i-o reteză scurt cneazul, încă n-a bătut ceasul!

Gorun tăcu nedumerit și nemulțumit.

Departe, în fața lor, vârfurile de piatră ale Făgărașilor se ridicau atotstăpânitoare, ușor rumenite de cele din urmă lumini ale asfințitului.

2

Prietenii lui Mihai Săcelean au trecut pe la Săcel. Veneau și ei de la dieta locală unde fuseseră chemați să dea seamă și să fie dojeniți că n-au strâns dajdiile de doi ani. Și ca și Mihail ceruseră și ei să vină ișpanul la fața locului și să se încredințeze de starea deznădăjduită a țăranilor.

— Poate așa are să înțeleagă și are să dea de știre craiului! socoti cneazul Ruga de Lupșa.

— Să ierte dajdiile măcar pe anul trecut! adăugă David de Grădiș.

— Dacă nu le iartă și pe anul în curgere, nimic nu face! sări și Vlad de Ucea. Oamenii n-au nici ce mânca! Astă primăvară au fiert și au mâncat toate urzicile, au cules rugii de mure, cât au fost verzi, știrul, loboda, ștevia sălbatecă, până și mlădițele tinere de salcie, și de arin, și de răchită!… Și de la „castel” nu-i mai ajută cu nimic… Aud acuma că s-au sfătuit oamenii din satele din jos, din Rod, din Sugag, din Sibișel, din Poiana, din Gura Râului, să strângă darea sfintei Marii, oi, miei, purcei și să se ducă cu ea la castel, să se împace cu stăpânul.

Poate așa să capete o păsuire. Acolo în Sebeș e mai rău decât la noi! Acolo episcopul Lepeș nu vrea să știe! E mai rău și mai hapsân decât fiarele sălbatice, măi oameni buni! Și cere bani, nu roadă.

— Eu cred că se duc degeaba! vorbi Mihail. Se duc cei care cred încă în îndurarea și mila stăpânilor! Ceilalți… au să-și caute dreptatea în altă parte… Și au s-o găsească!

— Am întâlnit la târg oameni din satele mele, spuse și cneazul Ruga și când au aflat că are să vină ișpanul să vadă la fața locului vinovăția sau dreptatea lor, au înălțat furcile și s-au întunecat atâta la față, încât am început să duc grija ișpanului! Nu știu dacă ajunge el sănătos acasă!…

În ziua aceea prietenii mâncară la Săcel și stătură îndelung de vorbă. Iar Onuț înțelese că pretutindeni în jurul lor clocotesc mânia, și suferința, și ura, și oamenii gem, și nu mai pot răbda întocmai cum îi spunea deunăzi Cojocar. Și că în adevăr așteptarea celor care crâșcă și gem, și pândesc să se sloboadă de unde trebuie porunca pentru dezlegarea tăriilor și voilor norodului, n-are să mai fie lungă. Iar în noaptea care urmă, Onuț visă un cavaler strălucitor în armura lui de argint, luat în coarnele țăpoiului lui Carciu și zbuciumându-se greoi să scape, în vreme ce calul lui, rămas fără călăreț, fugea singur urcând dealul cetății Pojony… Pluteau în aer fiorii unei neliniști uriașe, ca presimțirea unui uragan care are să izbucnească din clipă în clipă…

Într-o zi ișpanul din Hațeg, cu câțiva oșteni după dânsul, trecu în lungul Streiului și se îndreptă către Săcel. Mihail îl văzu de departe și făcu semn lui Gorun, iar Gorun deschise poarta și așteptă. Ișpanul intră măreț, cu mustața răsucită subțire și privind peste oameni, pe deasupra lucrurilor și locurilor de parcă toate-i miroseau urât.

— Iată, am venit la fața locului! spuse el ca și cum făcuse cneazului un mare hatâr.

— La fața locului e în sat, nu aici, răspunse Mihail. Să mergem deci în sat, numai că are să trebuiască să descaleci. Așezările oamenilor sunt prea strâmte ca să intrăm în ele călare… și domnia ta să mergi călare și eu pe jos… nu se cuvine.

— Bine, să descalec! îngădui ișpanul nemulțumit. Și coborând de pe cal aruncă frâul unui ostaș. Descălecați și voi! porunci el oștenilor și porni cu cneazul înainte.

— Dar nu văd oamenii, nu văd satul! se miră ișpanul.

— Oamenii sunt pe câmp, la muncă – răspunse Mihail – iar satul iată-l, arătă el cu mâna către o îngrămădire de mușuroaie de pământ în felul celor ridicate de cârtițe, dar mai mari. După ce turcii de anțărț s-au tras înapoi și au fost nimiciți, țăranii au coborât din munți unde se ascunseseră și au găsit acasă numai movilele cele de cenușă! arătă el spre câteva grămezi de cenușă și tăciuni…

— Bine, dar de atunci sunt doi ani! se mânie ișpanul nepricepând.

— Da, doi! lămuri Mihail. Doi ani în care țăranii în loc să fie ajutați să-și refacă gospodăriile, au fost goniți cu biciul de la poarta castelului unde se duseseră să cerșească un ajutor, și cu baltagul de la pădure unde ajunseseră să caute un vreasc, ceva, o bucată de lemn cum o fi, să-și înalțe un bordei! Ori domnia ta ai uitat? Și atunci, ce erau să facă? Neputând înălța adăpostul de care aveau nevoie, l-au săpat în pământ! Acolo trăiesc toți! Iată, vezi domnia ta locurile goale până departe? Pe aici au crescut buruieni ca peste tot pământul, nu-i pustie! Numai că țăranii au cules buruienile să le fiarbă și să le mănânce! Au smuls rugii de mure, mugurii de pe copaci, urzicele, mlăzile de salcie și de răchită, tot ce s-a putut fierbe și mânca. Stăpânirea nu le-a dat nimic! Era supărată pe ei că pe timpul năvălirii turcești oamenii nu plătiseră dijmele și deci rămăseseră în urmă cu datoriile lor. Așa spuneai chiar domnia ta! Ei, iată și unul care a rămas acasă! spuse Mihail, arătând către un copilaș gol-goluț care se târa afară dintr-un bordei, ajutându-se cu mâinile și cu picioarele, ca un pui de animal. Iese și el la soare, pentru că în găurile lor din țărână nu pătrunde niciodată soarele. Iar când plouă, îi îneacă glodul subțire care curge din acoperișul și pereții bordeiului… Nu vrea domnia ta să intre o clipă și să se încredințeze că oamenii aceștia nu au nici o strânsură, nimic din ce să facă un ban și să plătească măcar cât de cât? Uite aici, de pildă, dacă te lași în genunchi, poți intra cu capul înainte…

Ișpanul îi aruncă o privire furioasă, și mutra lui până adineauri fudulă și foarte încrezută, și trufașă, părea acuma încruntată și încurcată.

— Dar roada lor din toamna trecută? se iuți el. Dar cea din toamna asta?

— Roada lor din toamna trecută le-a fost drămăluită chiar acolo, pe câmp. Și după ce intendentul a tras a noua parte, după lege, a mai tras și pentru dânsul una! Ceea ce a rămas trebuia dus acasă, nu-i așa? Cu ce, dacă oamenii nu mai au nici un cal, nici o vită? Au venit vătăjii să-i ajute și i-au ajutat atât de bine, încât țăranul a ajuns acasă la el cu mai puțin de jumătate din cât i s-ar fi cuvenit. De aceea acuma mănâncă buruieni! Iar cu roada din toamna asta are să se întâmple la fel!

Soarele cobora spre asfințit. Mihail privi departe spre câmp. Apoi se întoarse brusc către ișpan.

— Vine seara! vorbi el și nu e bine să te găsească țăranii pe locul foamei și mâniei lor…

Ișpanul îl privi încruntat, parcă ars cu biciul.

— Ce? Ce? Îndrăznesc ei să se mânie?

— Să nu cumva să, îndrăznească și mai mult și să plătești domnia ta tot ce îndură din pricina celor care-i drămăluiesc viața cu neomenie și nemilă. Lupul flămând nu se mai teme de nimic! Dar dacă nu te

temi, poți să stai și să vorbești cu ei…

— Cum să mă tem? De niște țărani? Un om ca mine? se făcu ișpanul roșu de indignare. Dar făcu repede semn ostașului care-i ținea calul, încălecă și dădu pinteni, aruncând din mers un „sara bună” de mântuială.

Departe, către răsărit-miazăzi, uriașa cetate de piatră a Făgărașului se zugrăvea întunecată pe albastrul fumuriu al cerului de seară.

3

O femeie bătrână coborî călare clinii de piatră hațegani și intră în ograda cneazului Mihail. Stătea pe tarniță ca pe scaun, purta mintenaș negru peste cămașa de pânză înflorată și chipul ei rotund și creț, strâns cu ștergarul alb, care-i acoperea capul și se înnoda sub bărbie, era luminat de doi ochi negri, vii, tineri.

— Baba Ana! sări Mara de pe prispa înaltă, luând-o în brațe și sărutând-o cu dragoste. Singură? Atâta cale?

— Ei, că doar nu era să mă mănânce urșii! zâmbi bătrâna și creții obrazului i se adunară mărunți sub ochi.

— Ce-i la Râușor?

— Jale și pustiu! se întunecă baba Ana la chip. Cneazul Mihail trebuie să știe că la Hațeg a fost voievodul Ciacu și a ținut judecată cu jurații, și nobilii, și cnezii și au hotărât să ridice toată avuția cneazului Costa, și cneazului Stanciul, și părintelui Vâlcu. Și după aceea au năvălit oamenii ișpanului și au luat tot! Au lăsat pustiu și în mijlocul pustiului, eu! Că de când a plecat și Uca am rămas singură cuc. Nici în sat nu mai e nimeni. Iobagii care au plecat cu cneazul Costa și au coborât în Sebeș pentru pradă și ispașă împotriva stăpânirii, nu s-au mai întors. Aud că au urcat sus în Făgăraș unde se adună toți fugăriții, și desculții, și flămânzii!… Ba a venit Cojocar, s-a dus pe coastă, a prins vitișoarele, și oile, și caii scăpați de urgia ișpanului și a pornit cu totul lui tot, sus către același loc. A lăsat în munte, dosiți, numai trei cai, unul pentru el, unul pentru mine și al treilea pentru tine, draga babei…

— Pentru mine? întrebă Mara făcând ochii mari.

— Pentru tine! Zicea că atunci când a veni vremea și cneazul Mihail a socoti, Cojocar are să vie să ne ia pe mine și pe tine și are să ne ducă în Moldova, unde ne așteaptă Uca…

— De ce atâta de departe, prin străini?

— Nu-s străini, draga babei! Sunt români ca și noi.

— Și tătuța? Și Onuț?

— Tătuța și Onuț sunt bărbați și într-o asemenea împrejurare bărbații au altă îndeletnicire.

— Care împrejurare, babă Ana? se îngrijoră Mara. Eu nu pricep nimic din toate tainele astea, nimic din vorbele pe care le aud și mi se

par fără înțelesuri. Gorun începe să spună ceva și lasă vorba neterminată, tata-i face semn să tacă. Onuț pune o întrebare și nu-i răspunde nimeni. Iar de la o vreme vin cnezii din jur, prietenii tătuții, se închid în odaia cea mare și sfătuiesc între ei câte o jumătate de zi. Nimeni altul nu are voie să intre acolo. Cum să pricep? Ce împrejurare vrei să spui?

Baba Ana se uită în jur cu grijă, se apropie de fată și își scăzu glasul înspre șoaptă:

— Auzi, tu? Se zice că norodul vrea să bată război împotriva stăpânilor, a seniorilor, a episcopului, a craiului! Să scape de sub strânsoarea lor, să răsufle lumea mai slobodă și să mănânce fiecare pe săturate… Și-atunci are să vină înapoi și cneazul Costa, și părintele, și cneazul Stanciul, ș-au să bată război și ei…

De sus, de pe prispă, cneazul Mihail care auzise lămuririle bătrânei, se trase ușurel în umbră, să nu fie simțit. Fruntea lui luminoasă de obicei, arăta de o bucată de vreme zbuciumată și tăiată în curmeziș de un șănțuleț întunecat, care se înfigea în rădăcina nasului.

Iar la masa de prânz baba Ana i se jălui:

— Am venit să mă ajuți, dragul mamei. La noi la Râușor au năvălit oamenii ișpanului și au luat tot! Nu ne-a mai rămas nimic în jurul casei, nici un grăunte de grâu, nici de mei ori de mazăre, ori de bob… nimic!… Și cum nici în sat n-a mai rămas nimic, eu nu mai am ce mânca…

— Cojocar e acolo? întrebă cneazul.

— Dar cine știe unde e Cojocar? Când îl cauți el e sus pe Făgăraș! Te întreb eu ce treabă are el acolo? Cneazul l-a trimis la Râușor să păzească gospodăria! E un tehui și un ușărnic! Numai îl vezi că-și strânge bețișorul subsuoară și ia munții în piept! Cine-l mai prinde?

Cneazul Mihail își stăpâni zâmbetul și găsi de cuviință să nu răspundă la nedumeririle bătrânei. El doar cunoștea drumurile lui Cojocar. Ba se părea că chiar la porunca lui le făcea Cojocar. Numai că faptul arăta a fi o mare taină. Deseori, după ce cobora de la Râușor și se închidea cu cneazul Mihail o bună bucată de vreme, Cojocar nu se mai întorcea acasă pe același drum, ci o lua în curmeziș, spre culmile hațegane, sau către răsărit spre Sebeș. „Încotro?” îi strigau atunci Onuț sau Mara, iar el dădea numai din mână și se ducea înainte cu bețișorul subsuoară, după obiceiul lui. Așa umbla Cojocar o vreme și pe urmă iar se abătea pe la cneazul Mihail și se închidea cu el la sfat tainic. Lui Onuț i se părea că Gorun cunoaște taina acestor drumuri, dar de la Gorun nu se putea scoate nici o vorbă, dacă nu voia el…

Către seară, Baba Ana, așezată pe tarnița ei ca pe un scaun, se ducea domol la deal, la sălașul ei. De o parte și de alta a tarniței se legănau doi saci plini cu de toate. În jurul ei singurătatea stăpânea desăvârșită, copitele calului sunau sec în piatra cărării și departe,

către răsărit, grămada uriașă de stânci care înfățișau masivul Făgărașului părea mai întunecat și mai amenințător decât oricând.

4

Vremea începuse a se răcori și frunzele începură să pornească vârtej, fluturând galbene și roșii până se mistuiau undeva în curmături.

De pe prispa lui înaltă, Mihail Săcelean le privea zbuciumul și asculta vâjâitul vântului care cobora dinspre creste, îndoind vârfurile, copacilor, vuind în fundăturile stâncilor și zburlind coama vânătă a Streiului.

— Se strică vremea! strigă el către Gorun. Ar fi timpul să te gândești la oile noastre.

Oile hațeganilor de pe laturile Streiului nu pășteau vara în munții Hațegului, ci sus, pe costișele Ruzilor, din ținutul vecin al Sebeșului. În părțile de dincoace stâncărișul hațegan era mai mult gol, iar mușchiul care înverzea pe alocuri, nu putea înfățișa o hrană pentru oi. Pe când în Ruzi pășunea era întinsă și grasă, iar locurile cunoscute de ciobani ascundeau adăposturi bune pentru oameni și pentru animale. De aceea, în fiecare primăvară, prin grija cneazului Mihail, oile oamenilor din cnezatul lui erau adunate și pornite sus pe Ruzi.

— Am putea da semn ciobanilor cu buciumul! vorbi Gorun privind într-acolo. De la Grădiș se aude bine, mai cu seamă seara…

— Nu. Eu zic să te duci tu și să iei și pe Pall! spuse hotărât cneazul.

Gorun îl privi adânc. Porunca era plină de subînțelesuri.

— Cine să îndrăznească? scăpă el întrebarea.

— Cei care au căutat și au ridicat strânsura cneazului Costa din Râușor și a cneazului Stanciul din Șerel n-au găsit acolo nici o oaie. Oile le mânase Cojocar către Făgăraș, dar ei n-au știut aceasta. Ar fi deci firesc ca acuma, văzând oile noastre întorcându-se din Ruzi, să-și închipuie că sunt între ele și oile lui Costa și să vi le ia din mână.

— Și eu sunt mort? Să-i ferească Dumnezeu!

— Nu, nu, Gorun! Încă n-a sosit ceasul. Cu vorbă bună și cu înțelegere! Te duci cu Pall.

— Și cu mine, tătuță, sări Onuț.

— Tu… da… ar fi bine să lipsești de acasă o vreme… Du-te și tu!

Onuț ar fi vrut să știe de ce ar fi bine să lipsească de acasă o vreme, dar chipul întunecat al cneazului nu mai îngăduia nici o întrebare.

— Mă tem că cneazul așteaptă oaspeți nepoftiți de la castel și nu vrea să vadă ei că el are fecior atâta de mare! mârâi Gorun în chip de lămurire. Dar nici de la el Onuț nu putu afla mai mult.

Pregătiră deci cele de trebuință pentru drum, luară în desagi merinde ca pentru două săptămâni, le urcară pe cai și porniră într-o dimineață răcoroasă de septembrie. Trecură Streiul și se făcură

nevăzuți încolo, către răsărit, în vreme ce Onuț își lua rămas bun din bucium: tu-ru-tu-tu-tuuuu!… iar Mara rezemată de stâlpul prispei îi ura drum bun în același fel: tu-tu-tu-tuuuu!…

Se înapoiară la vreme cu ciobanii, cu oile și câinii, și cu cărucioarele trase de măgăruși încărcate cu putinele și burdufuri cu brânză, cu cași și tot rodul de cuviință, iar oamenii din cnezat se înfățișară în aceeași zi să-și primească fiecare oile și partea lui din frupt – lăsând dreptul cuvenit ciobanilor. Și când totul se termină cu bine și cu dreptate sub ochii grijulii ai cneazului, cei din casa lui Mihail se liniștiră și Onuț, Gorun și Pall putură, în sfârșit, povesti toate cele văzute și aflate în această călătorie a lor. Se întâlniseră cu fel de fel de munteni, și cunoscuți, și neștiuți și aflaseră multe întâmplări cu oamenii din valea apei Sebeșului, cu slugile reverendisimului episcop Lepeș rămase de capul lor la „castelul” stăpânului din ținutul Albei, și cu însuși reverendisimul, și cu un câine… și cu un călău…

— Acolo, în ținutul Sebeșului și Albei, după cum știi, toate pământurile și satele din sus de Rod și Sugag, și până în jos de Mureș și dincolo de Mureș până la înălțimile Almașului, sunt ale episcopului… și toți oamenii de pe acele pământuri sunt iobagii lui… Iar acu doi ani iobagii aceștia coborând din munți, unde se ascunseseră de frica turcilor, au găsit acasă numai scrum și cenușă! Ca aici, la noi!

— Ca aici, la noi! întări Gorun cu ochii crunți. Boceau muierile cu fața la pământ, boceau copiii flămânzi, scormoneau oamenii în tăciunii reci și behăiau în jurul lor oițele cu care se întorseseră din bejenie, speriate și ele de atâta jale și pustiu! „Are să ne ajute reverendisimul!” își făceau socoteala iobagii.

— Și i-a ajutat, călca-l-ar vaca cea neagră! înjură Pall amărât. I-a ajutat ca frânghia pe spânzurat! Pentru că tot așteptând ajutorul lui, iobagii au prins aș scurma alte bordeie în pământ, ca aici, la noi, și s-au pus pe muncă pentru stăpân, pentru că slugile lui nu-i iertau. Ba de la o vreme au început a suna buciumele și a umbla vătăjii cu poruncă nouă: după cum știi reverendisimul căpătase învoire de la craiul ca toată dijma pe care până atunci iobagii o plătiseră în roadă, de acum înainte s-o plătească numai în bani! Cine are deci de plătit datorii, să se ducă la târg, să-și vândă roada și să se înfățișeze la „castel” cu banii. Dar nu cu dinari din cei noi, pe care i-a făcut nu de mult craiul pentru înșelăciunea norodului și amăgirea neguțătorilor, ci cu florinți, din cei vechi, de argint!

— Și asta o știam! răsuflă cneazul Mihail.

— Și de aici a pornit buclucul cel mare! reluă Gorun cu tărie, luând vorba din gura lui Pall. După poruncă florinții ar trebui să aibă aceeași putere cu dinarii cei noi. Numai vezi că neguțătorii nu se lasă prostiți! Ca să-ți sloboadă un florinț ei cer zece dinari! Vra să zică în loc de o

măsură de grâu, să-i dai zece! Dar de unde să ia iobagul atâta grâu? Și s-au tot clănțănit ei cu slugile vreme de doi ani și de plătit n-au plătit nimic! Nu puteau!... Acu, ce s-au gândit ei anul acesta? Hai, zice, să ne împăcăm cu stăpânul. Și-i ducem, zice, darea sfintei Mării, în oi și purcei, precum e datina și poate să cădem la învoială! Și s-au strâns oamenii din câteva sate, au închipuit darea după cuviință, au ales dintre ei pe cei mai buni de gură și i-au pornit la „castel”. Erau amestecați unguri și români, care cum s-a nimerit. Iar „castelul” era o împrejmuire cât vedeai cu ochii, închizând stoguri și ocoale cu vite și țarcuri cu cai și șoproane cu grâie și turme de porci și perdele cu oi... atâta bogăție și strânsură, încât oamenii aceia au rămas năuci! Și acolo au aflat ei că domnul episcop era la Alba. „Altul care-i mai mare?” au întrebat ei. „Mai mare-i domnul intendent”, le-a răspuns un tinerel tuns în cap, popește. „Buun. Să poftească domnul intendent!” Și a venit domnul intendent. Zice că era unu mare cât o clopotniță, cu păr roș în cap, cu strai de călugăr și cu un bici de curea înfășurat pe braț. A strigat la ei de departe: „Ce vreți?” A dat Carciu din Rod să-i spuie ceva, nu l-a lăsat. „Sunteți catolici?” a strigat el. „Unii da, alții nu”... a dat să lămurească tot Carciu. Dar iar i-a tăiat vorba: „Ce-ați adus?” zice. „Am adus oile sfintei Mării și purcei și miei... toată darea!” Și a răcnit iar roșcatul: „Și dijma?”... „Dijma... doar știi cum a fost cu turcii!” Și iar nu l-a lăsat să spuie. „Turcii? zice. Las că vă dau eu turci! Am dat poruncă să nu vi se mai dea de acum înainte nici o palmă de loc pentru hrana voastră. Nu mai mâncați până nu vă înfățișați cu dijmă! Hai, afară”. Atunci i-a sărit țandăra lui Carciu: „Nu ne dai pământ, nu mai ieșim la muncă! Ce-ai să ne faci?” Și-atunci s-a răsucit intendentul pe călcâie către Carciu. Era cu un cap mai înalt decât el și l-a lovit cu biciul în obraz de i-a tăiat pielea! Numai că tot atunci a sărit câinele lui Carciu, un dulău ciobănesc, pe care-l chema Gruno, și care avea ragilă și zgardă și mi l-a înșfăcat pe domnul intendent și l-a trântit jos ș-a început să-l mozolească... mamă! Au sărit slugile să-l scoată dintre labele câinelui, degeaba! Și neputând, au început să dea în câine. Numai, Carciu nu putea îngădui una ca asta. A început și el a da în slugi, să-și apere câinele. Au sărit alte slugi, fiecare cu ce nimerea. Dar oamenii noștri aveau ciomege bune și tari. S-a făcut o bătaie de-a mai mare dragul. Iar atunci când au sărit și niște oșteni cu suliți, a răcnit Carciu: „Gata, feciori!” și au ieșit din ograda „castelului”, să se ducă la Alba, la stăpân! Voiau să caute pe episcop, să se jăluie lui și să-i spună necazul lor și al satelor care-i trimeseseră. Dar i-a ajuns din urmă oșteni înarmați și călări, trimiși de la „castel”, și un vătaf călare, unul lung și deșirat și cu gâtul înfășurat într-o cârpă pestriță, au tăbărât peste ei, i-au legat și așa i-au dus la Alba și i-au închis în temniță până a doua zi când au fost duși în fața episcopului. Iar episcopul ședea liniștit pe tronul lui și zâmbea.

Zâmbea cu tot chipul lui rotund, și spân, și gras, și bălan și-i privea neclintit și înveșmântat în negru, cu blană albă la gât și cu lanț de aur peste guler… Iar vătaful cel lung și deșirat…

— Lung și deșirat și cu cârpă pestriță la gât? întrebă cneazul Săcelean, aducându-și aminte întâmplările de pe drumul de la Pojony spre casă.

— Întocmai!… Și cum zic, se tot pleca vătaful și-i pâra, iar episcopul nu l-a ascultat pe el, ci a zâmbit, a clătinat din cap și a ascultat cu bunăvoință pe iobagi jăluindu-se și spunându-i sărăcia cumplită în care zac satele și „sufletele” supuse lui… Și ascultându-i, s-a îndurat de ei episcopul și a poruncit zâmbind mereu a milă și a iertare: „Să fie sloboziți oamenii după ce vor fi primit canonul legiuit celor care au ridicat mâna asupra stăpânului și a slugilor sale!” Drept care au fost coborâți din nou în temniță și băgați în hruba călăului. Iar acolo călăul i-a dezbrăcat pe rând, i-a legat pe o anume laviță și i-a bătut cu năpârca, cu biciul cu plumbi adică, până când fiecare a slăbit într-atâta încât n-a mai putut răcni… Ș-atunci i-a scos afară și i-a lăsat sub un șopron să-și vie în fire. Erau slobozi!

Gorun tăcu. Avea gura uscată, glasul i se frânsese și gâfâia de parcă urcase un deal.

— Și acuma unde-s? întrebă Mihail.

— Sus, pe Făgăraș, zac!…

— Așa le-a trebuit! bubui glasul gros al lui Pall. Au avut în mână pe intendent și nu l-au ucis! Nici pe slugile lui nu le-au ucis! Nici pe episcop! Cine-a mai văzut să te jălui lupului celui mai mare cum că lupii cei mai mici te mănâncă? Numai un leac este pe lumea asta, cneaz Mihaile! Seniorul numai când îi mort nu-ți mai poate face rău! și Pall își ridică brațul și își adună degetele strângându-le într-un pumn uriaș, fioros, ca o putere irezistibilă, în vreme ce glasul lui hotărî bubuind: Atâta!

— Și încă Gorun n-a spus tot! se ridică glasul înalt al lui Onuț și cneazul îl privi mirat pentru că chipul feciorului său i se părea acuma schimbat, mai aspru, mai bărbătesc, și zâmbetul lui cel veșnic dispăruse. N-a spus tot! urmă Onuț. Pe drum, când îi duceau legați la Alba, s-au oprit la o fântână și ostașii au băut din ciutură, iar caii dintr-o treucă lungă de salcie. Și când au isprăvit ostașii care-și treceau ciutura din mână în mână, au dat să bea și iobagii, că erau flămânzi, și trudiți, și însetați, și plin de glod și cu cămășile rupte pe ei, cum îi prinseseră și-i bătuseră și-i legaseră… Au vrut să bea, dar nu i-au lăsat! Le-au arătat treuca în care mai rămăsese apă plină de spumă de sub botul cailor! Au vrut să se împotrivească, dar le era sete! Mureau de sete! Și atunci au îngenunchiat unul după altul și au gemut și au sorbit din treucă. Gemeau și sorbeau! Și ostașii hohoteau, împingându-i cu capul în apă…

Glasul lui Onuț se înălțase și se subțiase de părea acuma glasul unui copil care se jăluie cu deznădejde, cu încredințare că n-are să-l poată ajuta nimeni. I se părea lui Onuț că această umilință era mai dureroasă decât chinul sub năpârca cu plumbi a călăului, și suferea pentru ea cu toată firea lui dreaptă și generoasă, și cu toată tinerețea lui neîntinată și necălită încă de nedreptățile lumii.

— Pentru ce să muncească iobagii și să dea popii aceluia și bucățica de la gura lor? strigă el. Ce drept are popa acela să le ia tot rodul muncii, să stea în palate, să poarte guler de blană și lanț de aur și să-i bată cu năpârca? Flămânzi, și desculți, și bătuți; și umiliți… pentru ce, tătuță? Cu ce drept să-i umilească, să-i pună să bea apă din treuca animalelor? Îi socoate animale? Țăranii sunt animale? Tu ești animal, tătuță? Bădița-i animal? Pall e animal? Și eu, și Mara, și Uca, și părintele?… Lui Onuț îi venea să plângă de milă, de indignare, de revoltă și neputință.

Mihail îl privea țintă. Nu era rău că feciorașul său se ridica cu toată revolta și puterea lui neînsemnată împotriva asupririi. Dar Mihail încă nu-și dădea seama până unde merge această revoltă. A știut-o abia când Onuț își strânse pumnii și strigă răgușit:

— Are dreptate Pall, tătuță! Dacă ucidea careva pe popă, mai vedeai asemenea ticăloșie?

— Venea alt episcop, Onuț, pruncule! Venea altul, poate mai rău! Așa-i orânduirea! De acolo pornește răul!

— Și orânduirea care îngăduie asemenea răutăți nu poate fi răsturnată?

— Orânduirea are bani fără număr ca să plătească oști și arme și se apără, copile!

— Asta nu înseamnă că nu poate fi biruită! Și nici că Pall nu are dreptate! Tătuță, atunci când ai fost cu ișpanul la bordeie, îți aduci aminte? M-am dus și eu acolo după ce ați plecat voi. Veniseră oamenii de la câmp și au aflat că a fost ișpanul. „Atunci” să-i fi văzut! Întâi au rămas încremeniți. Pe urmă au înălțat sapele către drum și erau atâta de fioroși, încât te apuca groaza… Iar Rotar – îl știi, cel șchiop – a răcnit la ceilalți și i-a înjurat! „Suntem niște păcătoși! striga. Niște mișei! Ne ține ca pe câini și nu cutezăm să mușcăm!” Tătuță, oamenii gândesc ca Pall! Numai o vorbă le trebuie! Un sfat!

O lumină de dragoste și de mândrie luci în ochii cneazului, dar glasul lui deveni acuma aspru:

— Tu nu ai căderea să dai sfaturi și să spui vorbe, pruncule! Nu așa se pornește o treabă ca asta! Trebuie pregătire înțeleaptă, cu temei, și asta nu e pentru înțelegerea ta! Lasă… du-te! Du-te și te odihnește!

În urma lui Onuț, Gorun zâmbi.

— Îl doare inima pentru iobagi și nu poate îngădui nedreptatea și umilința. Mai bine ar porunci moartea tuturor stăpânilor! Dar dacă l-ai

pune să privească cum se spânzură un vinovat, n-ar putea. Mintea lui merge înainte, numai inima îl trage înapoi!…

CAPITOLUL V

1

Pe drum trecu behăind o turmă de oi. Mânau patru feciori cu cușme și tohoarce. Mihail privi pe fereastră. Turma poposi mai la vale, spre Strei, iar la poartă se opriră doi călăreți.

— Cneazul Torda din Ocroinda! sări Onuț să le deschidă.

Era în adevăr cneazul Torda din Ocroinda, adică tocmai de la poalele munților Apuseni, cu mustața lui subțire, neagră și zâmbetul veșnic ascuns în colțul gurii. Iar însoțitorul lui era un om zdravăn, parcă mai voinic decât Pall, cu pălăriuța rotundă, cum purtau muntenii, cu mintean sur și brâu lat de piele. Purta încălțămintea înaltă, bine sprijinită în scările de fier și când vorbea își mișca mustața lungă, bălaie și te privea adânc cu ochii mici, albaștri ca vioreaua.

— Acasă tătuța, Onuț? întrebă cneazul Torda.

— Acasă, acasă! Poftiți!

Cneazul Mihail ieși pe prispă. Oaspeții descălecară și urcară unul după altul cele trei trepte.

— Ce vânt, Torda? întrebă el mirat, cercetând cu ochii pe tovarășul acestuia, pe care nu-l cunoștea.

— Îți spun îndată, dar nu aici! râse Torda.

Onuț înțelese că cei sosiți aveau anume taine pe care el, Onuț, nu trebuie să le știe și amărât porni cu caii spre fundul curții. Dar peste un minut, glasul tatălui său îl chemă:

— Vino și tu, Onuț!

Bucuros, Onuț lăsă căpestrele în mâna lui Pall și alergă, intră însfioșat și se așeză cuminte pe o ladă lângă ușă. Torda tocmai dădea lămuririle de trebuință:

— Mihaile, tovarășul meu este Ilie din Almaș, poreclit „Cel Mare”, pentru că, precum vedeți, e mare în adevăr. Omul cel bălan zâmbi stingherit și Torda urma: Din Almaș, adică din poala Apusenilor și vecin cu Ocroinda mea… Are o treabă de împlinit în părțile astea și poate că ajutorul tău să-i fie de folos. Eu am venit cu dânsul pentru că te cunosc pe tine și ca să-i arăt un drum mai ferit de iscoadele stăpânirii, care, de o bucată de vreme, mușluiesc ca niște câini de vânătoare!

— Ajutorul meu, dacă stă în puterea mea, îl dau fără rugăminte! vorbi Mihail domol.

— Știam că ai să mi-l dai! vorbi Ilie din Almaș, cu mare zâmbet. Avea un glas blajin, rostea rar, limpede și căta drept în ochii celui cu care vorbea. Și te știu de mult, cneaz Mihaile. Noi am aflat ce ai vorbit în dieta de la Pojony, cum s-au burzuluit seniorii și cum a încercat popa Lepeș să te ucidă pe drum. Toate le-am știut la vremea lor și ne-am bucurat că ai fost cutezător și neînfricat. Tocmai de aceea am

gândit să te rugăm pentru un sfat și o facere de bine... O clipă tăcu, privi către Onuț și își drese glasul.

— Poți vorbi! îl îndemnă Mihail, înțelegând șovăiala oaspetelui său.

— Iată ce este, vorbi acesta din nou. Eu am primit veste din sus... pentru cei din Făgăraș. Nici toamna asta, și nici la iarnă, n-are să se poată mișca norodul. Abia la primăvară are să fie ce are să fie! Dar până atunci, vine iarna, cneaz Mihaile și iarna are să fie din cale-afară de grea pentru cei de acolo! Ai noștri, cei „din sus”, se tem ca oamenii aciuați acolo să nu se împrăștie. De foame, și de frig, și de lipsuri, și de greutăți! E tare greu iarna acolo, cneaz Mihaile! Cumplit de greu! Și gândește-te că sunt și femei și copii... Și porunca sună să nu se împrăștie cu nici un chip!

— A cui poruncă? întreabă cneazul Săcelean.

— A celor „din sus”: Pavel din Voevodeni, Gal din Chendru, Toma din Sic, Ioan din Cluj... Ei zic așa: dacă se risipesc, e greu să-i aduni din nou. Să facem ce putem și să-i ajutăm să stea acolo până în primăvară. Mai întâi și mai întâi să nu sufere de foame! Iaca de ce eu și cu ai mei am strâns oile sterpe câte am putut, le-am adus până aici și te-am ruga de un om de credință care să știe cărările până sus, să se ducă cu strungărașii mei și să le dea lui Anton din Almășel, pe care îl ținem acolo să le afle toate și să ni le dea de veste la vreme...

Mihail întoarse capul către Onuț.

— Să vină Gorun! spuse el scurt și Onuț se repezi. Iar când Gorun se înfățișă, Mihail porunci: Turma de oi care a trecut pe aici, te așteaptă mai la vale. E vorba s-o duci tu cu cei patru strungărași, sus pe Făgărași, pe unde știi tu! Sunt oi sterpe pe care oamenii din valea Apusenilor le trimit în dar celor ascunși în munții Făgărașului, să aibă ce mânca la iarnă! Vezi Gorun? Ei, tocmai din Apuseni, s-au gândit, iar tu „bă-di-ță” te-ai grăbit să aduci sterpele acasă! Pentru ce? Ce să facem cu ele? Noi să hrănim oi sterpe în vreme ce oamenii noștri să moară de foame în coclaurii munților?

Gorun se făcu roșu și se scărpină în cap.

— Asta așa-i! îngână el. Dar nu-i bai. Turma care a venit a mai sta puțin să se hodinească și până la porneală, am vreme să adun toate sterpele din cnezat!...

— Numai de la cei care le dau de bună voie! îl lămuri Mihail.

— Care să nu vrea? se întoarse Gorun din ușă. Ai noștri?

Privi aspru pe cei de față și ieși grăbit.

— Va să zică trebuie să avem grijă de cei adăpostiți pe Făgăraș! vorbi Mihail. Mă mir cum au dus-o până acuma!

— Vai de mama lor! vorbi Torda. Vai de sufletul lor, necăjiții!

— Anul trecut încă au dus-o cum au dus-o. Dar la început... acu doi ani... mureau cu zecile! Copiii mai ales! spuse și Ilie. Atunci nu erau oameni de strânsură din toate părțile ca acum. Atunci erau numai cei

din Țara Bârsei și secuii cei mai sărmani. Aceștia au început răscoala din Țara Bârsei și împotriva lor s-a sculat comitele Mihail Jakch de Cășei și cu celălalt comite Henric de Tămășeni cu oaste regulată, călare și pedestră, și au bătut pe răsculați și i-au fugărit în munți. Și tot ei au dat porunci făgărășenilor să-i urmărească și să-i vâneze ca pe iepuri. Numai că românii făgărășeni au găsit mai de folos să coboare ei în locul celor fugăriți, să prade și să omoare și să dea foc! Pentru că și ei erau sătui de foame și de asuprire! Și iar s-au întors comiții și ostașii lor, încât s-au ascuns în munți și românii noștri ca și cei din țara Bârsei. Acolo nu aveau ce le face. Acolo nu-i puteau urmări ostașii comiților! Au încercat o dată, au rămas turtiți sub stâncile și copacii care li s-au prăbușit în cap, și n-au mai încercat! De atunci oamenii trăiesc cum pot. Mai coboară din vreme în vreme și lovesc în chiaburimea sebeșană, adună atât cât pot duce la ei sus, și se trag înapoi. Pe urmă iar!... Și sunt acuma de două ori, de trei ori mai mulți! Au alergat la ei toți fugarii, toți nemulțumiții, toți răsculații din toate părțile, oameni care nu mai pot răbda și care sloboziți de acolo, ar da cu barda în Dumnezeu, să-și facă dreptate singuri! De aceea, bine au gândit cei din sus. Să mai stea desculții, flămânzii și deznădăjduiții aceștia încă o iarnă. Și la primăvară să fie sloboziți o dată cu cei din sus și cu cei de către mijlocul țării, toți va să zică! Și dacă n-om răzbi nici atunci...!

Onuț asculta cu ochii mari, cu urechile ciulite. Abia acuma înțelegea că în adevăr el, Onuț, încă nu avea căderea să dea sfaturi în această împrejurare. Punerea la cale despre care vorbea omul acela, fără s-o numească, era prea mare și prea încâlcită pentru mintea lui de fecioraș neștiutor. Dar până la primăvară, când vor fi sloboziți cei de pe Făgăraș și cei din susul și de către mijlocul țării, Onuț va avea vreme destulă să înțeleagă și să învețe... Poate tocmai pentru aceasta îl chemase tătuța să stea și el de față la sfat!...

— Și până atunci noi i-om ajuta cu ce vom putea și din vreme în vreme or mai coborî și ei până în chiaburimea din văile Oltului, or chiar în chiaburimea din Sebeș...

— În primăvară... când? întrebă Mihail cu glasul scăzut ca de taină.

— De cum s-or scurge apele și seniorii de la Buda ori de la Praga or veni la castele să privegheze începutul muncilor! Este de mare nevoie să fie și ei acasă la petrecerea asta! Ilie cel Mare zâmbi larg și ochii lui albaștri sclipiră. Au să vie întâi oamenii trimiși într-adins să poarte sabia plină de sânge din sat în sat, ca să se știe tot țăranul chemat să-și dea partea lui de putere ori de sânge... căci are să fie greu!... Și pe urmă, la zi și la ceas potrivit, au să se aprindă focuri pe culmi!... Până atunci oamenii să fie pregătiți.

— Ai noștri și-au găurit coasele să-și facă lănci, vorbi cneazul Torda

din Ocroinda, și-au ascuțit topoarele, baltagele, securile, sapele, și-au pus mutelci la capetele îmblăceilor, și-au ghintuit ghioagele…

— Și aici sunt gata! vorbi domol Mihail.

— La Hațeg am văzut pe unul care-și întărea țăpoiul cu o brățară de fier! se băgă în vorbă Onuț. Un țăpoi cât toate zilele! Zicea că are să ia în coarne pe cavalerii îmbrăcați în fier, are să-i salte din șa și are să-i bufnească de pământ!

Ilie râse.

— N-ar fi rău! spuse el. Numai că pentru o treabă ca asta trebuie putere mare!

— Era puternic! îl lăudă Onuț, gândindu-se îndată că nici lui nu i-ar strica un asemenea țăpoi. Măcar pentru o încercare.

— Va să zică, pe la sfârșitul lui martie! socoti Mihail.

— Așa am socotit și eu! întări cneazul Torda.

— Cam așa, vorbi și Ilie, dacă om avea o iarnă obișnuită… Până atunci, cneaz Mihaile, trebuie să ținem ochii deschiși. E vorba să iasă o lege nouă: Toți tinerii, de la anume vârstă, să fie datori să intre în oaste! Ostași fără voie și fără plată! Țara, adică craiul și seniorii au nevoie de viața lor! Ce te faci cu feciorașul acesta dezghețat și mândru? Îl dai să lupte împotriva noastră?

Onuț sări în picioare, tulburat. Cneazul Mihail își stăpâni glasul și își cântări vorba:

— Va trebui să am grijă nu numai de el, ci de tot tineretul din părțile acestea care ar putea intra sub o asemenea lege. Tineretul are să ne trebuiască nouă și dacă o fi să lupte și poate să… moară, cel puțin să fie pentru norod și pentru dreptate, nu pentru gustul nobililor, a stăpânilor de care vrem să scăpăm! Vestea o știam, dar până acuma încă n-am primit porunca.

Oaspeții se ridicară să plece. Își luară rămas bun și Onuț le aduse caii.

De călare, Ilie cel Mare mai spuse cneazului:

— Omul care se duce cu oile sterpe, să le dea lui Anton din Almășel și să-i spuie despre cele ce am vorbit noi azi. E bine ca Anton să le știe pe toate…

Cei doi călăreți dispăruseră de mult către apa Streiului și Onuț încă ședea rezemat de stâlpul porții și privea în urma lor. Acuma știa și înțelegea totul. Va să zică cineva, oameni puternici „din sus" pregătesc o mare răscoală pentru primăvara viitoare. Țăranii știu și se pregătesc și ei schimbându-și uneltele în arme. Porunca de începere are să vie tot „din sus", iar el, Onuț, are să ia parte la răscoală. Altfel tătuța n-ar fi spus: „Tineretul are să ne trebuiască nouă!" Toate erau limpezi și simple. Cum de nu le-a înțeles el până atunci, când doar sub ochii lui se petreceau toate? Numai una n-o înțelege Onuț: Cum are să facă tătuța ca să-l apere de legea aceea care-l amenință pe el și pe toți

tinerii din cnezat? Onuț fu cuprins de o mare neliniște. Rugă pe Mihail să-l lase să se ducă și el sus pe Făgăraș cu Gorun, la Anton din Almășel.

— Da! îngădui tătuța. E bine să te duci și tu, să înveți locurile și drumul și să vezi și tu ce este acolo. Va merge cu voi și Pall. Onuț alergă să se pregătească. Acuma era altă ceva. Acum știa ce este acolo sus pe Făgăraș și căpătă în el însuși mai multă încredere și parcă și un pic de mândrie. Iar când Gorun îi spuse:

— Bagă de seamă la drum, să-l înveți ca să-l poți străbate și singur! Onuț înțelese că între Gorun și tătuța fusese anume înțelegere și sfat, care-l priveau pe el.

2

Gorun a adunat oile sterpe din Săcel, a mai luat doi strungărași și patru câini și a pornit cu Onuț și cu Pall, călări și mai ducând cu ei încă doi cai de ajutor. Fiecare cal purta în spinare câte două traiste pline cu sare.

— Are să fie de mare trebuință acolo când or tăia oile și le-or pune la păstrare! lămuri Gorun nedumeririle mute ale lui Onuț.

În urma cârdului de oi mânate și păzite din lături, din față și din urmă de către cei șase strungărași și patru câini, pe cărări cunoscute de Gorun, străbătură în curmeziș văile Ruzilor și măgurile Sebeșului, pe marginea luncilor și pâraielor repezi care curgeau între Bătrâna și Surian, și poposiră o noapte între acești doi uriași ai Carpaților de miazăzi. De dincolo de apa Sebeșului, îi privea vârful Cândrelului, pe lângă măreția căruia trecură a doua zi, parcă umiliți, ca niște gâze pe marginea de jos a unui dâmb. Iar când ajunseră în lunca Oltului, răsuflară ușurați. De acum nu mai aveau mult. Trebuia numai să treacă apa. Iar apa era repede, și mare, și vânătă. Ar fi trebuit un pod ori un bac. Era un pod umblător la Râul Vadului dar, ca să ajungă la Râul Vadului, trebuia să mai facă un drum lung către miazănoapte și oile nu mai puteau de picioare.

— Am putea să poposim aici câteva zile, să se hodinească oile! socoti Pall. Dar n-avem ce le da de mâncare. Și iarba de aici… uite-o! Cine s-o mănânce?

În adevăr, în munte era frig, de mult în fiecare zori bruma albea ca o zăpadă subțire și iarba era arsă.

— Ei, vorbi Onuț, știi ce, bădiță? Dacă nu putem ajunge noi la ei, să vie ei la noi!

— Cum?

— Să-i chemăm cu buciumul! Munții lor îs doar colea!

Gorun râse:

— Știi cât îi de lung șiragul Făgărașului? Cu oile nu-l poți străbate în zece zile!

— Se poate. Dar un om călare nu-l străbate într-o zi și o noapte... dacă cunoaște drumul?

— Dacă cunoaște drumul! Dar cine-l cunoaște?

— Tu, bădiță. Pleacă tu și le dă de veste și în vremea asta eu cu Pall om avea grijă aici și om chema mereu din bucium. Poate om avea noroc să ne audă mai curând.

Gorun privi îngrijorat oile, caii și pe cei șase strungărași tineri, toți cât și Onuț. Stătu la sfat cu Pall, îi chemă pe toți, le dădu de grijă să țină aprinse mereu focuri mari de jur-împrejurul turmei și își luă și el un bucium.

— Eu am să-ți răspund mereu! spuse el lui Onuț, ca să știi că te-am auzit. Să ai grijă, Onuț. Eu am credință în tine, să știi! Privi adânc în ochii lui Pall și încălecă.

Primind această dovadă de încredere, Onuț se simți mândru și gata să înfrunte orice primejdie. Priveghe focurile, șase focuri cu flacără înaltă și jar mult, porunci să se adune găteje și uscături din pădure și adună el însuși de pe sub brazi, conuri uscate, cu sacul. Îi plăcea cum ard și cum aruncă mănunchiuri de scântei... Din vreme în vreme își ridica buciumul și chema: Tu-ru-tu-tu-tuuu!... Răspunsul lui Gorun venea fără întârziere de departe, din ce în ce mai de departe: Tu-ru-tu-tuuu! și de la o vreme se stinse. Onuț înțelese că Gorun ajunsese foarte departe și dintr-o dată siguranța pe care o simțea până acum îl părăsi. Privi fără voie pe Pall și se apropie de dânsul. Vâjâitul apei se auzea puternic. Undele veneau repezi, vinete, dușmănoase parcă și la mijlocul albiei făceau ca o coamă zbârlită. Iar dincolo de apă costișele munților creșteau uriașe, abia îmbrăcate de păduri, mai mult piatră sură cu rare mâncături întunecate de mușchi. Și tot mai înalte, din ce în ce mai înalte, întunecând tot cerul către răsărit, Surul, Negoiul, Moldoveanul, Vârtoapele... Onuț știa cum le cheamă, după cum le știa toată lumea muntenilor, dar care anume este Negoiul, care Surul, sau celelalte, nu știa. Le privea numai cu înfiorare și cu umilință pentru că în fața lor se simțea din cale-afară de mic. Îi era ciudă pe strungărași. Cu toate că se întunecase și sus în înălțimi licăreau stele, ei nu păreau îngrijorați de loc. Își scoseseră din traiste turtele de mei, le încălziseră în spuză, le mâncaseră și acum jucau capra, tocmai departe, de cealaltă parte a turmei. Ei ce știau? Ei nu erau „căpitani” ca el! Pentru că doar acum el era „căpitan”. Răspundea de oi, de cai, de strungărași... Pall nu era decât ajutorul lui! Onuț își înălță capul cu mândrie, strigă să se hrănească focurile și puse mâna pe bucium: Tu-ru-tutu-tuuu!... mereu, mereu, zădarnic...

— Culcă-te! îl îndemnă Pall și glasul lui gros era domol, bun, părintesc. Am să mai veghez eu!

Când Găinușa coborî către asfințit și dispăru după vârfurile de piatră, Pall rândui schimburile de pază pentru toată noaptea, iar Onuț

se înveli în tohoarcă și se culcă. Era hotărât însă să nu doarmă și să stea mereu cu urechile la pândă. Poate tot va mai auzi o chemare de bucium. Dar la anii lui somnul este puternic și greu. Onuț căzu în el ca într-o prăpastie…

3

Îl treziră în zori sunete de bucium și mare hămăit de câini. Onuț sări în picioare. Focurile ardeau, Pall aștepta în picioare departe, pe malul apei și strungărașii erau la locurile lor. Onuț buciumă și buciumul lui Gorun îi răspunse bucuros, aproape. O ceată de oameni cobora costișele și în fruntea tuturor alerga Cojocar. Ceata trecu apa călare. Erau oameni bucuroși și grăbiți.

— Mare pomană și-a făcut cu noi cneazul Mihail, Onuț, feciorașule! strigă Cojocar. El și Ilie cela din Almaș! Aici este o lume întreagă flămândă și nu-i chip să cobori nici către Țara Bârsei, nici către Sibii. E pază mare!…

— Am eu un plan! vorbi Onuț tainic. Om socoti și om pune la cale!…

Oamenii sosiți își scoaseră securile pe care le purtau cu cozile băgate sub cingătoare, la spate, și, până la amiază, o plută largă, bine legată, fu gata. CioplIră prăjini tari, încărcară o parte din oi și porniră în curmezișul apei. În scurtă vreme trecură dincolo toate oile și pe strungărași, și drumul către tabără începu. Era un drum greu. Oile mergeau încet. Erau flămânde și trudite și nici o grăbire nu era cu putință. Buciumară de sus, din Făgăraș, și în întâmpinarea lor veniră alți oameni, femei și copii. Erau foarte multe femei și copii, zdrențăroși, cu picioarele învelite în cârpe, cu chipurile galbene, trase, de oameni bolnavi sau flămânzi. Aduseră căruțe, cărucioare, roabe, trase cu brațele. Încărcară oile cele mai neputincioase și alcătuiră un șirag nesfârșit în nesfârșirea pădurilor. Numai când ajunseră în tabără, Onuț își dădu seama că strânsura de oameni fugăriți din porunca stăpânirii și adăpostiți acolo înfățișa o putere.

Un luminiș larg, nesfârșit, era presărat cu corturi, bordeie clădite din bușteni, din copaci întregi, adăposturi între stânci întregite cu acoperișuri de lemne, de copaci tăiați, completate cu mușchi și coajă de copac. Străjeri îmbrăcați în cojoace privegheau zările, de pe vârfuri de stânci bătute de vânt și de soare, focuri mai mici fumegau în fața bordeielor și forfota neîntreruptă a bărbaților, femeilor și copiilor, mișcându-se fiecare după treburile lui, aducea aminte de forfota de la gura unui furnicar.

Anton din Almășel ieși înaintea oaspeților, privi darul adus și se bucură. Era un om voinic, cu mustața galbenă, subțire, lăsată pe lângă colțurile gurii, ca niște șfichiuri, cu ochii albaștri ca ai lui Ilie cel Mare și glasul puternic.

— Ați venit la vreme! spuse el către musafiri. Nu mai aveam merinde. Acuma are să trebuiască să facem un rost de mei și de grâu, ori mazăre, ce-om găsi. Nu știu cum om face!

— Trebuie făcute toate chipurile ca să puteți ține până la primăvară! vorbi Onuț cu îndrăzneală și povesti toate cele spuse la Săcel de către Ilie cel Mare și cneazul Torda din Ocroinda.

Anton rămase îndelung pe gânduri.

— Apoi să ținem până în primăvară! hotărî el într-un târziu. Musai să ținem! Privi peste furnicarea din luminiș și vorbi iar către cei din jur: Are să trebuiască să coborâm după mei și grâu... și poate o râșniță!...

Ceilalți îl priveau tăcuți, cu capetele plecate. Focurile pâlpâiau înălțând flăcări palide în lumina cenușie și pale subțiri de fum învăluiau oameni si tufișuri.

— La noi merge vorba că aici, pe Făgăraș, se află niște oameni din valea Sibișelului care au fost chinuiți la castelul episcopului, spuse Onuț.

— Da, sunt câțiva și de acolo, răspunse Anton.

— Și mai merge vorba că acolo, la castelul acela, s-a strâns bogăția de pe lume, grâie, și vite, și porci, și oi, și frupt... urmă Onuț. Dacă oamenii aceia cunosc drumul într-acolo...

Anton fluieră a mirare și își dădu căciula pe ceafă.

— Până acolo e cale lungă! spuse el. Și dacă e mare avuție, trebuie să fie și mare pază! Dar să întrebăm pe Carciu.

Și îndată Carciu și oamenii din valea Sibișelului veniră și sfatul care urmă fu lung și tulbure. Dar a doua zi în zori cincizeci de oameni hotărâți porniră la drum. Erau printre ei cei șapte sibișeni care fuseseră chinuiți în beciul episcopului. Se cunoșteau după chipurile slăbite, cu pielea lipită de os și după ochii lor înfundați și cerniți. Mai era Cojocar, și Gorun, și Pall, și Onuț, toți aceștia socotind că chiar abătându-se din drumul lor de întoarcere, ca să fie de față la întâmplare, tot se cheamă că se mai apropie de casă. Și mai era câinele Gruno, cel care pedepsise pe intendentul de la castel pentru purtarea lui neomenească. Gruno nu mai era șchiop. Se vindecase și mergea bucuros alături de Onuț care-și ducea calul de frâu și pășea sprinten, cu o mână băgată sub zgarda lui. Se împrieteniseră...

Coborâră coastele Făgărașilor, se strecurară prin trecătorile Cândrelului și dădură în valea Sebeșului. Drumul era în adevăr lung și greu, dar Carciu cunoscu locurile și păși în fruntea cetei. Măgurile erau pustii. Oile coborâseră de mult spre adăposturi. Apele scăzute de secetă lunecau la vale sub cerul vânăt. Iar când văzură de departe așezările castelului se opriră și se sfătuiră. Toate trebuiau făcute cu socoteală și cu folos. Se înțeleseră, se apropiară și bătură în poartă ca niște iobagi necăjiți care s-au învrednicit să aducă dajdiile. Și odată

intrați în ogradă cerură să vorbească cu intendentul…

Pe urmă lucrurile se petrecură repede și puternic. Mai întâi Gruno l-a cunoscut pe intendent și i-a sărit în gât. Când a năvălit slugărimea în apărare, oamenii au scuipat în palme și și-au strâns ciomegele în mâinile lor groase ori și-au tras topoarele de sub cingătoare. Cei câțiva ostași aflați de strajă își aruncară sulițele și o rupseră de fugă. În scurtă vreme toată împrejmuirea rămase fără apărare, pentru că păzitorii de la porci, de la oi, de la cai și de la vite nu se amestecară în bătaie. Stăteau rezemați în bâte și priveau ca la petrecere, rânjind. Păreau chiar bucuroși de întâmplare.

Numai într-un colț, spre grajduri, un om înalt și slab, trăgea de frâu un cal încercând să-l încalece din fugă și, în sfârșit, izbutind. Întoarse îndată și izbind cu deznădejde în cal cu călcâiele și cu capătul frâului încercă să se strecoare spre poartă. Și poate că ar fi izbutit, dacă n-ar fi fost văzut de departe de Carciu, care ducea în spinare țepoiul lui cel lung. Dar Carciu se repezi, întinse arma aceea ciudată asupra fugarului, îl prinse între coarne și se opinti. Rămas slobod de orice povară, calul își urmă goana speriat și ușurat în vreme ce călărețul spânzurat în aer se zbătea ca o gâză cu picioare lungi, să scape de capcana ceea neprevăzută și nemaipomenită. Carciu scăpă țepoiul și prinsul se prăbuși la pământ, ca un sac de lut. Într-o clipă Carciu fu peste el.

— Încotro? ocărî el cu glasul gros și puternic, întorci spatele și o ștergi așa, fără binețe, fără nimic? Doar ne cunoaștem, domnule vătaf. Nu ne-ai dus tu la Alba și ne-ai pârât episcopului să ne bată cu năpârca? Ia! Copăcel, să te vadă și ceilalți biciuiți!

Cu nasul mare și vânăt, și cu gâtul lung înfășurat într-o cârpă pestriță, fugarul clipi din ochișorii lui șterși și apropiați de rădăcina nasului și gemu scâncind:

— Nu te cunosc!

— Ia stai, ia stai! mârâi de la spatele lor glasul lui Pall. Nici pe mine nu mă cunoști? Mààà! Râmă scârnavă! Bine te-a botezat cum te-a botezat! Mi-ai dat o pungă cu dinari să ucid pe cneazul Săcelean! Nu-ți aduci aminte? Gorun!… Onuț! strigă el. Iaca vătaful Râmă, cel care m-a plătit să-l ucid pe cneazul Mihail! Voia s-o șteargă! Noroc de țepoiul lui Carciu! Se ducea să spună domnului episcop cele ce se petrec acum aici! Ce fac cu el?

— Să vedem, socoti Gorun minunându-se de întâmplare… Dacă Gruno a isprăvit cu domnul intendent, eu zic să treacă și la domnul vătaf!

Prinsul gemu înfricoșat și se zvârcoli ca o adevărată râmă.

— N-ar fi mai bine să-l ducem tătuții? întrebă Onuț. Să-l judece el!

— Dacă-l judecă cneazul, mârâi Pall, mă tem că-l iartă!

— Și pe urmă află cneazul că ne-am abătut pe aici fără știrea lui!

— Nu-i nimic! vorbi Onuț. Iau toată vina asupra mea!…

— Iar dacă-l iartă cneazul, nu-l iert eu! hotărî Carciu. Arma asta a mea, urmă el, nu-i rea, numai că până să salți pe călăreț din șa, trebuie s-o sprijini cu coada în pământ. Altfel e grea de mânuit…

Legat și purtat ca un câine de lanț, Râmă trebui să arate toate polatele, șoproanele și hrubele, iar oamenii încărcară toate carele aflate în cuprinsul gospodăriei aceleia nesfârșite, înjugară boii aflați în ocoale, înhămară caii găsiți în țarcuri și porniră carele și căruțele spre munte, în vreme ce haidăii, ciobanii și porcarii se bucurau în gura mare, mânând în urma lor, cu glasuri mari și bucuroase, oile, porcii și vitele, în ciurde lungi, păzindu-le și îndemnându-le de-a călare.

Iar când ajunseră la izvoarele Sibișelului, Onuț cu ai lui își luară ziua bună de la soții lor și porniră către Săcel, numai cu Râmă mereu legat și cu Carciu care nu voia să-l scape din mână.

4

— Nu-i drept să-l judec eu singur și după dorința mea de pedeapsă! hotărî cneazul Mihail. Să-l judece dieta locală de la Hațeg, iar tu, Pall, să stai martor.

Carciu privi crunt pe sub sprâncene.

— Până la urmă, bodogăni el, mă tem că tot eu am să-l judec!

Și merseră la judecată la Hațeg. Numai că până la Hațeg, până să se adune dieta, sosi ișpanul de la Orăștioara, cu poruncă să-l ridice pe Râmă și să-l ducă spre judecată domnului episcop la Alba, el, Râmă, fiind om al domnului episcop. Și pentru că dieta se împotrivi să sloboadă pe vinovat, sosi în grabă poruncă nouă de la castelan și chip de împotrivire n-a mai fost.

— Va să zică ne uităm cum ni-l ia din mână ca să-l scape și stăm cu brațele încrucișate! se indignă Carciu, peste măsură de supărat.

Izbi cu pumnul în căciulă dându-și-o pe ceafă, scuipă apăsat într-o parte și porni singur cu țepoiul pe umăr, pe drumul care ducea spre Săcel, spre Strei, spre Făgăraș… Curând nu mai fu zărit decât ca un punct negru pe zăpada albă…

În amurgul acelei zile omul ișpanului și omul castelanului, care fuseseră la judecată la Hațeg se întorceau la Orăștioara. În urma lor călărea Râmă, bucuros că scăpase ieftin și răsucind în mintea lui un anume plan de răzbunare: „Ce căutaseră la prada „castelului” oamenii cneazului Săcelean?” Râmă strângea din dinți și se bucura dinainte alcătuindu-și în minte darea de seamă pe care avea s-o facă în fața domnului episcop…

Ajunseră la Strei și căutară vadul. Apa era mică, dar ei nu știau dacă gheața va putea suporta greutatea cailor. Găsiră vadul la un cot alături de o groapă peste care apa înghețase ca oglinda. Deasupra, pe mal, copacii încremeniți de ger nu mai foșneau pentru că nu mai

aveau nici o frunză.

Râmă prinse să coboare malul în urma celor doi soți ai săi, când o cracă lungă și uscată se aplecă din copacul de deasupra, îl apucă între coarnele furcii, îl săltă din șa și îi dădu drumul de sus în groapa înghețată. Gheața crăpă pârâind, se sparse cu clipocit adânc de apă și trupul negru al vătafului dispăru. Peste întinderea albă numai calul slobod se grăbi să ajungă pe cei doi călăreți care i-o luaseră înainte.

CAPITOLUL VI

1

În iarna aceea Mara fu dusă la Hațeg la sora mamei sale, iar Gorun cără la Râușor alți saci cu merinde și spuse babei Ana locul unde o va putea găsi pe Mara la nevoie.

— Pentru că, lămuri el, s-ar putea ca la Săcel să nu mai găsească pe nimeni o bucată de vreme!

Baba Ana rămase în poartă cu ochii duși pe urma lui Gorun, a cărui umbră se zugrăvea întunecată pe zarea cenușie, depărtându-se.

Și tot în iarna aceea se răspândi peste plaiuri porunca de la Orăștioara care făcea cunoscut legea apărării țării și hotăra ca în ziua sfinților arhangheli toți tinerii care au împlinit sau urmează a împlini până în 1437, 18 ani să se înfățișeze ișpanului având a fi îmbrăcați ostași.

— Pregătește-te! spuse cneazul Mihail lui Onuț care încremeni nepricepând.

— Chiar să mă duc, tătuță?

— Prostule! îi răspunse cneazul și Gorun fu chemat la sfat,

— Îi știu pe toți cei care trebuie să se pregătească, spuse el și am să am grijă să fie gata la vreme! Ochii lui ascundeau un zâmbet tot așa cum ascundeau și ochii cneazului.

— Ei se înțeleg fără vorbe! gândi Onuț necăjit. Ce-or fi punând la cale? Doar înțelesesem că tineretul trebuiește celor ce se pregătesc pentru primăvară!

— Îi duci tu! spuse Mihail către Gorun.

— Îl duc, și zic să plecăm chiar cu o zi înainte, ca nu cumva în ziua aceea ișpanul să ne trimită vreo călăuză.

Cneazul îl privi adânc.

— Da… s-ar putea. E bine cum spui tu. Și vezi de haine. Iarna-i grea!…

Iarna era în adevăr grea. Viscolul venea de undeva dinspre Ruzi, izbea în măgurile hațegane, se răsucea în sus și se amesteca cu ceața într-un vârtej fără sfârșit, care umplea lumea, izbea în stâncile înalte: și se spulbera într-un fel de fum subțire de zăpadă. Vântul vâjâia gonind peste întinderi, se sfâșia fluierând ascuțit în costișele de piatră și cobora în văiugi cu gemăt lung, adânc, dureros. Undeva, pe creste, brazii se frământau cu ramurile rupte într-un zbucium fără sfârșit, în vreme ce palele uriașe ale viscolului se abăteau albe, înghețate, tunând peste suișurile vinete, de cremene.

După sfatul lui Gorun, flăcăii din cnezat își durau din blană de oaie cojoace lungi, cușme înalte și, pe dedesubt, cojocele sprintene, își ascuțeau coasele transformându-le în lănci și se obișnuiau să umble cu toporul înfipt în cingătoare, la spate. Știau toți unde se vor duce și

când, iar la ziua hotărâtă se adunară și plecară către răsărit având în frunte pe Gorun și pe Onuț...

De pe prispa lui înaltă cneazul Săcelean îi privi până când umbrele lor întunecate, zugrăvite pe zăpada albă, se făcură din ce în ce mai mici și se șterseră în depărtare către Ruzi, către Făgăraș. O întunecare de tristețe căzu peste ochii lui ațintiți într-acolo: își va mai vedea oare feciorul vreodată? Mihail își scutură îndărătnic umerii și intră în casă. Afară, în urma lui, Pall își strânse pumnul, zobind un capăt de vreasc și-i aruncă pulberea în vânt. Și el privea cu ochii întunecați într-acolo, pe unde dispăruse Onuț...

Peste două zile vătafii ișpanului sosiră în goana cailor.

— Unde-s tinerii sorociți pentru oaste?

— Au plecat din ajunul sfinților arhangheli.

— N-au ajuns nici până azi!

Cneazul strânse din umeri.

— Or fi rătăcit drumul!

— Să nu-și fi rătăcit mințile!

Cercetară bordei cu bordei.

— Au plecat! strigau iobagii la vătăji.

Vătăjii trebuiră să se lase păgubași.

— Are să iasă bucluc! mai spuseră ei.

Și cneazul Mihail strânse iar din umeri.

Sărbătorile trecură fără vești și fără întâmplări. Părăsită de copii, casa cneazului din Săcel părea pustie. Posomorât, Pall pășea neauzit cu opincile lui mari, făcea cărări în zăpadă și când ajungea la poartă, rămânea mut, cu privirile duse către miazănoapte și cu urechile la pândă. Cu urechile la pândă stătea și cneazul și tot așa stăteau și iobagii. Ieșeau noaptea din bordeie, cercetau cu ochii zările pustii și întunecate, și ascultau îndelung, zădarnic. Țiuia vântul și atât.

Numai dinspre valea Sebeșului veniră unele vești. Oastea domnului episcop, care umblase o vreme să prindă și să pedepsească pe făptașii de la „castel”, se lăsase păgubașă, părăsind în rătăcăniile munților pe ostașii căzuți acolo cu capetele crăpate, cu picioarele rupte. Acolo, se știa, lumea desculților era mai tare și izbea fără milă, iar din înălțimi bolovanii curgeau ca ploaia...

Târziu, către sfârșitul lui februarie se auziră pe măguri și pe culmi sunete de bucium: „Tu-ru-tu-tu-tuuu! Tu-ru-tu-tu-tuuu!”

Oamenii își părăseau bordeiele și alergau către cei doi călăreți care se iveau fără veste, strigau vești și porunci venite „din sus” și vânturau în aer o sabie însângerată... Pe urmă călăreții aceia plecau și buciumul lor se auzea pe alte măguri, pe alte culmi: „Tu-ru-tu-tu-tu-tuuu! Tu-ru-tu-tu-tuuu!”

O neliniște fără margini puse stăpânire pe toată suflarea iobagilor din Sebeș, din Hațeg, din Hunedoara, din Făgăraș... Oamenii umblau

grăbiți, vorbeau repede și tare, cu gesturi mari, fără pază, fără frică. Și ochii lor erau mereu ațintiți către miazănoapte. Dintr-acolo așteptau porunca, semnul.

Pe urmă, cu pârâit prelung ca sfâșierea unui munte de cremene, gheața râurilor crăpă și movile uriașe de sloiuri zăgăzuiră apele, care ieșite din albiile astupate, își făcură loc peste maluri și porniră spre văi. Porniră și sloiurile unul după altul și în scurtă vreme drumul apelor se statornici. Câteva zile văile fumegară, apoi începură a se zbici. Și într-o noapte, departe, către miazănoapte, dincolo de Mureș, părea că cerul cu stele căzuse pe pământ. Focuri nenumărate pâlpâiau în întuneric din ce în ce mai multe, din ce în ce mai aproape. Un strigăt uriaș pornit din toate părțile odată, puse stăpânire pe întinderi și focuri de răspuns fură aprinse pe măgurile și pe culmile Sebeșului, Hațegului, Făgărașilor… Și toată noaptea aceea flăcările dansară, buciumele se îngânară și umbrele și glasurile oamenilor se încrucișară nedomolite, nerăbdătoare…

2

Cum curg șuvoaiele de munte primăvara, așa porniră spre văi râurile de oameni. Ieșeau din bordeiele lor săpate în pământ ca din nenumărate mușuroaie de cârtițe, toți flămânzii, toți desculții, ciolănoși, zburliți, cu pletele peste obrajii trași, răcneau ceva să-i audă oamenii, locurile și soarele care răsărea și porneau la vale învârtind deasupra capului toporul, sau coasa, sau ghioaga, sau îmblăciul… Se întâlneau la răscruci cu alții, se însoțeau și se duceau împreună în grămezi mari, către alte grămezi mari, până alcătuiau un șuvoi lung, des, neîntrerupt. Alte șuvoaie veneau pe lături, și toate se întâlneau la o răscruce din valea Sebeșului unde se topeau în fluviul cel mare care curgea năvalnic din Făgăraș – și vuietul lor umplea munții și văile, și stăpânea totul.

Astfel călcară prin sate după sate și oamenii locului porneau cu ei alături, cu coasa, cu toporul, cu sapa pe umăr, fără să întrebe unde merg și pentru ce. Iar în urma tuturor veneau femeile și copiii desculților și flămânzilor, mai desculți și mai flămânzi decât toți copiii desculților și flămânzilor din lume…

Bătea peste toți un vânt de libertate și de cutezanță ca o beție pe care nu o mai simțiseră până atunci. Iată, umblând așa, toți la un loc, puteau vorbi tare, puteau striga și chiar ar fi putut cânta, dacă cuiva i-ar fi venit poftă să cânte, fără frică de stăpân și de slugile lui, și aceasta era o simțire nouă, amețitoare, fericită, ne mai încercată până atunci.

Așa ajunseră la „castel” și înconjurară așezarea. Sparseră poarta cea mare cu topoarele și ostașii domnului episcop care făceau acolo de pază fură nimiciți și înecați în mulțimea năvălitorilor. Atunci Gavril

din Şugag, și Toma din Sibișel, și Farcaș din Miercurea, și Carciu din Rod, și ceilalți care fuseseră bătuți cu năpârca din porunca domnului episcop, aprinseră cu mâna lor șirele de paie, și stogurile de fân, și bordeiele de lemn, și poieţile și magaziile, și toată așezarea aceea nesfârșită, și ridicară spânzurători în poarta cea mare, ţinură judecată și suiră în juvăț pe slugile cele mai mari în grad și mai îndărătnice. Pe celelalte le spânzurară porcarii, și ciobanii, și haidăii, și argaţii care se alăturară dintru început răsculaților și acuma plăteau slugilor toate ticăloșiile pe care le înduraseră din mâna lor.

— Noi n-am fost decât slugi! încercau să se dezvinovăţească unii. Am făcut așa cum am avut poruncă!

— Și noi am fost slugi! răspundea un porcar, ori un cioban, dar n-am asuprit pe nimeni! Și-i coborau ștreangul pe gât…

Iar Anton din Almășel puse să se încarce care cu merinde și să se înjuge boi care să le poarte în urma mulţimii, căci, spunea el, drumul este lung și greu și de ce să nu mănânce oamenii dacă este ce mânca?

Părăsiră „castelul" când din tot ce-a fost acolo nu mai rămăseseră decât mormane de cenușă și tăciuni străjuite de spânzuraţii din poarta cea mare, rămași singuri să se legene de vânt și să păzească pustiul.

Prin poarta cu spânzuraţi Onuţ ieși scuturându-și umerii ca de frig și privind în altă parte. El înţelegea dreptatea și mânia celor care osândeau, dar nu putea pune mâna să împlinească osânda și nici măcar nu putea să privească împlinirea ei. „Și acasă se dădea de partea lui Pall, care striga să se ucidă toţi asupritorii mari și mici", gândea Gorun iscodindu-l cu coada ochiului și ascunzând un zâmbet fugar sub colţul mustăţii lui scurte și groase.

De la „castel" femeile și copiii, cu o parte din carele pline, luară drumul întoarcerii. Nu înapoi, spre Făgăraș, ci spre bordeiele lor părăsite de atâta vreme. Acolo trebuiau să aștepte întoarcerea oamenilor lor porniţi să aducă acasă dreptatea. Iar ei făcură popas de noapte pe măgurele Miercurii și aprinseră focuri nenumărate în dumbrăvile jilave. Tăiară oi și coapseră pe jeratic turte de grâu și de mei. În jurul lor depărtările sclipeau de focurile celor care se sculaseră ca și ei și porniseră către miazănoapte să statornicească o lege pentru tot omul necăjit.

— Mâine trecem Mureșul și mergem la Alba să ne răfuim cu domnul episcop! vorbi Carciu, așezat la un foc alături de Anton din Almășel.

— Ba mergem înainte pe stânga Mureșului în sus și fără să-l trecem pentru că asta ar însemna să ne abatem din drum și să întârziem! răspunse Anton. Și asta nu se cuvine! Suntem așteptaţi! arătă el cu mâna spre focurile mari care ardeau undeva departe la marginea zării. Și pe urmă, de Alba și de domnul episcop au grijă alţii, își întinse el braţul către focurile dinspre culmile Apusenilor, Zarandului, și

Trascăului. Numai dacă domnul episcop a găsi cu cale să aștepte răfuiala. Anton râse și își ridică iar brațul arătând o steluță care clipocea ușor sus, deasupra focurilor celor mari și parcă mai aproape spre miazănoapte. Noi om avea mâine treabă acolo, spuse el, și pe urmă mai departe, spre Ocna, unde mă tem că lucrurile nu merg așa cum se cuvine. Se sculă în picioare și privi cu grijă către miazănoapte, numără flăcările depărtate și vorbi iar îngândurat și posomorât: Nu, nu merg cum ar trebui.

— Ce-i acolo? întrebă Onuț ridicând și el mâna către steluța mai apropiată.

— Acolo-i felinarul pe care seniorul de la Ludoșel îl aprinde în turnul chindiei din poarta castelului său, de câte ori binevoiește să vie la moșie, înseamnă că acu-i acasă – și noi nu avem decât a ne bucura…

— Și la Ocna?

— La Ocna ar trebui să ne aștepte tăietorii de sare și văd că nu ne așteaptă. Și întorcându-se către Carciu și către ceilalți adăugă: Nu, nu mai putem întârzia abătându-ne pe la Alba, oameni buni. Noi nu ne-am sculat împotriva unui singur om, a domnului episcop. Noi vrem să răsturnăm asuprirea întregii nobilimi și să nimicim iobăgia! Popa Lepeș a mai aștepta, și n-a păgubi nimic, n-aveți grijă!

Carciu își înclină capul și Onuț gândi iar că mai are multe de învățat și de priceput din mișcarea uriașă care se zvârcolea în jurul lui. Împrejur, cât țineau măgurile Miercurii, poienile și dumbrăvile până spre pădurile întunecoase de departe, se luminau de focurile de popas și larma răsculaților umplea cuprinsul. Numai din vreme în vreme se mai auzea vuietul râului care curgea devale izbind pietrele cărate din munte, sărind peste ele și coborând fără răgaz.

— Are dreptate tătuța! șopti el, întinzându-se în cojoc, lângă Gorun. Eu nu le pricep și nu le știu pe toate!

— Cneazul are totdeauna dreptate! mârâi Gorun cu glas gros și își potrivi și el un culcuș alături…

3

Dar a doua zi ajunseră la Ludoșel abia sub seară, pentru că pâraiele din drum, de pe partea stângă a Mureșului, erau umflate, poduri nu se vedeau și vadurile le erau necunoscute.

Ludoșelul nu era un sat și nici o așezare mai mică sau mai mare. Ci numai o adunătură neînsemnată de cocioabe și bordeie pustii, împrăștiate în jurul unei fântâni, la piciorul unei măguri pe muchea căreia se înălța falnic castelul seniorial. O dumbravă tânără îmbrăca tot povârnișul acelei măguri și un drum bătut ducea prin mijlocul ei până sus, la poarta turnului de strajă, în care se aprinsese iar felinarul pentru că se făcuse întuneric. În vale, în jurul bordeielor, oamenii

sosiți își aprinseră focurile, iar Anton din Almășel trimise călăreți în urmă să zorească pe codașii care întârziaseră cu carele la vadurile apelor.

Câțiva oameni urcară măgura și se apropiară de poartă. Era o poartă uriașă, grea, de stejar, bătută cu piroane negre cu capetele late. Chiar deasupra ei se înălța masiv, pătrat, turnul chindiei, iar într-o parte și în alta pornea zidul de piatră înconjurător, înalt de aproape două staturi de om.

— Cetate! mârâi gros Gorun.

— Cetate! răspunse pe același ton, Anton.

Dincolo de zid nu se auzea nimic și nu se simțea nici o mișcare. Numai grămădirea uriașă de umbre ale castelului întunecat stăpânea trufașă, nedeslușită.

— Măcar de am avea o scară! se scărpină în cap Gorun, să vedem ce e dincolo de zid!

— Am eu țăpoiul! se oferi Carciu. Care vrea, îl urc până pe coama zidului. Unu mai ușurel…

— Eu! sări Onuț bucuros să încerce cum e între coarnele acelea și întinzându-și brațele în lături se lăsă prins de subsuori și ridicat în văzduh, în vreme ce oamenii apăsau pe vârful cozii țăpoiului, ca să-i facă mânuirea mai ușoară.

— Întuneric și pustiu! spuse Onuț ajuns pe coama zidului.

— Nu poți sări de acolo în ogradă să ne deschizi poarta? întrebă careva.

— Nu sări că te rup câinii! se auzi fără veste un glas necunoscut. Era un glas gros, domol, care venea de sus și vorbea rar și fără mânie.

O clipă tăcură toți peste măsură de mirați. Apoi Anton întrebă:

— Cine a vorbit?

— Eu, străjerul! fu răspunsul. Și pentru că tăcerea se prelungea iar, urmă tot el: Vă duceți „în sus”?

— În sus! răspunse Anton fără să vrea.

— La focuri?

— La focuri! Mergi cu noi? întrebă Anton.

— Stați puțin să închid câinii și să vă deschid! vorbi domol același glas care cobora din întuneric de deasupra felinarului.

În tăcerea care urmă, oamenii se priviră înfiorați. Va să zică străjerii, slujitorii cei mulți și mărunți, ciobanii, porcarii, argații erau cu ei, erau prietenii lor și dușmanii stăpânilor. Ar fi trebuit să se aștepte doar la dovedirea acestui adevăr, dar niciodată până la această întâmplare adevărul nu li se arătase mai limpede și mai puternic.

Zăvoarele de dincolo de poartă scrâșniră și străjerul se arătă în prag. Era un om cărunt, îmbrăcat cu cojoc și purtând cușmă înaltă. Sub nasul gros mustața sură îi cădea de o parte și de alta a gurii.

— Ați ajuns la vreme! vorbi el domol. La noi e prăpăd. De când a

venit stăpânul, geme iobăgimea de ți-e mai mare sila. Stăpânul cere să i se plătească dijma din urmă. Cu ce s-o plătească oamenii dacă n-au? Toamna trecută au vrut oamenii să plătească măcar cât de cât, în roadă. N-a vrut stăpânul să primească roadă. Cere florinți! că așa-i și pe pământurile eminenței sale! De unde să ia omul florinți? Dumineca trecută au venit oameni din sate să se roage de iertare și să cadă la învoială. N-a vrut stăpânul să cadă la învoială. Vrea florinți. Și i-a închis în hrubele castelului. Gem hrubele de oameni care stau acolo de o săptămână și mai bine, fără o fărâmă de pâine, fără un strop de apă. Zice că să vie satele cu florinți și să-i scoată! Acu, dacă ați venit voi, poate li-ți da drumul!...

— Unde-s hrubele? întrebă Anton.

— Dacă nu se face vuiet mare, să ne audă stăpânul, eu vi le arăt pe toate precum se cuvine. Stăpânu-i departe, în fund, stă singur, se plimbă ca un câine închis și-și bate turetcile cu biciul...

— Și slujitorii?

— Slujitorime este multă, dar la ceasul ista s-a tras la culcare departe, în fund, că aici, cât ține măgura numai castel îi. Intrarea lor îi de partea cealaltă. Pe aici nu intră decât stăpânul și oaspeții lui.

— Ostași sunt?

— Nu-s!... Iaca, oameni buni, pe aici se coboară în hrube... sunt zăvoare și închizători!... Li-ți sfărma!... Pe dincoace se urcă la stăpân... sunt odăi multe și goale și întunecate... luați felinarul din chindie, de sus, și primprejur, către fund, dai de cămări și magazii și iar cămări și magazii pline cu bunătățile de pe lume!... Păcat să rămâie!... Eu zic, întâi să slobozim oamenii!

Și așa făcură. Coborâră trepte întunecate, bătură cu toporul în zăvoare și răsuciră belciuge, împinseră uși grele lăsând să scape afară duhoare puternică și ridicară felinarul să se vadă ticăloșia în care zăceau zecile de trupuri aproape goale, zdrențuite, întinse, covrigite, unul peste altul, pe jumătate fără cunoștință. Trebuiră să pună umărul sau să-i ridice în spate ca să-i poată scoate afară și să-i întindă pe lespezile curții să-i bată vântul...

Făcură foc mare în mijlocul curții și câțiva, cu străjerul în frunte, porniră să aducă pe stăpân...

Aduseră o stârpitură pipernicită purtând cușmuliță cu pană de vultur, cu obrazul galben tăiat în curmeziș de mustăți negre, subțiri, cu încălțăminte din piele roșie, înaltă până peste genunchi, și cu pinteni de argint la tocuri. Nu părea speriat. Arăta mai mult surprins și indignat. Răcnea, împotrivindu-se.

— Cum îndrăzniți? Cine sunteți voi? Unde-i straja? Străjer, tu, ticălosule! O sută de bice am să pun să-ți tragă!

Fără să se sperie însă, străjerul își întinse bățul și zbură de pe capul stăpânului căciulița cu pană.

Oamenii hohotiră.

— Mai încetișor, stăpâne! vorbi străjerul cu același glas gros și potolit. S-a isprăvit cu bicele. Iaca oamenii iștia vor să te judece pentru bunătățile domniei tale!

În jur unii râseră, alții înălțară glasuri mânioase. Curtea de onoare a castelului era plină de oameni înghesuiți care priveau ca la petrecere.

— Să mă judecați pe mine? își dădu stăpânul capul pe spate. Voi?

— Noi! Pe tine! se răsti mânios Carciu și seniorul tresări indignat. Ce ți-au făcut oamenii iștia de i-ai ținut în hrube, flămânzi și însetați atâta vreme?

— Ce ți-au făcut toți oamenii de pe domeniu de-i ții în sărăcie cumplită și-i jupești ca pe oi? își înălță glasul și străjerul.

— Nu și-au plătit datoriile! țipă stăpânul, rău, furios. Și până n-or plăti…

— Dar de ce să muncească ei până la moarte și să sufere și să plângă de foame ca să-ți deie ție totul? se înălță fără veste glasul tânăr al lui Onuț.

— Pentru că eu sunt stăpânul! țipă iar seniorul. Stăpânul! Iobagilor, țărănoilor, pulberea pământului! Stăpânul! Am să pun…

Dar nu se mai înțelese ce ar fi vrut să spună, pentru că glasul lui se pierdu în răcnetele furioase ale mulțimii. Iar un desculț din cei coborâți de pe Făgăraș își întinse brațele către picioarele lui și cu un deget tremurător arătă spre încălțările roșii, înalte, cu pinteni.

— Uitați-vă, fraților, ce încălțări are și eu umblu desculț de când mă știu!

— Descalță-l! strigă către el cineva. Ia-ți-le ție!

Omul întoarse capul rânjind, parcă nu-i venea să creadă.

— Descalță-l! strigară și alții. Ia-ți-le!

Desculțul se cinchi în fața stăpânului și-i cuprinse glezna cu palma. Seniorul își trase piciorul și pintenul zurui ca un clopoțel, tăind o urmă roșie pe mâna care apucase. Omul prinse din nou, mai puternic, cu mânie și trase smucit. Pierzându-și echilibrul, stăpânul căzu pe spate, încercând zadarnic să se prindă de ceva. Dar desculțul lepădă de la dânsul cu scârbă și lehamite piciorul acela încălțat.

— Cum are să intre laba mea în încălțarea stârpiturii ăștia? întrebă el dezamăgit.

Onuț rămăsese cu pumnii strânși, parcă gata să sară asupra celui care credea că lumea iobagilor trebuie să moară pentru el, numai pentru că el e stăpânul!

Anton rândui să se golească magaziile și cămările și întrebă pe străjer care au fost slujitorii cei mai răi și mai neîndurați. Pe urmă, după ce-i avu și pe aceștia înfățișați la răfuială, vorbi către cei sloboziți din hrube:

— Acu judecați-i și osândiți-i voi! Iată ștreanguri și iată copaci în dumbravă câți vă sunt de trebuință!

Iar oamenii aceia slabi ca niște schelete și galbeni ca niște morți aflară putere să se scoale și să facă dreptate… Pe stăpân îl spânzurară de cârligul felinarului aflat sus, lângă parmaclâcul chindiei, iar pe ceilalți în dumbravă. Pe urmă puseră foc castelului din toate părțile, își aruncară cușmele în sus și hăuliră în lumina flăcărilor care dănțuiau lingând zidurile…

Pe sub picioarele încălțate cu încălțări roșii, cu pinteni, care se legănau deasupra intrării, Onuț ieși fără să ridice ochii. Gorun îl privi cu același zâmbet în colțul gurii.

— Ai sărit la dânsul să-l judeci! spuse el domol, dar iaca încă nu îndrăznești să-i privești în față osânda. Se cheamă că mintea îți este mai călită decât inima! Dar nu-i nimic. Până s-a isprăvi petrecerea asta, ai toată vremea să-ți întărești și inima.

Onuț îl privea înfiorat și cu gândurile vraiște…

4

Un foc înalt izbucni spre miazănoapte, către dreapta. Anton tresări.

— În sfârșit! răsuflă el. S-au trezit și tăietorii de la Ocna!

— S-au trezit de mult! vorbi străjerul. De la început. Dar acolo se vede că este bucluc mare. Focul lor cel dintâi s-a stins îndată. Am crezut că tăietorii au plecat singuri. Pe urmă am văzut de sus, din chindie, alte izbucniri care se stinseră pe loc. Acum iar. Să vedem, ține?

Dar focul nu ținu. Se micșoră și se stinse brusc. Anton clătină din cap.

— Are să trebuiască să ne abatem din drum să vedem ce este.

Sus pe măgură, castelul de la Ludoșel ardea cuprins de flăcări din toate părțile. Argații seniorului ieșiseră toți, pregătiți de drum, cu topoarele și coasele pe umeri și acum se aciuiau să aștepte zorile. Lumina pojarului era atât de puternică, încât la marginile ei noaptea părea neagră ca smoala, în întunecimea aceea se auzi dintr-o dată galop de cai oprit scurt. La focurile lor oamenii se neliniștiră. Se simțeau cercetați din întuneric. Acolo nu se mai auzi nici un sunet. Apoi tropăiră copite și alt vuiet de galop izbucni și se depărtă stingându-se în noapte și în depărtare.

— Am avut musafiri de la Beța! rânji străjerul, dar n-au cutezat să se apropie! Au șters-o! Acolo aud că s-au strâns fel de fel de oaspeți. Petrec! Așa-i acolo. Au țigani robi, cântăreți, și domnițe, și bucătari, și pivniceri! A fost și stăpânul meu la ei duminecă seara și a venit topit de beat! A dat să taie cu sabia o femeie care-l slujea, dar a adormit în curmezișul patului cu sabia în mână.

— Ne-om opri și noi la Beța! făgădui Anton.

— Apoi ne e în drum! îngădui străjerul…

În zori porniră înainte, pe stânga Mureșului.

În adevăr, la Beța, unde ajunseră într-a doua seară, trebuie să fi fost petrecere mare. Erau toate ferestrele luminate, încât de departe părea că arde castelul.

— Ia uitați-vă câte mii de lumânări ard acolo numai într-o noapte, își dădu Anton cușma pe ceafă

— Și la noi nu găsești un opaiț într-un sat întreg! spuse careva.

— Acolo nu-s numai lumânări! socoti străjerul… Ard și oale cu dohot de jur împrejurul castelului… Ca la nuntă!

Cercară la poarta înaltă de gratii și un glas dușmănos îi întrebă ce vor. Glasul venea din turnul de pază aflat în întuneric. Priviră printre gratii. O namilă de urs, legată cu un lanț lung, păzea intrarea.

— Ia te uită! se minună Gorun. Asta strajă! și zgâlțâi de poartă. Ursul mormăi mânios și trase de lanțul lui.

— Ce vreți, măi? răsună același glas dușmănos. Vedeți-vă de drum! Stăpânul nu găzduiește haimanale!

— Dacă a găzduit un nătărău ca tine, are să ne găzduiască și pe noi! râseră oamenii. Sus, fraților! și câțiva răsăriră pe umerii altora și se aburcară pe creasta zidului.

În clipa aceea izbucni speriat un sunet de clopot și din întuneric, din fundul așezării, se auziră uși trântite și tropot de picioare multe pe lespezile curții. Străjerul din turn trăsese clopotul de alarmă și soții lui îi veneau în ajutor. Strigară, se grămădiră în fața treptelor de piatră care urcau în castel și își întinseră sulițele. Poarta însă rămăsese să fie păzită de ursul înlănțuit care, neliniștit, se zbuciuma cât îi îngăduia lungimea lanțului.

— Doi oameni cu furcile să sară în curte! strigă Gorun și el însuși sări cu sulița în mână și înaintă către urs. Împungeți din lături! strigă el către cei cu furcile.

Ursul mormăi fioros, se înălță în două labe și își căscă fălcile. Fulgerător, Gorun îi repezi sulița în fundul gurii, împingând din toate puterile și îndată sări într-o parte.

— Împungeți! strigă el. Și în aceeași clipă fiara căzu pe toate cele patru labe și coada suliței se rupse ca un vreasc. Se înțelege că Gorun n-ar fi avut vreme să se ferească, dacă cele două furci cu câte patru colți de fier nu s-ar fi înfipt adânc în coastele ursului care, scoțând un mormăit uriaș, se prăvăli pe o coastă. Gorun își scoase toporul de sub cingătoare și-l izbi în țeastă cu ascuțișul…

Abia atunci oamenii cei cu suliți de lângă scara castelului se mișcară și prinseră glas:

— A mai rămas un urs! strigă unul.

— Cu două picioare! strigă altul arătând către chindie.

În pragul turnului un om cu pielea întunecată și cu mustața subțire

– glasul dușmănos din turnul de pază – îi privea cu ochi răi. Și când oamenii se întoarseră către dânsul, el apucă funia clopotului și începu să sune iar, puternic. Un îmblăciu îl izbi peste cap și omul dispăru în mulțimea năvălitorilor. Dar acum ușile mari din susul treptelor de piatră se deschiseră cu vuiet și câțiva seniori se iviră în capul scării. De la spatele lor doi slujitori înălțau fachii aprinse, cu flăcări pâlpâitoare. Unul din seniori întinse o arbaletă și o săgeată zbură zbârnâind și se pierdu undeva în întuneric. Un altul întinse o pușcă și trase. Un fulger scurt țâșni și se stinse și unul din străjerii cei cu suliți căzu văitându-se. Ceilalți se întoarseră cu fața spre trepte și unul își aruncă sulița asupra stăpânilor. Nu nimeri. Dar ceilalți urcară o treaptă și își întoarseră capetele către mulțime:

— Ce stați? Haideți!

Într-o clipă treptele fură urcate și cu răcnet cumplit mulțimea năvăli în castel pe urmele seniorilor care fugeau încuind ușă după ușă. Topoare grele izbiră pe rând, așchii de lemn zburară în toate părțile și cei doi slujitori cu fachii se sileau să lumineze toată treaba aceasta a mulțimii.

— Izbește în ivăr! sfătuiau ei bucuroși. În ivăr, nu pierde vremea!

Și ivărul sărea, ușa trosnea sub apăsare și mulțimea se pomenea în altă încăpere. Așa ajunseră sub o boltă uriașă, cu masă întinsă și luminată de sute de lumânări, cu o lume de domnițe, seniori, servitori și muzicanți, toți speriați, toți în picioare, înghesuiți în fund, cu gurile căscate de țipete de groază.

— Înapoi! răcni unul dintre ei și în același timp două fulgere urmate de bubuituri străbătură încăperea.

Două strigăte sfâșiară aerul și îndată o furcă cu colții înainte țâșni dinspre năvălitori, și alta, și încă una. Răcnetele celor loviți urcară sub bolta vânătă și dintr-o dată țăpoiul lui Carciu se întinse ca un deget nemăsurat, prinse între coarne pe unul din cei înarmați cu pușcă și-l înțepeni grămădindu-l într-un stâlp de piatră.

— Luați-i pușca și legați-l! strigă Carciu și cineva se repezi.

Dar depărtarea era mare și ceata celor îngrămădiți în fundul sălii nu avea de gând să se predea atâta de ușor. Atunci Anton puse mâna pe o bancă de lemn, lată, lungă, grea, făcu semn și altora și o împinseră în lungul încăperii. Un țipăt de spaimă slobozit de glasuri de femei și de bărbați umplu încăperea. Fachiile luminară trupurile înghesuite unul în altul.

— Acu aduceți-i la judecată! hotărî Anton și străjerii, cei cu sulițele, se grămădiră:

— Îi aducem noi!

— Se găsesc oameni închiși în beciuri?

— Sunt! Să-i scoatem?

— Scoateți-i să judece!

Și curând judecata începu în curte, la lumina unui foc aprins în mijlocul ei și în fața tuturor oamenilor grămădiți în curte, suiți pe ziduri, în turn, pe treptele de piatră. Și toate se petrecură întocmai ca la Ludoșel.

Onuț ieși la lărgime, să nu fie de față. Numai când văzu o bătrână îngenuncheată în colbul drumului, cu fața către cei spânzurați, făcând cruci și bătând mătănii, Onuț tresări.

— De-o viață de om – striga bătrâna – de-o viață de om mă rog lui Dumnezeu să le plătească și iaca acum le-ați plătit voi!... Să vă dea Dumnezeu sănătate, oameni buni! Și de câte ori se înclina și săruta pământul, de atâtea ori bătrâna își umplea ochii cu viziunea celor ce se legănau în văzduh, parcă pentru a se încredința că ceea ce vede e adevărat.

Când flăcările izbucniră pe ferestrele castelului și încunjurară toată clădirea luminând cuprinsul, cete de oameni înspăimântați țâșniră prin toate ieșirile dosnice, năvăliră în curte și se opriră aiuriți, nemaiavând încotro fugi, iar în urma lor, urlând cu gurile larg deschise, cu capetele goale, zburlite, învârtind în mâini pari, ciomege, topoare, ghioage, altă ceată năvăli pe urma celor dintâi, le ajunseră și bătaia pe viață și pe moarte se încinse.

— Asta-i altă răfuială! râseră străjerii cei cu suliți. Haidăii, ciobanii, porcarii, argații plătesc slujitorilor celorlalți facerile lor de bine!... Au înțeles și ei că le-a sosit mântuirea.

Incendiul uriaș al castelului lumina priveliștea colorând-o în roșu și întunecând-o brusc acolo unde flăcările scădeau...

— Așa lumina aseară și pojarul de la Ludoșel! spuseră aceiași străjeri. Am fost acolo călări. Ne-au trimis stăpânii să vedem ce arde de se luminase tot cerul. Și noi am înțeles cine sunteți, am știut că vă duceți „în sus”, dar stăpânilor le-am spus că arde un stog de fân. Nu voiam să fugă de pedeapsă!...

5

Acuma ceata care coborâse din Făgăraș, din Hațeg, din Hunedoara, din Sebeș era neînchipuit mai mare. Iar șiragul de care ce venea scârțâind în urmă părea fără capăt. Pe dreapta Mureșului, departe, se vedeau fumuri înălțându-se și cuprinzând cerul, iar noaptea incendii uriașe luminau ca ziua.

— Lucră, lucră ai noștri și acolo! Lucră și grăbesc și ei către miazănoapte! se bucura Anton din Almășel. Către Ocna Mureșului.

Umblau acuma pe drum bătut, „drumul sării” care, împărțindu-se în trei, cobora către Alba, suia către Cluj și Maramureș și trecea Mureșul la Aiud și la Vinț ca să pornească spre Arad. Erau drumuri vechi de când lumea, pe care călătoreau bulgării de sare scoși de „ocnași” la Ocna Mureșului sau Ujvar cum îi spuneau ungurii, bulgării

de sare care constituiau cea mai sigură și mai neîntreruptă curgere de bogăție în visteria crăiască. Pentru că sarea era a regelui și în numele regelui stăpânea ocna – poruncea și asupra armatei de cămărași și paznici de la Ocna Mureșului. Tăietorii erau iobagii regelui, ei nu aveau decât să muncească și să asculte de poruncile cămărașilor. Altfel tortura și, în cazurile cele mai ușoare, amenda. Amenda din bietul lor câștig de robi muncitori în adâncul pământului… iar cămărașii se purtau cu ei mai rău decât nobilii cu iobagii plugari, mai rău decât cu câinii!

Cu mult înainte de a se vedea barăcile, bordeiele, șoproanele și saivanele de la Ocna, o mică ceată de oameni ieși înaintea convoiului.

— Vă duceți „în sus”? strigară ei de departe.

— În sus! Sunteți de la Ujvar?

— De la Ujvar!

— Îndrăzniți mai aproape. Ce-i acolo?

— Mânia lui Dumnezeu! oftară „ocnașii” apropiindu-se.

— Voi nu mergeți?

— Nu putem. De când s-a mâniat craiul pe noi ne-au dublat paza. Sunt acolo oșteni, străjeri, cămărași, încât nu-i chip să mai facem vreo mișcare! Am aprins deunăzi focuri… ca toată lumea. Au sărit să ne prindă, să ne osândească, să ne pedepsească. Pentru opt dinari ne cer să tăiem o sută de bulgări de sare! Dar ca să tai o sută de bulgări îți trebuie o săptămână și încă dacă ești tânăr, și voinic, și sătul! Numai așa ai putea, va să zică, să scoți un dinar pe zi. Dar ce-ți ajunge un dinar pe zi dacă toate merindele se află în mâna cămărașilor și ei pun prețurile, de nouă nu ne mai rămâne nimic și veșnic ne ghiorăie mațele de foame? Ne-am jăluit, am izbutit să trimitem o dată vorbă craiului și a venit poruncă să se stârpească asuprirea și prada cămărașilor. Și atunci am prins oleacă de curaj ș-am început a ne aduna, a ne spune necazurile și a ne jălui. Dar ne-au pârât cămărașii și craiul le-a dat lor dreptate. Iar nouă ne-a trimis poruncă să nu ne mai adunăm și să nu ne mai jăluim, pentru că dacă ne prinde, ne schilodește și tot ce avem acasă, în bruma noastră de gospodărie, ne ia în folosul craiului! Cum să te mai scoli? Hoții cei mari sunt cămărașii. Noi ar trebui să primim de la craiul, de patru ori pe an, anume merinde și anume câtime de vin, carne, pâine și câte o pereche de schimburi de cânepă. Dar cine le vede? Cămărașii le primesc, cămărașii le împart cui vor ei, mănâncă merindea, beau vinul și noi răbdăm. Acu au simțit că s-a sculat sărăcimea și ei țipă de frică să nu ne sculăm și noi. Ne păzesc zi și noapte și nu putem face nici o mișcare pentru că niciodată nu ne putem strânge toți la un loc: când o jumătate dintre noi iese la soare, cealaltă jumătate coboară în ocnă, și tot așa…

— Haidem, se grăbi Anton. Cunoașteți așezările?

— Ca-n palmă! Numai băgați de seamă că oștenii și paznicii sunt înarmați. Și cămărașii…

— Nu te îngrijora. Sunt toți acolo?

— Toți! Îi puteți lua ca din oală, dacă înconjurați ocna și odăile. Iaca, o parte din oameni o poate lua pe drumul de acolo și cealaltă parte la stânga, pe aici. Capetele se pot întâlni tocmai acolo sub dumbravă și atunci nu mai scapă nici pasărea…

Anton împărți porunci.

Înconjurară toată așezarea și începură să strângă cercul, pornind anume cercetași către bordeiele ocnașilor. Acolo trebuiau să afle schimbul de ciocănari ieșiți la odihnă, în vreme ce celălalt schimb se și afla trudind în măruntaiele pământului. Pe cei de la odihnă trebuiau să-i scoale și să se unească cu dânșii… Dar, fără veste, trosniră câteva puști și oamenii se speriară.

— Arcele! strigă Anton și, îndată, sub mâna lui alergară arcașii cu Gorun și Onuț în frunte.

Grindina de săgeți porni și strigăte de durere și mânie urcară în văzduh. Un alt trăsnet de puști îi răspunse și îndată altă grindină de săgeți îi urmă acoperită și ea de blesteme și urlete de durere.

— Asta poate dura până mâine! se scărpina Anton în cap. Era evident că fără o năvală puternică și repede, care să dea peste cap ceata ostașilor pușcași aflată între bordeie și gura ocnei, bătălia aceasta, la care nu se așteptaseră, ar fi putut dura cine știe cât.

— Un cămăraș a scăpat și a fugit călare! se înălță un strigăt fără veste și un tropot se auzi îndepărtându-se.

— S-a dus după ajutor! se auzi alt strigăt îngrijorat.

— Năvală cu toți odată! ar fi vrut să strige Anton din Almășel, dar nu mai avu când. Ca din senin se dezlănțui asupra ostașilor o năvală la care nimeni nu se gândise: înarmați cu ciocanele lor cu coadă lungă, cu care ieșiseră de curând din fundul pământului, ocnașii aflați sus, la odihnă, își părăsiră bordeiele și se repeziră furioși asupra ostașilor și cămărașilor. Năvăliră o dată cu ei și iobagii cu furci și topoare și în scurtă vreme cămărașii, ostașii și paznicii fură făcuți nevătămători.

În seara aceleiași zile se făcu judecată.

Oamenii au legat pe paznici și pe cămărași și i-au tras până lângă gura ocnei. Ș-acolo s-a sculat un tăietor:

— Unde-i merindea, și vinul, și straiele pe care ni le-a trimis craiul de Anul nou?

— Vi le-am împărțit! a îndrăznit un cămăraș.

— Mie mi-ați dat partea mea?

— … Dacă n-a ajuns!

— De ce ne trageți din plată toți dinarii numai pentru mâncarea pe care ne-o zvârliți ca la câini? De ce nu ne mai lăsați nici un ban? De ce nu ne dați voie să ne cumpărăm noi, din, sate, ce-om putea și cum om

putea? strigă altul.

— De ce ne jăfuiți ca-n codru?

— De ce ne schilodiți cu călăul?

— Și mie de ce mi-ați tăiat mâinile amândouă? strigă dintr-o dată un glas gros și un tăietor scurt și îndesat ieși la vedere ținându-și înălțate amândouă brațele, cu labele tăiate. Mânecile largi ale cămășii îi căzuseră spre umeri și cioantele acele lipsite de labe păreau două lemne uscate, castanii, lustruite și acoperite cu puf scurt, auriu. O mișcare de groază trecu ca un freamăt printre răsculați și înainte de orice întrebare, un alt tăietor înalt și cu umerii înguști se ivi lângă omul fără mâini.

— Și mie pentru ce mi-ați scos ochii? întrebă el cu un glas înalt, gâtuit, aproape de țipăt. În locul ochilor avea două găuri sângerii, afunde. Mai făcu un pas și se răsuci ca să-l vadă și să-l audă toată lumea, și un murmur de indignare și milă străbătu mulțimea. Oameni buni, țipă el, când am văzut că nu mai pot răbda, că mă fură craiul și mă pradă cămărașii lui și mă schingiuiește călăul lor, am gândit să fug, eu și tovarășul ista al meu. Și ne-au prins. Nu-i voie să fugi de la muncă și să aduci pagubă drăguțului de crai! și atunci au chemat călăul.

— Uite-l, întinse ciungul un braț calic către o mogâldeață cu chipul smolit și plete peste obraji, care căuta să se ascundă la spatele cămărașilor.

— A venit și el? întrebă orbul. Vedeți să nu-l scăpați. Și pe tovarășul meu l-au lăsat fără mâini – i le-au tăiat cu securea – iar mie mi-au scos ochii ca să fim de pildă altora!...

— Acu amândoi abia facem un singur om, strigă din nou ciungul. El are mâini, eu am ochi... așa ne întregim și trăim cum putem, pentru că așa au vrut cămărașii și călăul măriei sale!...

Jos, la picioarele lor, se zvârcoleau și scânceau cămărașii legați și îngenuncheați să dea seama.

— Acu judecați-i voi și osândiți-i după fapte! se înălță glasul lui Anton.

— Osânda-i una! strigă dintr-o dată un tăietor care tăcuse până atunci, întunecat. Călăul, mâinile și ochii!... Fiecăruia!... Și uite gura ocnei! Îi așteaptă! Vreți, fârtaților?

— Osânda-i una! strigă uriaș mulțimea tăietorilor sculată în picioare, gata să făptuiască ea însăși osânda.

Călăul fu silit să-și aducă singur trunchiul și pedeapsa începu.

Onuț își duse palmele la ochi și părăsi mulțimea clătinându-se.

— Adevărat, vorbi fără veste Gorun în urma lui, ca să poți vedea și să te poți bucura de o asemenea pedeapsă trebuie să fi suferit și îndurat atât cât au suferit și îndurat cei care pedepsesc acu!...

În noaptea aceea la Ujvar, după judecată și pedeapsă, se aprinse

pojar și arse toată așezarea până rămase numai cenușă și scrum. Iar dincolo de Mureș alte învăluiri de fum și de flăcări însemnau drumul de foc și de sânge pe care înaintau către miazănoapte alți asupriți, flămânzi, desculți și schilodiți…

6

Acuma convoiul răsculaților, mărit cu tăietorii de sare de la Ocna și cu târgoveții și meșteșugarii care i-au așteptat la Vinț și alți târgoveți și meșteșugari de la Aiud, care-i ajunseră din urmă, devenise în adevăr uriaș. Vremea era frumoasă, deși nopțile erau încă reci. Noaptea oamenii dormeau în căruțele cu covergi făcute din țoale găsite în castelele prădate și la Ocna.

Ziua, oamenii mergeau pe jos într-un șirag nesfârșit și într-o larmă care urca până la cer. Din toate așezările prin care treceau și de pe toate drumurile lăturalnice se apropiau de ei alți oameni, care-i așteptau cu coasa pe un umăr, cu traista cu merinde pe altul. Nu întreba nimeni de unde și încotro. Cei ce așteptau se alăturau, își potriveau pasul și mergeau și ei. Acuma urcau pe valea Someșului și primăvara se făcea simțită în albăstrelele ce se iveau dintre frunzele vechi căzute sub copaci, în mâțișorii sălciilor din luncă, în zborul pițigoilor speriați de larma care umplea cuprinsul. Castelele și conacele senioriale întâlnite arătau pustii. Fuseseră părăsite în grabă de stăpânii care simțiseră primejdia. Oamenii intrau în ele dărâmând porțile și spărgând ușile, luau ce era de luat și puneau foc. Era prima pedeapsă pe care o aplicau celor ce goneau să se pună la adăpost, ori să-și alcătuiască o apărare și o răzbunare. Câmpiile erau pustii. Nimeni nu ieșise la muncă. Iobăgimea se mișca spre miazănoapte, ca un val nesfârșit, către un loc încă necunoscut, unde, nu se știa cum, avea să se hotărască soarta ei. Și către ea alergau să-i sprijine opintirea, sprijinindu-și interesele lor, târgoveți, meșteșugari și mulți mici nobili sătui să mai rabde teascul sub care-i apăsa și pe ei marea nobilime…

Dar înainte de a ajunge la Gherla – de cum dădură să ocolească un cot de dumbravă – o ceată mare de oștire regulată, călări și tălpași, le ieși înainte.

— Ostașii voievodului Ciacu! îi cunoscu Gorun după straie. Asta e isprava cămărașului care ne-a scăpat aseară!

În fruntea cetei ieși un călăreț, își struni calul drept în fața țăranilor și strigă cu glas puternic:

— Încotro?

Oamenii se opriră, șirurile se bulucire și capetele se înălțară curioase. Anton dădu să iasă înaintea călăreților când glasul lui Gorun îl opri:

— Ia stai! Voi care sunteți în față, aplecați-vă, să nu vă pălim!…

Așa!

Și în clipa următoare o săgeată zbârnâi pe sus și călărețul trase o dată de frâu. O mână i se înălță scurt ca pentru a da o comandă și el căzu cu fața în coama calului. Ceata de ostași rămase năucită. Nu-și putea închipui atâta îndrăzneală.

— Acu! Toți arcașii! strigă Gorun și în aceeași frântură de clipă un vârtej de săgeți se abătu asupra ostașilor. O seamă dintre ei căzură, o seamă de cai rămaseră fără călăreți, împiedecând năvala cu care ceilalți porniseră asupra iobagilor. Iar avântul oștirii mai fu oprit de un alt val de săgeți și de împotrivirea fără seamăn de cutezătoare a unor ghiogari și cosași care își ridicară armele ca o pădure într-un iureș fără nume. Pietre, lemne, crengi din dumbravă se abătură grindină asupra călăreților și o perdea de furci cu colții de fier sfârși prin a speria caii înțepați și loviți fără milă, a izbi în oșteni, a-i copleși cu numărul lor și a-i împrăștia. Caii sângerând se îndesau să se adăpostească în dumbravă, șuiere și răcnete de comandă chemau ostași la o fugă fără nici o rânduială și în scurtă vreme drumul se arătă slobod. Ici, colo leșurile ostașilor și cailor arătau că acolo fusese un câmp de luptă.

Încălziți peste măsură, țăranii pășeau acuma voinicește înainte, veseli.

— Nu vă bucurați prea tare! le strigă Gorun. Păcătosul de cămăraș care ne-a scăpat de la Ocna se vede că a cerut ajutorul cetei aceleia pe care o fi găsit-o undeva în drum. Dar asta, desigur, a fost fără știrea voievodului. Când are să trimită voievodul oștire asupra noastră, atunci să vă vedem!

Dar prevestirea aceasta nu strică avântul și bucuria nimănui!...

La Gherla-i aștepta o ceată de meșteșugari care le aducea căruțe pline cu arme: arcuri, arbalete, săbii, săgeți și... puști! Pentru cea mai mare parte dintre țărani, pușca era o armă nouă, necunoscută. Le lăsară deci în căruțele lor și porniră cu ele înainte, mereu înainte. La Ocna Dejului îi așteptau tăietorii de sare de acolo, care își căpătaseră singuri slobozenia și alcătuiau acuma o ceată de oameni dârzi, înarmați și nerăbdători. Iar la Olpret le ieșiră înainte cneazul Torda din Ocroinda și Ilie cel Mare.

— Bădiță Torda! alergă Onuț cu brațele deschise. Ai venit și domnia ta?

Cneazul Torda râse.

— Cum s-ar fi putut fără mine? Dar ce are să se bucure Mihail!

— A venit tătuța? sări Onuț nemaiaflându-și astâmpărul!

— Încet! îl domoli cneazul. Ai să-l vezi curând.

— Bine, dar dacă a fost să fie așa, de ce nu m-a luat cu el? De ce singur?

— Tu ai venit pe unde a fost mai ușor, îl lămuri Torda. Pe unde

totul era gata făcut și nu mai rămânea de împlinit decât drumul fără primejdii. Noi… și Torda dădu din mână voind să arate că drumul făcut de el și Mihail fusese mult mai greu și Onuț tăcu, înțelegând din nou că sunt în isprava aceasta multe lucruri pe care el nu le pricepe încă…

Ilie cel Mare îndreptă mulțimea către înălțimile care urcau înverzite, gheboșate, până în fundul zării, stăpânite parcă de un deal mai mare și mai lung: muntele Bobâlna.

— Unde-i tabăra? întrebă Anton și cneazul Torda își întinse brațul într-acolo.

— Uite-o! zâmbi el, cât vezi cu ochii tot tabăra noastră are să fie. Deocamdată numai muntele Bobâlna e prins de ai noștri și întăriturile acolo au și început. Celelalte dealuri, podișuri și poiene sunt slobode, dar trebuie să le prindem noi, ca să nu intre în mâna nobililor. Și numai de am încăpea și noi, căci curge lume iobagă într-acolo, de te sperii! Iată – și cneazul le arătă pe rând cu mâna întinsă: Iată, la dreapta și la stânga Bobâlnei și până în fundul zării, cât vezi cu ochii Dealul Pustiu, Dealul lui Andrieș, Dealul lui Crai, și dacă vreți mai aproape, opriți și întăriți-vă în Poiana Banciului, alături de Dealul Peșterii, uite colo la stânga… Trimit chiar acum cu voi pe cineva să vă arate locurile și au să vie alții să vă învețe cum să faceți întăriturile, după meșteșugul husit. Care și căruțe aveți destule?

— Câtă frunză!

— Atunci e bine! Duceți-vă. Am să vin să vă văd!… Du-te cu ei, feciorașule! vorbi el către Onuț. Are să vie tătuța la tine. Acu are altă treabă.

Onuț se supuse mâhnit…

Până a doua zi, dealurile, poienele și dâmburile până în fundul zării fură prinse de cei sosiți și mulțimea curgea mereu și cuprindea toată întinderea cât vedeai cu ochii. Erau acuma prinse, pe lângă muntele Bobâlna, Poiana Banciului, Dealul lui Crai, Valea Rea, Dâmbul lui Rotilat, Dealul lui Andrieș, Dealul Pustiu, și la Cruce și Valea lui Stan și Poiana Cerului. Tot olatul Olpretului din hotar în hotar, cu văi, văiugi, dâmburi, podișuri și culmi fu cuprins de iobăgime și întărit după regula husită: de jur împrejurul taberei șanț cu pământul scos așezat ca o coamă pe margine, iar pe partea din lăuntrul șanțului, tot de jur împrejur, câte trei, patru rânduri de căruțe, una lângă alta, legate cu lanțuri și cu ulubele ridicate, ca să nu cuprindă mult loc. Între rândurile de căruțe, tot locul gol fu umplut cu bușteni și copaci întregi tăiați și aduși din dumbrăvile vecine, iar în mijlocul acestei întărituri se alcătuiră țarcuri din răzlogi pentru cai și boi și se ridicară corturi ca pentru ședere mai lungă. Din loc în loc, unele căruțe puteau fi trase înăuntru, lăsând în întăritură o deschidere ca o poartă adâncă, pentru cei care ar fi trebuit să iasă, ori să intre, iar un pârâu care

izvora din deal și care cobora spre răsărit, către Someș, fu abătut din cale și lăsat să umple șanțul înconjurător. Alergători anume umblau de la tabără la tabără purtând vești, aducând porunci și ducând răspunsuri. Fiecare tabără avea conducătorii ei, iar în tabăra cea mare țineau sfat conducătorii răscoalei, cei care purtau în mintea lor putințele biruinței și mântuirii. Deasupra cortului lor flutura steagul răsculaților având un corb negru zugrăvit pe o pânză care fusese cândva albă.

CAPITOLUL VII

1

Vestea marșului cetelor țărănești către miazănoapte, năvala lor asupra castelelor întâlnite în cale, judecata cu ștreangul a stăpânilor prinși și incendierea locuințelor senioriale străbătuse ca fulgerul de la un capăt la altul al țării și goana nobilimii să scape de primejdie începuse. Alergau călări, înspăimântați, bătând cu călcâiele în coastele cailor și uitându-se înapoi cu gurile căscate de groaza morții. Alergau acolo unde socoteau să afle putere și mântuire: la Lorand Lepeș, vice-voievod al Transilvaniei și frate al reverendisimului Gheorghe Lepeș și la însuși voievodul contele Csaky. Și contele Csaky, socotind că niciodată mânia norodului nu izbucnise cu atâta putere și îndrăzneală ca acuma, dădu sfoară în țară, adună întreaga nobilime cu oștile ei și ale lui și porni în fruntea tuturora să înfrunte cutezanța iobagilor și să pună regulă în țară. Asta nu putea fi greu. Ce putere puteau înfățișa desculții și flămânzii ale căror arme nu erau decât uneltele lor de la câmp? Și totuși, pentru orice împrejurare, trimise vorbă și comiților secui și astfel întărit porni împotriva iobagilor. Se cutremură pământul de greutatea cailor îmbrăcați în zale și a călăreților acoperiți de platoșe și scuturi, și învestmântați în armuri strălucitoare, și zurui văzduhul de vuietul armelor care se ciocneau de zale și armuri. Cine să îndrăznească să lupte împotriva unei atât de strălucite puteri? Iar când i se spuse că gloata iobagilor se oprise și se întărise pe muntele Bobâlna și în jurul acestuia, contele Csaky își opri oastea nu departe, lângă Someș, și își alcătui și el tabăra, o tabără mai rânduită, mai mândră, mai strălucitoare, ca pentru asemenea obraze… În mijloc un cort mare, alb, pentru luminăția sa voievodul, alături unul mai mic pentru vice-voievod și pentru fratele său reverendisimul și de jur împrejur câte unul pentru fiecare nobil. Bineînțeles, în vârful fiecărui cort fâlfâia în vânt blazonul familial al strălucitului nobil care binevoia să se odihnească sub el…

Toate acestea le știură la timp conducătorii răscoalei care chibzuiau acum cum să înceapă mai potrivit lupta…

Câteva zile Onuț stătu să privească munca celor care alcătuiau tabăra și întăriturile și puse și el mâna la greu. Pe urmă stătu seara la focuri cu alții, le ascultă necazurile și îndreptățirile și cu mare mirare le cercetă armele care de care mai ciudate și nemaivăzute. Erau unii care purtau un ciomag gros și lung în vârful căruia, legată de un lanț, se legăna o ghiulea de fier cât un pumn mare.

— Ce faci cu ea? întrebă el pe unul.

Omul învârti ciomagul și izbi cu ghiuleaua într-un copăcel dintr-o latură. Și copacul pârâi ca lovit de trăsnet, se frânse și își culcă alături coroana retezată ca de un topor nevăzut. Alții purtau ciocane grele cu

coada lungă, alții niște cârlige lungi ca niște căngi negre, pline de funingine, iar alții furci nemăsurate, pârlite în foc, gemene parcă cu țăpoiul cel vestit la lui Carciu. Toți aceștia erau muncitori de la băile de fier, „cocători”, „spărgători de stânci”, „ciubărari”, „cuptorari”, cum își spuneau ei singuri.

— Coacem stâncile! povestea unul. Cărăm lemne din pădure, le clădim în jurul stâncilor în care se văd vine de fier și le dăm foc. Ard așa zi și noapte, să se înfierbânte piatra până în măruntaiele ei și atunci turnăm peste ea apă rece pe care o cărăm cu ciubărul de la râu. Și când turnăm apa rece, piatra sfârâie, scoate aburi și crapă. Și atunci, în aburul cela ca un nor fierbinte, tăbărâm noi cu dalta și ciocanul și batem și batem până scoatem afară numai bucățile cu vâna de fier, pe care le trecem celor de la cuptoare care muncesc ca și noi să țină focul nestins, suflând din foalele pe care le mânuie cu brațele ori cu picioarele. Le mânuie fără răgaz, fără hodină, fără sărbători, fără simbrie… ca și noi. Doar atât cât să mâncăm ca să nu murim de foame ni se dă! Ca robii! Pentru că și noi și ei suntem iobagi… Acu socot că s-a mântui cu robia. Iaca ne-am adus furcile și căngile cu care răscolim în cuptoare, ciocanele cu care zdrobim stânca și ne-am făcut și câte o armă mai lungă și mai grea: o ghiulea de fier cu lanț… Să-i ferească Dumnezeu!…

Onuț își scutură umerii ca de frig și căută pe Gorun. Nu văzuse încă pe cneazul Mihail și asta îl îngrijora și îl nedumerea. Plecă cu Gorun să-l caute. Coborâră în vale și urcară pe Bobâlna. Strigară către paznici, spuseră ce vor și fură lăsați să treacă. Întâlniră pe Pall.

— Pall! strigă Onuț îmbrățișându-l, unde-i tătuța?

— Mă tem că n-ai să poți să-l vezi, Onuț, fecioreșule! vorbi Pall cu glasul lui parcă mai gros decât totdeauna. Cneazul Mihail se află la sfat cu cei mari, uite colo, în cortul cela cu flamură. Nu-i chip să străbați acolo.

— Măcar să-l văd de departe! stărui Onuț. Se apropiară și prin intrarea cortului, lăsată descoperită, Onuț putu să vadă toată adunarea. Stăteau roată așezați pe buturugi, sub lumina unui felinar atârnat în mijloc, lângă stâlpul cortului.

— Cine sunt? șopti Onuț.

— Conducătorii! răspunse Pall. Uite, de la mijloc către dreapta, cel cu mustăți lungi cu șfichi îi magistrul Pavel din Voievodeni, stegarul, alături e Vincențiu din Olpret, judele, lângă el magistrul Anton și alături tot un Anton, un iobag din Bogata, iar în dreapta lui îi unul Gal din Chendru. La stânga lui Pavel: magistrul Toma din Sic, Ion, feciorul magistrului Iacob din Cluj, și Ladislau din Anteș, iar lângă el, cneazul nostru…

Onuț îi făcu semn să tacă. În cort vorbea Mihail și lui Onuț i se părea că obrazul tatălui său e mai roșu ca oricând, roșu ca atunci când

e tare supărat, iar dunga dintre sprâncene, mai întunecată și mai adâncă decât totdeauna. Făcu un pas mai aproape și ascultă.

— Nu-l cunoașteți pe voievod! striga Mihail și glasul lui arăta aspru, nerăbdător, mânios. Nu se coboară el să vorbească cu un răsculat, ori cu un iobag, ori chiar cu un magistru sau un cneaz. Trimiteți oamenii degeaba! Îi trimiteți la tăiere! Nu ne-am sculat și n-am venit până aici, trăgând țara după noi, ca să ne rugăm acu de nobilime! De rugat am fi putut să ne rugăm și de acasă…

— Nu ne rugăm! se înălță glasul puternic al stegarului Pavel… Vrem să încercăm o învoială ca să nu facem vărsare de sânge degeaba.

— Crezi că pentru învoială a venit aici toată nobilimea gătită de război? întrebă Mihail.

— Le-am prins iscoadele! strigă Pavel. Acuma nobilii știu ce putere înfățișăm noi! Le-o mai fi căzut nasul!…

— Nu-i cunoști! clătină din cap Mihail. Avem putere, oameni buni! Să izbim și să isprăvim! Altfel, ce? Să zicem că avem să ne învoim, pentru că n-au să ne poată gâtui pe toți odată! Cum ne-or vedea împrăștiați, au să calce învoiala și au să ne gâtuie pe rând! Iar nobilul tot stăpân are să rămâie și iobagul tot iobag! Pe când dacă-i nimicim, răsturnăm puterea lor și venim noi stăpâni pe pământul și pe viața noastră! Pentru asta am venit aici!

— Vreau să încerc să nu vărs sânge de iobag! se încăpățână Pavel. Am dreptate, fraților?

În fața încuviințării tuturora, cneazul Mihail trebui să se dea bătut. Onuț îi văzu chipul întunecat și mâhnit înclinându-i-se încet pe piept.

— Precum vezi, nu-i chip să vorbești astăzi cu tătuța, Onuț, feciorașule! șopti trăgând pe Onuț la o parte. Hai! Iar pentru cneaz vino mâine, ori mai bine să mă reped eu să-ți dau de veste… Azi nu-i chip, nu vezi?

Onuț se lăsă încredințat și porni spre tabăra lui, gândindu-se că, în adevăr, treaba pe care o începuseră era mult mai grea și mai încurcată decât i se păruse lui la început.

2

Abia a doua zi, spre seară, se încredința Onuț de câtă dreptate avusese tatăl său să se împotrivească încercării de împăciuire cu nobilimea. Se juca trimițând cu arcul săgeți în scorbura depărtată a unui ulm, când un strigăt de groază scos din mii de piepturi îl înfioră, speriindu-l. Alergă spre întărituri, o dată cu toată lumea care părea înnebunită.

— I-au ucis! strigă Gorun de undeva. Pe toți solii i-au schilodit și i-au ucis! Acu i-au adus aici să-i arunce în șanțuri! Să vedem noi adică cine sunt nobilii!

— Și tătuța? strigă Onuț îngrozit.

— Cneazul n-a fost acolo! îl liniști Gorun. El nu-i iobag. Nu avea ce căuta!

— Vra să zică a știut el ce spune aseară! șopti Onuț încercând să-și domolească tulburarea.

— Cneazul Mihail știe totdeauna ce spune! șopti și Gorun cu adâncă încredințare. Dacă l-ar crede și l-ar înțelege…

Seara cneazul Mihail veni în tabăra lor. Mergea încet, cu capul plecat, greoi, tăcut. Prinse pe Onuț de după gât și rămase o vreme așa, fără grai, cu privirile duse departe.

— Te-am auzit, tătuță, când te-ai împotrivit trimiterii solilor… și acuma i-au ucis!…

Cneazul Mihail clătină mâhnit din cap și se lăsă greu pe un braț de fân, în cortul feciorașului său.

— Onuț, pruncule! oftă el cu glas străin. Onuț pruncule, și tu, bădiță, am sculat toată țara, am târât-o aici după noi, i-am făgăduit marea cu sarea și acu mă tem că n-o să facem nimic!… Glasul lui se frânse.

— Niciodată n-am crezut că în fața celei dintâi înfrângeri cneazul Mihail al meu are să se mărturisească bătut! se înălță glasul lui Gorun, mai aspru decât oricând.

O vreme Mihail se mulțumi să clatine din cap cu deznădejde. Apoi vorbi:

— Gorun, bădiță, ceea ce a fost astăzi nu înseamnă numai pierderea celor doisprezece oameni pe care i-am trimis la moarte cu voia noastră. Ci înseamnă mai cu seamă că oamenii noștri nu-și cunosc dușmanul și – ceea ce este mai amarnic – că ei singuri nu știu ce fac! Eu nu mă socot bătut cum te temi tu și cât am să pot, am să lupt pentru izbândă. Dar în sufletul meu s-a înfipt cuiul îndoielii… chiar de acuma, de la început!… Nu mai sunt sigur de izbândă!…

Nu-și isprăvi vorba. Alergători veniți de la Bobâlna strigau porunci:

„Nobilii din tabăra lor pornesc încoace! Sunt mulți, mânia lui Dumnezeu! Pregătiți-vă! Dacă atacă dealul Bobâlna, voi coborâți pe Valea Peșterei și săriți-le în spate! Băgați de seamă să nu vă simtă înainte de vreme! Luați coasele! Tăiați chișițele cailor! Dacă vă atacă pe voi, au să le sară în spate cei de pe Dealul lui Crai!… Izbiți cu nădejde și cu putere!”…

Crainicii s-au dus.

Un val de îngrijorare și încordare căzu peste tabără. Oamenii își căutară armele, își strânseră brâiele și își coborâră cușmele pe ochi. Apoi scuipară în palme și strânseră în mâini coporâiele, cozile topoarelor, furcilor, țăpoaielor, baltagelor… Un vuiet surd se iscă undeva spre Bobâlna și crescu puternic.

— Vin! strigă cineva.

— Năvălesc spre Bobâlna! Să coborâm pe Peștera!

— Așteptați! îi domoli glasul lui Anton din Almășel care se suise într-un ulm. E prea devreme și ne simt! Așteptați să vă spun eu!... Și toți cătau în sus, la ulm, nerăbdători, porniți, abia stăpânindu-se.

În timpul acesta, pe dealul Bobâlnei se făceau repezit cele din urmă pregătiri. Porți largi se deschideau din loc în loc în întărituri, căruțele și buștenii lunecând încet înăuntru și lăsând locuri goale, fără apărare, în vreme ce oamenii care împingeau cu umărul la „deschiderea" acestor porți se făceau nevăzuți sub căruțe. Alți oameni, înarmați cu lănci făcute din coase, se culcară sub căruțele de la margine, cu fața către șanț, așteptând. Deasupra lor, în căruțe, se culcară, ascunzându-se, alții, strângând în mâini țepoaie și furci cu coada lungă. Astfel, de departe, întăritura părea fără apărare.

Vuietul cavalerilor care atacau se apropia uriaș. Și dintr-o dată cei dintâi cai se iviră pe creasta de pământ a șanțului. Nevăzuți, apărătorii de sub căruțe întinseră coasele și sângerară chișițele cailor care îngenuncheară neputincioși. Surprinși de această înclinare neprevăzută, călăreții se pomeniră alunecând pe gâtul cailor, în vreme ce apărătorii ascunși în căruțe sprijiniră între coarnele țăpoaielor trupurile lor greoaie strălucind de platoșe și le împinseră cu furie în partea dimpotrivă, în apă. Alți nobili se înghesuiră să ia locul celor dintâi și pătimiră la fel, lăsând locul altora care veneau dezlănțuiți îngrămădindu-se. Și în timpul acesta golurile lăsate de „porțile deschise" în întărituri se umplură de năvălitori. Nici unul dintre ei nu simți când porțile de bușteni și căruțe începură a luneca îndărăt, la locul lor, închizând spărtura cu o mișcare puternică, continuă, implacabilă, în vreme ce de undeva, de sub căruțe, arme ucigașe curățau locul de cei care se mai împotriveau. Astfel năvălitorii dinafară se văzură despărțiți de cei care apucaseră a intra, și cărora li se tăiase orice putință de retragere. Atunci înlăuntrul întăriturilor măcelul începu...

— Acu! strigă în tabăra vecină Anton din Almășel, coborând din ulmul din care văzuse toate cele petrecute pe podișul alăturat. Se lăsară în goană pe Valea Peșterei și se pomeniră la poalele Bobâlnei, în spatele atacatorilor. Cu un chiot care cutremură cuprinsul, făgărășenii, tăietorii de sare, cocătorii de stânci și meșteșugarii și târgoveții din Aiud, din Gherla, din Dej, din Olpret, atacară. Coase se întindeau cu tăișul lung ca un șarpe, tăiau chișițele cailor, ori le spintecau burțile și căutau alții, în vreme ce furcile cuptorarilor răsturnau din șa trupurile strălucitoare de fier ale călăreților, iar ciocanele spărgătorilor de stânci, bâtele ciobanilor, baltagele pădurarilor și ale haidăilor, ghiulelele de fier ale cocătorilor pârâiau ca o grindină nemaipomenit de puternică în armurile argintii, crăpându-le, sfârtecându-le, străpungându-le cu trupuri cu tot. Nici toporașii hațegani, nici cei făgărășeni nu stăteau degeaba. Ajutau

cuptorarilor să împingă jos de pe cai pe nobilii înzăuați și când aceștia bufneau la pământ cu toată greutatea fierăriei de pe ei, se repezeau, trânteau pe pieptul lor o opincă uriașă și ridicau toporul. Cu tăișul sau cu muchea, nu alegeau, dar era de ajuns o lovitură să străbată chivăra de argint și să zdrobească capul de sub ea.

Carciu își aruncase țăpoiul. Se rupsese. Și furios, se rugase de un cocător rănit de o împunsătură de suliță să-i împrumute ghiuleaua lui măcar pentru un sfert de ceas. Cocătorul i-a dat-o și a apucat cu stânga un baltag… să mai schimbe… Iar Carciu învârti ghiuleaua și izbi atâta de cumplit încât din două lovituri zvârli de pe cal un călăreț, rupse picioarele calului și turti sub el pe cavalerul prăbușit…

— A-ha-ha-ha! strigă el, învârtind mereu ghiuleaua. Asta-i armă, nu țăpoiul! Și în jurul lui se făcu locul gol.

Astfel ajutorul pe care nobilimea rămasă în vale și pe povârniș trebuia să-l aducă celor care începuseră a lupta pe Bobâlna slăbise și se împuținase. Iar acolo, sus, cei care izbutiseră să intre pe „porțile” întăriturii aproape nu se mai vedeau. Intraseră într-un vârtej de lovituri atât de repezi, atât de violente, încât curajul lor slăbise. Mulțimea apărătorilor îi înecase, grindina loviturilor care curgea din toate părțile îi năucise, înfricoșându-i. Iar avântul și îndrăzneala apărătorilor care-i înghesuiau trăgându-i de pe cal și lăsându-i să se zbuciume răsturnați pe iarbă ca niște cărăbuși uriași de fier, până când o muchie de topor le sfărâma chivără și capul, erau fără margini.

Apărătorii din căruțele și de sub căruțele de lângă marginea taberei ieșiseră acum la iveală. Se ațineau pe coama șanțului cu coasele (deprinseseră meșteșugul) și rar caii care le scăpau. Nefericitele animale îngenuncheau cu picioarele dinainte tăiate și cavalerul împlătoșat și încurcat cu picioarele în scări se apleca o dată cu calul să primească lovitura cea din urmă.

Răcneau conducătorii nobilimii vânturându-și în aer buzduganele de argint cu șase muchii, roșii de indignare, nedumerire și rușine. Dar răcneau degeaba. Nobilii cavaleri nu mai aveau nici o încredere în atotputernicia lor și în nemernicia iobagilor care ar fi trebuit să cadă cu fața la pământ numai văzându-i! Socotiră deci nimerit să se lase păgubași și, pentru că erau apăsați din spate de năvala iobagilor coborâți pe Valea Peșterii, porniră spre dreapta să afle altă cale de retragere, mai lesnicioasă. Fuga – își aduseră ei aminte – o fi rușinoasă, dar tot e mai sănătoasă. Numai că aici, spre dreapta, îi așteptau iobagii care coborâseră din Dealul Pustiu și care se dovediră chiar mai răi și mai lipsiți de bunăcuviință decât cei de pe Bobâlna. Chiuiau ca la nuntă și îmblăteau ca la arie! Cum să te pui cu ei? Mai bine ar fi fost s-o ia spre stânga. Și o luară spre stânga. Dar aici îi așteptau cei coborâți din Dealul lui Crai. Ce să știe niște iobagi, niște desculți, niște flămânzi de cinstea pe care ar fi vrut să le-o facă

nobilimea omorându-i chiar cu mâna ei? Desculții și flămânzii au urlat și s-au repezit ca lupii. Auiau văile, se cutremura văzduhul și fluturau frunzele copacilor ca de vânt, când se grămădeau iobagii să lovească. Mureau și ei, dar cei de lângă morți nu dădeau îndărăt. Apucau cu cangea, împungeau cu furca, izbeau cu toporul…

Ori așa… cine a mai văzut război! Nobilii mai bine întoarseră caii și o rupseră de fugă. Băteau cu pintenii în burta animalelor și fugeau încotro vedeau cu ochii, numai să scape. Dar nu scăpau. Iobagii îi vânau ca pe iepuri, atacau calul și îndată ce acesta devenea neputincios, nobilul învelit în platoșe, rostogolit la pământ cu zdrăngănit de fierărie, nu se mai scula. Trupurile lor au fost găsite după luptă, risipite în tot cuprinsul dintre dealuri, pe povârnișuri, în văiugi, până departe cât țineau hotarele Olpretului.

Cei care mai rămăseseră pe povârnișul Bobâlnei, văzându-se covârșiți, pierduți, năuciți, întoarseră caii, se strânseră scară la scară și, cu sufletul la gură, coborâră dealul. Cu moarte multă, cu pagubă mare, dar îl coborâră și o luară la goană spre tabăra lor, către Someș, lăsându-și morții și răniții în mâinile biruitorilor. Băteau în cai cu sulițele, le sângerau coastele cu pintenii și fugeau fără să se mai uite în urmă!

Un strigăt uriaș de izbândă urcă spre cer, de pe Bobâlna, de pe Dealul Pustiu, de pe Dealul lui Crai, de pe Valea lui Stan, din Poiana Cerului, din Poiana Banciului…

Iar în vremea aceasta, în cortul însemnat cu flamura cu corb negru de pe Bobâlna, cneazul Mihail Săcelean striga cu glasul aproape răgușit și înălțându-și pumnii în aer:

— Rău faceți! Rău și fără cale și are să vă pară rău toată viața. Voi greșiți când îi socotiți oameni ca oricare! Nobilii nu-s oameni! Îs mai răi decât câinii! I-am biruit, dar nu i-am nimicit. Să năvălim acuma, să-i nimicim! De istov, oameni buni! De istov, Pavele… Antoane! De istov! Sunt slăbiți, sunt bătuți, ce mai așteptați? Nimiciți-i până la unul! Până la unul. Nici sămânța lor să nu mai rămâie! Numai așa le luăm puterea și ne încredințăm de izbândă! Altfel…

Ostenit, asudat, cu o vânătaie largă sub ochiul stâng și mâneca ruptă, stegarul Pavel din Voievodeni clătina încet din cap, încercând un zâmbet silit în colțul gurii.

— Cneaz Mihaile – vorbi el trudnic – noi îți suntem tare mulțămitori pentru sfaturile pe care ni le-ai dat până acum. Toate au fost bune și înțelepte, iar atunci când nu te-am ascultat, am greșit. Dar acuma, nu te mai putem urma! Am biruit, da! Dar știi câți iobagi au căzut în lupta de azi? Dacă mai cad pe atâția, cine rămâne să se bucure de izbândă?

— Copiii noștri și nepoții și strănepoții până-n veac! strigă Mihail Săcelean, pornit. Noi nu dăm lupta pentru mine, ori pentru tine,

Pavele stegarule, ori pentru tine, Anton magistrule! O dăm pentru tot norodul nostru de iobagi care umblă după o altă viață mai omenească și să mănânce pe săturate…

— Și pe care suntem datori să nu-l ucidem cu nechibzuința noastră! vorbi atunci magistrul Toma din Olpret. Nu moarte așteaptă norodul de la noi, cneaz Mihaile!

— Dar bine, nu înțelegeți că un singur nobil rămas în putere ne primejduiește toată jertfa?

— Acu au văzut cât putem! se împotrivi Toma.

— Să le spunem ce vrem, vorbi iar stegarul, și dacă n-or vrea, om vedea atunci ce facem!

— Destul sânge de iobag s-a vărsat până acuma! întări Anton magistrul.

— N-am venit până aici să ne negutăm sângele! strigă cneazul Mihail sculându-se. Dacă vreți voi așa, așa să fie, dar faceți o greșeală pe care poale s-o plătim toți cu sângele nostru. Porni să iasă și se întoarse din ușă înălțând brațul: Să nu uitați vorba mea: Pentru nechibzuința voastră de azi are să pătimească tot norodul! Și încă ceva să nu uitați: Dacă primim să stăm de vorbă cu nobilii, înseamnă că toată jertfa noastră a fost zadarnică! N-a murit atâta omenire pentru ca noi să ajungem la învoiala după care stăpânul să rămână tot stăpân și tot el să hotărască soarta norodului. A murit ca să răstoarne orânduirea cea ticăloasă și peste viața noastră să rămânem stăpâni noi! Dar dacă e vorba să ne supunem iar lor, ce mai stăm de vorbă? Haidem acasă! Și ieși. Era încălzit, mânios, îndurerat că nu se poate face înțeles, că nu poate înlătura greșeala pe cale să se făptuiască…

— A venit Onuț, cneaz Mihaile, și ar vrea să te vadă! îi vorbi Pall cu glasul jos și parcă mângâietor. Pall ascultase cearta și se dădea cu tot sufletul de partea cneazului. El o spusese de mult: „Numai un leac este pe lumea asta! Seniorul numai când îi mort nu-ți mai poate face rău!” Și iată acum cneazul a venit la vorba lui și ceilalți nu vor să înțeleagă și se împotrivesc. Cum oare li s-ar putea lumina mintea? Pall era tot atât de mâhnit ca și cneazul Mihail. Căută pe Onuț și-l aduse tăcând morocănos cum nu-i era obiceiul.

— Tătuță! își cuprinse părintele cu brațele Onuț, și se aplecă să-i sărute mâna. Iar te-ai supărat, tătuță!

— Mă tem c-o să mergem amândoi înapoi acasă! îi răspunse Mihail cu glasul străin, obosit.

Onuț a înghețat. Ce-i asta? De mult nu și-a văzut tatăl atâta de descurajat. Îi trecu prin minte întâmplarea de deunăzi și mâhnirea de moarte a tatii. Nu l-au ascultat atunci și au pierit atâția oameni! Și acuma ce? Tot nu vor să-l asculte? Sau… Onuț îndrăznește:

— Aici s-a isprăvit?

— Aici mă tem că abia începe! îi răspunse Mihail cu același glas

trudit. Numai că aici strugurii încă nu s-au copt, pruncule!

— Așa, așa! mârâi Pall clătinând din capul lui mare. Și Onuț iar nu înțelege. Întoarce capul către corbul de pe flamură și ridică din umeri nedumerit…

În cort însă discuția urmează cu aceeași patimă și încordare.

— Eu știu că el are dreptate, își urmează vorba Pavel stegarul. Cine are încredere în nobili? Dar vorba lui Anton: „Iobagii n-au venit aici să moară!” Au venit să-și capete o dreptate și să plece cu ea acasă. Ia să mai vedem o dată ce le cerem?

Judele Vincențiu scoase o însemnare și fu gata să citească.

— Însemnă înainte de orice, vorbi magistrul, Toma, că țăranii care s-au sculat păstrează deplină supunere împăratului Sigismund… Asta ca să se știe!

— Și să nu le vie în minte seniorilor să răstălmăcească cum că ne-am sculat împotriva împăratului…

— Am însemnat! spuse judele.

— Și mai însemnă să se știe că noi ne-am sculat numai ca să ne dobândim din nou vechile noastre drepturi, pe care dumnealor, nobilii, ni le-au sugrumat și ni le-au nimicit cu totul! vorbi tot Toma.

— Am însemnat! spuse judele. Și acuma să vă aduc aminte cele însemnate până azi.

— Așa, citește! strigară conducătorii.

— Țăranii să nu mai plătească none nici din bucate, nici din vin.

— Așa, așa! încuviințară mai multe glasuri.

— …Să fie slobozi a se strămuta de pe o moșie pe alta…

— Asta numaidecât!

— Să aibă dreptul să-și lase, după moarte, avuția cui or vrea ei și în fiecare an să aibă dreptul a se aduna chiar aici, pe muntele Bobâlna, ca să cerceteze dacă „domnii” nu și-au călcat cuvântul dat în această învoială de împăcăciune.

— Așa! tunară glasurile tuturor, încălzite.

— Darurile, censurile și muncile celelalte luate azi cu puterea să se facă numai după regula sfântului Ștefan, pentru care să se ceară încuviințarea împăratului, iar până atunci țăranii să dea „domnului” lor numai un cens de zece dinari pe an și să-i facă numai o singură zi de lucru la coasă, ori la secere…

— Așa! apăsară iar cei de față, în vreme ce glasurile celor care se înghesuiau în jurul cortului ascultând se umflară ca un ecou: „Aaașșaaa!”

— …Dijmă din porci și din stupi să nu se mai plătească, iar în vreme de război, numai căpitanii țăranilor să aibă dreptul a statornici prețul merindelor cumpărate de la norod…

— Întocmai!

— …Iar nobilii care vor bate un țăran, ori îl vor ucide, ori vor călca actul de împăcăciune, ori vor împiedica pe căpitanii țăranilor să-și facă slujba lor cinstită, să fie proscriși!

— Așa! tunară toate glasurile odată și cele dinăuntru și cele dinafară și Gal din Chendru, cu toată firea lui domoală, își aruncă în sus căciula, ca feciorii la nuntă!

Acuma stegarul Pavel din Voievodeni ieși afară să citească norodului condițiile puse de iobagi împăcăciunii și să capete învoirea tuturor.

3

Un ostaș de rând se înfățișă călare pe coama șanțului. Purta în vârful suliței o flamură albă.

— Ce vrei? îi strigă un străjer de dincolo de căruțe.

— Să vorbesc cu mai-marele vostru.

Curând Pavel stegarul pătrunse printre căruțe cu câțiva soți ai săi. Oamenii din tabără se suiră pe întărituri, pe bușteni, pe căruțe, să privească și să audă.

— Ce vrei?

— Luminăția sa voievodul vrea să stea de vorbă cu voi!

Un hohot batjocoritor porni dintre oameni. Pavel întoarse capul fulgerându-i cu ochii.

— Spune voievodului că noi nu ucidem solii! Dacă are ceva de spus, să poftească!

Ostașul întoarse calul și porni.

Răsculații așteptară mult. În tabăra nobilimii se găsea mai multă îngâmfare decât curaj. Cine să cuteze să intre în cușca leului după ce solii iobagilor fuseseră atât de mișelește uciși? Cu mare greutate se aflară câțiva nobili mai neînsemnați care se lăsară încredințați: Laszlo, fiul lui Fornasi Benedek, celălalt Laszlo, fiul lui Szamosfalvi Gyerő, Tsuki Benedek, Farnasi Deneș… și porniră în sfârșit, cu împuternicirea tuturor nobililor din tabără, să stea de vorbă cu țăranii.

Se înfățișară pe dealul Bobâlnei strălucitori de platoșe și armuri, zuruind din pinteni, dar cu ochii fugari în toate părțile, să vadă dincotro pornește primejdia. Primejdia însă nu mai pornea de nicăieri. Țăranii erau hotărâți să le cruțe viața și să ajungă la o înțelegere. Și atunci nobilii mai prinseră puțin curaj. În cortul cu flamură, în fața tuturor conducătorilor taberelor țărănești și înconjurați de toată mulțimea răsculaților grămădiți de jur împrejur, afară, să audă, să vadă, împuterniciții nobililor ascultară întâia condiție a iobagilor: Să nu mai plătească none nici din bucate, nici din vin… Și condiția aceasta li se păru atât de monstruoasă, atât de fantastică, încât rămaseră încremeniți, privindu-se cu spaimă.

— Împuternicirea noastră nu merge chiar până acolo! bâiguiră ei,

mințind. Va trebui să ne ducem în tabăra noastră și să supunem această cerere aprobării tuturor!

— Asta nu este o cerere – răspunse stegarul, dârz – ci o condiție. Vreți, bine! Nu vreți? Război! și dădu într-o parte pânza de la intrare ca împuterniciții să vadă mulțimea învingătorilor care așteptau cu armele în mână.

Nobilii își plecară capul și ieșiră să încalece și să ducă în tabăra lor întâia lovitură a țăranilor…

În urma lor Mihail Săcelean intră în cort. Era tot atât de mânios și pornit ca și ieri.

— Știți cu cine stați de vorbă și umblați să faceți pace? strigă el cum nu făcuse încă până acum. Iată ne-au sosit vești din țară… Ticăloșii care n-au putut să ne biruie aici se răzbună pe femeile și copiii voștri rămași acasă fără apărare! Îi schingiuiesc, le dărâmă bordeiele, îi lasă pe drumuri flămânzi și goi! Ascultați!… Ascultați cum bat a primejdie clopotele bisericuțelor. Ne vin în tabără și cei care rămăseseră acasă! Aici se știu mai apărați! Și toți cer moartea nobililor cu care voi vă împăcați!… În adevăr, de afară se auzeau strigăte nesfârșite și dangăt depărtat de clopote. Vin din miazăzi, urmă cneazul Săcelean, și din apus și din răsărit, și vin din sus, din Maramureș, din Solnoc, de pe moșiile voievodului Csaky! Vin meșteșugarii și micii negutători din Cluj și Dej. S-au aprins iar focurile pe dealuri și aleargă iobăgimea îngrozită încoace, la noi, și noi… ne împăcăm! Ne-au sosit prin Maramureș cneazul Costa din Râușor și cneazul Stanciul din Șerel și popa Vâlcul, toți fugari în Moldova de răul nobilimii și ne-au spus că în Sătmar și în Nir iobăgimea condusă de judele Martin a făcut o răscoală a ei! Și însuși palatinul Ungariei, Hedervar, care ținea judecată la Sătmar, a trebuit să fugă cât i-au putut caii și să scape! Fierbe acolo tot comitatul Sătmar. Numai că aceia, după cum vedeți, nu vin la noi! Nu au încredere! Aceia luptă și ucid, nu se împacă!

— Ai dreptate! strigă Pavel stegarul, intrând. Ai dreptate, cneaz Mihail. În țară e prăpăd! Trimitem vorbă nobililor să înceteze prigoana și dacă nu vor, izbim!

— Chiar azi izbim! strigă mulțimea de afară, înfuriată peste măsură.

Când împuterniciții nobililor veniră din nou cu răspunsul la cea dintâi condiție țărănească, dădură înapoi înfricoșați în fața primirii dușmănoase care li se făcu. Trebuiră să iasă conducătorii și să-i apere până la cort. Printre răcnetele și insultele care li se aruncau, împuterniciții pășeau palizi, înfricoșați, cu sufletul la gură.

— Nobilimea a primit condiția voastră! încercă unul să îmblânzească furtuna.

— Nu mai e vorba de nici o condiție de împăciuire! strigă la el

stegarul. Nu mai stăm de vorbă cu voi până nu încetează prigoana pe care ați dezlănțuit-o în țară împotriva familiilor noastre! Mergeți și le spuneți așa! Și dacă până într-o săptămână nu primim vești care să ne încredințeze, nu mai îngăduim nici o împăcăciune! Ne-om război și vă stârpim! Vă stârpim! mai strigă el o dată ridicând pânza de la ușa cortului, să iasă împuterniciții pe care-i duse până la șanțuri, să-i apere de norod.

— Și când te gândești că până în ceasul acesta i-am fi nimicit pe toți și am fi mântuit țara! spuse amărât Mihail Săcelean în cortul său în care găzduise pe preotul Vâlcul, pe cneazul Costa și pe cneazul Stanciul din Șerel.

Stăteau toți îngândurați, consternați, muți. Nimeni nu avea încredere în împăcăciunea cu nobilii.

— Se pleacă acu pentru că se văd strânși de puterea tuturor iobagilor uniți și primesc orice condiție, numai să-i vadă mai repede împrăștiați, slăbiți! izbucni cneazul Costa. Să-i vezi însă mâine când ne-om împrăștia, când ne-or vedea singuri și fără apărare în fața puterii lor cu ostași, și slugi, și intendenți, și călăi! Am să mă duc eu să vorbesc cu conducătorii aceia!

— Degeaba, Costa! oftă Mihail. Am vorbit eu și degeaba! Încă nu s-au copt strugurii!

Și Onuț iar nu pricepu despre care struguri este vorba. Se apropie de popa Vâlcul și-l întrebă șoptit:

— Ce face Uca?

— Uca a rămas cu Mara să ne ducă dorul!

— Mara e în Moldova? se miră Onuț.

— În Moldova! A dus-o Cojocar pe ea și pe baba Ana. Te așteaptă, feciorașule!... Acasă, la voi, la Săcel, e jale și pustiu! S-a știut că ați plecat încoace, au dat năvală slujitorii castelanului, au nimicit tot și au pus foc!... La noi, la Râușor și la Șerel, tot așa!... Nu mai avem casă, feciorașule! Pribegi!... Înțelegi?...

Popa Vâlcul își ascunse în palme capul sur, cu obrajii slabi, ciolănoși și Onuț rămase încremenit, cu ochii țintă într-un ungher și cu un nod de plâns în gât... În vreme ce Mihail se jeluia către Costa:

— Sunt atâta de dezamăgit încât mă gândeam să-mi iau feciorul și să plec acasă! Acuma când știu că am rămas pe drumuri și eu... unde să mă mai duc? Să mai stăm, Costa, și să mai încercăm? Poate izbutim să pornim un iureș... să nimicim de istov...?

Cneazul Costa clătină din cap cu neîncredere.

— Ori poate mergi cu noi în Moldova, Mihaile! șopti el mâhnit.

4

Gorun și Cojocar fuseseră trimiși din tabără, iscoade. Cneazul Mihail și cneazul Costa nu se puteau mulțumi cu ceea ce se îndurau

împuterniciții nobililor să le spună despre cele ce se petrec în tabără și în mintea seniorilor.

— Îngăduie să mă duc și eu! se rugă Pall de Mihail. Eu sunt ungur și nobilimea mai mult ungurește vorbește. Am să fac treabă mai bună decât Gorun și Cojocar! Ce să fac eu aici, dacă bătaie nu-i?

— Du-te! îngădui cneazul, numai vezi să nu te cunoască! În tabăra lor cea mare e fostul tău stăpân: contele Csaky!

Pall încercă un zâmbet și glasul lui urui amenințător:

— Tocmai! El pe mine nu mă cunoaște, că nu s-a uitat niciodată la mine! Dar eu aș vrea să mă uit în ochii lui măcar o dată!

Pall căută una din armurile nobililor căzuți, o potrivi pe el, o încătărămă și își puse pe cap un coif cu vizieră și astfel gătit încălecă. În jurul lui țăranii care-l ajutau la isprava aceasta hohoteau:

— Dacă n-am ști că ești tu, te-am doborî cu țăpoaiele!

— Vedeți să nu mă doborâți când m-oi întoarce! le spuse Pall și coborând pe Valea Peșterei se pierdu, încolo, spre tabăra nobilimii…

De o săptămână împuterniciții veneau iar în fiecare zi la sfatul de împăcăciune. Și curând aduseră vestea că seniorii au primit toate condițiile puse de răsculați. Vestea iscă mare tulburare și bucurie. Numai în cortul cneazului Săcelean nu era bucurie. El nu mai lua parte la sfaturile conducătorilor iobagilor.

— Trebuie să împiedecăm cu orice preț împrăștierea țăranilor! hotărî Mihail către Costa. Stanciul și popa Vâlcul și toți cei de față fură de aceeași părere. Numai popa clătină din cap cu neîncredere.

— Are să fie greu! spuse el. Țăranii vor să-și vadă gospodăriile, familiile… să se îngrijească de hrană pentru iarna care vine… Voi ați uitat că, iaca, intrăm în iulie și pământul n-a fost lucrat anul ista? Și chiar aici merindea a ajuns puțină… Sunt atâtea guri…

— Oricât de greu! strigă cneazul Costa. Atâta vreme cât sunt aici împreună, țăranii înfățișează o putere. Dar odată împrăștiați iobagii, proști ar trebui să fie nobilii să mai respecte învoiala. Să vorbim cu ei, să-i sfătuim, să-i facem să înțeleagă… Am și văzut pe unii pregătindu-se de drum!

— Da! Ei nu mai așteaptă decât ca actul de împăcare să fie întărit la conventul din Cluj-Mănăștur…

— Au și plecat acolo! aduse vestea Onuț intrând chiar atunci în cort.

— Cine a plecat? întrebă cneazul Mihail.

— Stegarul Pavel din Voievodeni, Ioan fiul magistrului Iacob din Cluj, magistrul Toma din Sic, județele Vincențiu și încă șase conducători, Ladislau, Gal, Anton din Bogata ungurească… peste tot, zece!

Cneazul Săcelean își stăpâni o mișcare de mânie. Pe dânsul nu-l întrebaseră! Li se făcuse lehamite de mânia și sfatul lui! Mihail slăbise.

Aproape nu mai dormea și nu mai mânca. Noaptea, când se deștepta, Onuț îl găsea cu capul sprijinit în palmă și cu privirile ațintite într-un colț în care nu se vedea nimic.

— Nu dormi, tătuță?

El făcea un gest cu mâna a lehamite și Onuț se întorcea pe cealaltă parte, oftând și lăsându-l singur cu gândurile lui.

Oftă și cneazul. El pornise în războiul acesta cu alte planuri și nădejdi. Acuma, când se lovea de neînțelegerea răsculaților ca de un zid de nepătruns, se gândea că-și primejduise zădarnic viața și starea pe care o avusese: cneaz pe viață și cu drept de moștenire! În cazul unei împăcări, el nu se mai putea întoarce la locul și la slujba lui! Împăcarea îi punea în primejdie viața lui și celor ai lui și iată împăcarea se făcea, stăpânii rămâneau tot stăpâni și ei, răsculații, vor rămâne să le plătească stricăciunile, și pagubele, și cutezanța cu care s-au sculat…

În adevăr, cei zece împuterniciți ai iobagilor s-au dus la Cluj-Mănăștur, au sprijinit pe masa conventului pumnii lor mari și puternici, au primit actul de împăcare întărit după lege și s-au întors în tabără.

În toată noaptea aceea vuietul bucuros al glasurilor răsculaților, sfaturile în jurul focurilor pe culmile dealurilor din jurul Bobâlnei, punerile la cale și planurile făcute pentru ziua de mâine, binecuvântată cu noile rânduieli dintre iobagi și stăpâni, urcară până la cer. Și tot în noaptea aceea sosi în tabără Gorun aducând o veste: Nobilii nu-și desfac tabăra și nici gând nu au să se împrăștie.

— Așteaptă să ne împrăștiem noi! strigă Mihail Săcelean în cortul conducătorilor, unde alergase cu vestea. Să ne păstrăm puterea, oameni buni, măcar acuma! Să rămânem uniți și noi!

— S-o păstrăm, îngăduiră și conducătorii, înțelegând însemnătatea acestei rânduieli. Dar cât?

— Cât vom putea mai mult! Nici lor nu le dă mâna să întârzie la nesfârșit, vorbi Mihail. Să așteptăm măcar o lună, dacă nu mai mult… ca să fim gata pentru orice împrejurare.

În adevăr, iobagii mai putură fi opriți în tabără o vreme. Micii nobili, care se alăturaseră lor, însă plecară unul câte unul.

— Nu mai putem întârzia! se îndreptățeau ei. Ne piere pâinea pe câmp. Calicim! Seniorilor le dă mâna, că ei au! Noi…

Și s-au dus…

În cortul lui Mihail, Gorun, întors în tabără, povestea:

— În tabăra nobilimii e mare frământare. Hojma pleacă alergători în toate părțile… duc vești… porunci… cine-i știe?

— N-ai intrat în tabără?

— N-a fost chip! Am vorbit însă cu străjerii lor… Numai Pall a intrat. Purta armură și chivără cu vizieră… Numai după glas l-am

cunoscut, că nimeni n-are glasul lui! Are să vie și are să ne spună…

— Dacă a scăpa! se îngrijoră popa Vâlcul care părea foarte descurajat.

— Dacă nobilii hrănesc cine știe ce planuri ticăloase, le vom ști! îi încredință Mihail.

Curând aduse vești și Cojocar.

— Nobilii pregătesc o dietă la Turda! spuse el gâfâind. Venise în galop de la Someș până în tabără. Au trimis vești în toate părțile să adune pe cine trebuie, iar din tabăra lor au să se ducă la dietă, și voievodul, și vice-voievodul, și popa cel mare de la Alba…

— N-ai făcut bine că nu te-ai dus și tu până la Turda să vezi ce este! îl ținu de rău Mihail.

— S-a dus Pall! M-a întâlnit, mi-a poruncit să-ți spun să trimiți pe Gorun la Turda și s-a tot dus! El a fost în tabără! A cerut să vorbească voievodului și l-au dus la voievod! A început să-i spună o minciună pe ungurește și a cerut să vorbească numai între patru ochi. Au rămas singuri și a îndrugat că vine din Sătmar, că l-a trimis însăși luminăția sa, palatinul Hedervar, să spună voievodului că și la Sătmar s-au sculat iobagii… Voievodul își scosese chivăra și o pusese alături, că era cald… Și cum stătea așa, Pall, vorbind, s-a aplecat și i-a băgat mâna în plete, a tras o dată, și când luminăția sa a boldit ochii și a dat să răcnească, Pall i-a băgat pumnul în gură. „Să nu răcnești, zice, că te ucid! Tu, zice, ai pus călăul să mă bată și să-mi scoată unghiile, cu cleștele și eu n-am răcnit! Iaca, eu nu te bat și nu-ți scot unghiile, dar dacă pui la cale vreo ticăloșie împotriva iobagilor, să știi că de mâna mea nu scapi!” Și după ce i-a spus așa, i-a scos pumnul din gură, și când l-a pălit o dată sub barbă și-a mușcat limba luminăția sa de i-au dat lacrimile. Iar Pall s-a aruncat pe cal și a șters-o! L-am întrebat: „Ce faci acu cu armura asta? Te duci cu ea la Turda?” „O țin, zice, cât mi-a trebui. Pe urmă o zvârl, zice, într-un șanț, că pe dedesubt am straiele mele!”… Așa că acu Gorun să se ducă la Turda…

Și Gorun s-a dus la Turda. Unde însă să-l afle pe Pall? Din unul, din altul, a aflat că în casa consiliului orășenesc urmează să se țină dieta nobililor.

— Vor să dea peste cap înțelegerea de la Bobâlna și să ne robească din nou! spuse Gorun cizmarului cârpaci care tocmai îi dădea această veste, tot reparându-i încălțămintea cu talpa spartă.

— Asta-i dieta lor? întrebă cizmarul cu sula în mână.

— Asta-i!

— Și noi să știm și să-i lăsăm?…

Cât ai clipi, toată ulița aceea cu oameni sărmani, cârpaci, meșteșugari mărunți, aflară vestea.

— Năvălim peste ei! propuse careva.

— Suntem puțini! socoti Gorun. Ei, dacă am avea aici și niște țărani

cu coasele… să vedeți ce nuntă le-am face!

Și chiar în ziua aceea meșteșugarii au alergat către satele din jur și clopotele bisericuțelor au început a suna a primejdie. Se umplu târgul de iobagi mânioși și puși pe bătaie.

— Ce-i? strigară ei către cârpaci.

— Ce să fie? strigau și cârpacii. Iaca-așa și așa!

— Unde?

— În casa consiliului orășenesc!

— Hai acolo!

Și s-au dus. Gorun în fruntea țăranilor, iar Pall, cu care se întâlnise, în fruntea sărăcimii târgului pe care o scociorâse și o adunase din toate ulicioarele și bordeiele mărginașe. Așteptară să sosească mai-marii nobilimii și când îi știură pe toți adunați în casa aceea, năvăliră. Porțile se prăbușiră sub topoare, paznicii fură făcuți una cu pământul și nobilii care încercară o împotrivire fură luați în furci și în țepoaie. Ceilalți socotiră mai cuminte să sară pe ferestre și să dispară pe uși dosnice. Dar, chiar așa, puțini scăpară. Mulțimea furioasă îi urmări răcnind, doborându-i și nimicindu-i. La isprava aceasta barosul potcovarilor și sula cizmarilor și cârpacilor se dovediră a fi arme neprețuite. Nu-i armură care să reziste unei lovituri de baros și nici scut din piele de bivol prin care să nu pătrundă o sulă ascuțită și furioasă…

Numai voievodul și fratele reverendisimului au scăpat mai ieftin. Simțiseră din vreme și se puseseră la adăpost. Altfel…

— Poate n-oi muri eu fără să dau ochii cu dânșii! amenință Pall tot învârtind o armă ciudată, smulsă unui nobil. Era o bilă rotundă de oțel, cât un măr mijlociu, cu colți lungi și foarte ascuțiți de jur împrejur, prinsă printr-un ax de o coadă ca de bici. Era grea și foarte lesne de mânuit. Numai una să dau cu ea – spuse el către Gorun – și gata! Dar tot mai bine mă împac cu bila cuptorarilor!

Așa s-a sfârșit dieta de la Turda.

— Să vă spună ei cum a fost, ca să vedeți și voi cu cine ați făcut împăcarea! strigă cneazul Mihail în cortul conducătorilor.

Și Pall și Gorun povestiră toate cum au fost și cum săreau luminățiile lor pe ferestre și alergau peste șanțuri să-și caute caii și să fugă!

Se veseliră conducătorii de o asemenea petrecere, dar pe urmă rămaseră pe gânduri și cu inima îndoită: parcă, în adevăr, avusese dreptate cneazul Mihail, de la începutul începutului!… „Să fim cu luare-aminte”, își spuseră ei și iscoade istețe fură trimise în grabă spre tabăra nobilimii…

5

Nu întârziară mult iscoadele. Într-o săptămână se întoarseră toate

cu vești foarte însemnate: iar era mare frământare în tabăra nobilimii, iar umblau alergători și soli trimiși undeva în josul țării și nobili încă neștiuți până atunci sosiră în tabără zuruindu-și armele și armurile și rămaseră acolo. Se zicea că noii sosiți aveau sfaturi lungi cu conducătorii taberei, după care sfaturi, alți alergători porneau în goană în toate părțile.

— Ceea ce n-au putut pune la cale la Turda – socoti cneazul Mihail – înjghebează acum la adăpostul taberei. Adică n-am putea noi pune mâna pe unul din acești noi sosiți la sfat, să-l strângem până ne-a spune tot ce știe?

— Tocmai mă gândeam și eu! răspunse cneazul Costa. Numai să nu ne socoată drept călcători de învoială și de aici să rupă împăcarea.

— Poate că atâta așteaptă! bănui Mihail.

— Dar dacă am prinde unul fără să ne simtă cei din tabără și să nu ne mai știe nimeni? întrebă Pall, aflat de față.

— Cu oleacă de chibzuială, se poate! Eu zic să mergem la fața locului și să hotărâm acolo…

Numai popa Vâlcul rămase în tabără. Cneazul Mihail, cneazul Costa, cneazul Stanciul, Pall, Gorun, și Cojocar, și Onuț încălecară și coborâră prin Valea Peșterei. Gorun și Onuț își luaseră arcul și tolba.

— Cine știe la ce pot fi bune! socotise Gorun.

Pe malul Someșului se opriră. Dincolo începea tabăra nobilimii. Trecură pe pod umblător și priviră îndelung. Din valea râului povârnișul urca lin, cuprinzând măguri și dealuri până departe.

— Până unde? întrebă Mihail. Să-i facem un ocol ca să ne dăm seama! și porniră la pas.

— Până la Căpâlna! lămuri Pall. Iată dealul de colo îi zice Căpâlnița. În spatele lui se află târgușorul. Colea, pe podișul din stânga căruia îi zice Podul Curții, s-au statornicit luminăția sa voievodul, și vice-voievodul, și reverendisimul. Iaca acolo trei corturi vinete. Ale lor sunt! Am fost eu de am vorbit cu luminăția sa și atâta de tare ce i-a plăcut, încât ajunsesem dincolo de apă și el încă nu ieșise să mă petreacă!

Ceilalți râseră.

— Bine, dar văd străjeri în jurul cortului! se miră Mihail. Nu te-au simțit?

— Ce puteau să-mi facă? râse Pall. Aveam pe mine armură și arme de nobil și purtam chivără cu vizieră! Eram de-ai lor! Iată mai încolo dealul Delnițelor și alte corturi și pe urmă povârnișul cela care se cheamă Coasta Măzărichii. Acolo stau străjerii și ostașii de rând. Pe urmă așezările acele de corturi albe sunt locuite numai de nobili: Poienița, Dealul Malului și în stânga, ocolind încoace, vine Valea Rea, Vârful Rodului, Ponoarele și Coasta Florii. Toate la un loc, vra să zică, alcătuiesc tabăra luminățiilor lor nobilii! Podul pe care am trecut noi

se cheamă că nu cade chiar în tabăra lor… de aceea eu zic că tot la pod să așteptăm! Podul acela umblă hojma încoace și încolo… altă trecere nici nu-i! Este podar, dar parcă ce, eu nu pot să fiu podar? Stau frumușel în bordei, aștept să-mi pice un iepure, îl las să se suie pe pod, îl trec dincolo și acolo îi pun mâna în gât!

— Și dacă se află că noi, din tabăra iobagilor…

— Și dacă se află, ce? Doar n-are să răspundă toată suflarea țărănească pentru podarul luminățiilor lor!

— Haidem! hotărî cneazul Costa întorcând calul și pornind spre râu. Pall îl ajunse din urmă.

— Lasă-mă pe mine! se rugă el. Eu îl cunosc pe podar și am mai vorbit cu dânsul… În dreptul podului Pall descălecă și intră în bordei.

Mult mai târziu Onuț își aducea aminte că niciodată nu s-a știut ce a făcut Pall în bordeiul podarului, ci numai că peste o vreme a ieșit singur, liniștit, a cercetat prăjina bacului, și pe urmă s-a așezat pe o buturugă și a prins a aștepta mușterii, ca orice podar cumsecade.

— Descălecați! spuse el către ceilalți. Este loc pe bac și pentru domniile voastre și pentru cai și pentru cel pe care-l așteptăm…

— Nu, se împotrivi Mihail. O ceată atât de mare ar putea lesne stârni bănuieli pe Podul Curții.

— Bine! îngădui Pall. Atunci să meargă cu mine numai Gorun, ca să țină calul luminăției sale pe care-l văd că vine!…

În adevăr, dinspre Podul Curții cobora pe cărare un călăreț strălucit, urmat de un ostaș de rând. Îi scânteiau la soare armura, și zaua calului, și chivăra a cărei vizieră fusese ridicată lăsând descoperită fața tânără și palidă a cavalerului.

— Onuț, feciorașule, șopti Pall, ostașul acela ne strică toate socotelile. Scoate arcul, dă-te după bordei și când a fi să pună piciorul pe bac, pălește-l. Știu că pălești strașnic!

Onuț șovăi.

— Unde să-l pălesc? întrebă el.

— Unde vrei! zâmbi Pall, numai să nu mai poată merge nici pe jos, nici călare!

Onuț trecu în spatele bordeiului și se pregăti.

Cavalerul păși măreț către bac. Pall se plecă până la pământ în fața lui și Gorun alergă și prinse calul de căpăstru.

— Ar fi bine ca luminăția ta să descalece! vorbi Pall ungurește. Calul poate să se sperie și apa-i adâncă!…

Fără șovăire, călărețul descălecă și pintenii lui de argint zuruiră pe pod. Pall puse mâna pe prăjină. Gorun trase calul după el și în urma lui păși și ostașul, trăgându-și calul de dârlogi. Onuț își potrivi săgeata. Spatele lat și fără platoșă al ostașului înfățișa o țintă ușoară. Onuț însă plecă arcul, ochi lung și dădu drumul săgeții. Ostașul căzu în genunchi și săgeata tremură în pulpa piciorului lui.

— Na! O săgeată rătăcită! se miră Pall.

Cavalerul se întoarse, își privi însoțitorul și întrebă necăjit:

— Ce să fac acum cu tine?

— Poate să rămână la mine în bordei! se grăbi Pall. Îl tămăduiesc eu!

Cavalerul întoarse spatele disprețuitor, ostașul rănit fu tras jos de pe bac și bacul porni. Din spatele bordeiului ceilalți priveau cu sufletul la gură, privind mereu și cu grijă spre tabără. Bacul pluti liniștit și când ajunse dincolo, Gorun ținu calul, iar Pall ținu scara ca luminăția sa să încalece…

Decât că piciorul călărețului, în loc să nimerească în scară, nimeri în palma lui Pall, palmă care se închise, trase cu putere și luminăția sa se pomeni în patru labe, nepricepând ce i se întâmplă. Abia când Pall îl încălecă, îl strânse între genunchi și îl mână așa, în patru labe, până după o tufă de răchită, începu a pricepe.

Când săriră și ceilalți, fiind aduși de Gorun cu bacul, Pall era tot călare.

— Legați-l! spuse el cu glasul acela nemaipomenit de jos și fără răsunet. Să-l ducem undeva, pentru că aici poate trece lume și ne stingherește…

Îl duseră în lunca Someșului, departe, și descălecară.

— Îl prăjim? întrebă Pall pe ungurește.

Ceilalți îl priviră nedumeriți.

— Știți, urmă Pall, straiul ista de fier se poate înfierbânta până se face roșu și atunci cel închis în el se prăjește… dacă are cap însă să spună înainte tot ce știe, scapă numai cu oleacă de căldură.

— Să-l prăjim! hotărî cneazul Costa pentru toți.

Făcură focul. Un foc uriaș în care toți se aflară datori să arunce câte un braț de vreascuri. Legat și trântit pe o coastă, călărețul îi privea înspăimântat.

— Ce vreți de la mine? izbucni el pe ungurește.

— Să ne spui ce treabă ai avut în tabără și ce se petrece acolo! răspunse Pall.

O clipă prinsul tăcu. Apoi întrebă iar:

— Cine sunteți?

— Suntem oameni străini! răspunse Pall, privind la ceilalți. Venim din Sătmar și din Nir unde am făcut o răscoală a noastră și ne-a trimis judele Martin. Zice: „Duceți-vă în jos, dați peste tabăra iobagilor de acolo și întrebați-i ce este cu împăcarea pe care au făcut-o cu nobilimea?” Și noi am venit, am dat peste tabăra de la Podul Curții și am voit să intrăm. Dar ne-au luat paznicii la goană. Dacă am văzut așa, am așteptat, ne-ai picat domnia ta, și…

— Ați nimerit în tabăra nobililor! izbucni prinsul. Tabăra iobagilor e către apus, pe muntele Bobâlna!

— Ia te uită! se minună Pall, parcă nevenindu-i să creadă. A nobililor! De aceea ieșeai domnia ta de acolo!

— De aceea! răspunse călărețul parcă bucuros că aflase pricina încurcăturii.

— Așaaa! răsuflă Pall. Apoi atunci, poate ni-i spune ce căutai domnia ta acolo și unde te duceai?

— Eu sunt credinciosul comitelui celor șapte scaune săsești, răspunse mai curajos prinsul, am fost aici în tabăra contelui Csaky cu comitele, care fusese chemat la sfat împreună cu comiții scaunelor secuiești și acum mă duceam acasă!...

La auzul acestei destăinuiri, cneazul Mihail, cneazul Costa și cneazul Stanciul se priviră cu înțeles și înălțară capetele. Mihail făcu semn lui Pall și întrebă el:

— Comitele sașilor și comiții secuilor, spui? Ce fel de sfat cu voievodul? Au luat și ei parte la luptele de până acum?

— Numai comiții secuilor au luat parte. Sașii n-au luptat până acuma și nici n-au trimis ajutor aici.

— Și s-au trezit abia acuma, când lupta s-a terminat?

— Nu s-a terminat! Abia începe!... răspunse repede tânărul, dar tăcu brusc și își plecă ochii.

O clipă Pall privi chipurile îngrijorate ale celorlalți și înțelese că aici stă greutatea tainei pe care o ducea prinsul. Vru să întrebe și el, dar Mihail i-o luă înainte:

— Cum „abia începe”? Noi auzisem că s-a isprăvit! Au făcut pace și au iscălit învoială... și tocmai de aceea am venit!... Vra să zică domnia ta spui că începe din nou războiul?

Neliniștit, prinsul se zvârcoli în legăturile lui și tăcu cu încăpățânare.

— Să mai punem pe foc! strigă Pall cu glas de poruncă. Nu vedeți că luminăției sale i-i frig? Să-l încălzim oleacă! Și apucându-l de un picior, îl trase mai lângă foc.

— Spun! răcni prinsul.

— No, păi spune! se necăji Pall. Cum adică abia începe? Ce începe?

— Voievodul cu comitele sas și cu comiții secuilor au făcut o învoială... să se sprijine ca frații împotriva oricărui dușman răzvrătitor de țară... adică...

— Adică împotriva iobagilor! tună Mihail.

— Și împotriva iobagilor!...

— Cu oaste?

— Cu oaste! Comitele să aducă oaste săsească, ceilalți oaste secuiască și voievodul oastea lui...

— Așaaa! răsuflă din adânc Mihail. Și... când?

— De îndată! Eu tocmai plecam să duc porunci!

Încremeniți, ceilalți tăceau cu chipurile întunecate, cu ochii crunți.

— Gorun – vorbi parcă trudit Mihail – du-te și adu aici pe Pavel stegarul. Să audă cu urechile lui. Altfel te pomenești că nu mă crede!

CAPITOLUL VIII

1

Târziu, când credinciosul comitelui sas repetă și în fața lui Pavel destăinuirile lui, porniră spre tabără toți, afară de Pall care rămase să-și ducă prinsul acolo de unde-l luase.

L-a dus și s-a înapoiat și el în tabără peste vreo două ceasuri.

— L-am dus degeaba! se jălui el către ceilalți.

— De ce degeaba? vru să știe Mihail.

— A vrut numaidecât să stea călare pe bac…

— Și?

— Și calul s-a speriat și l-a trântit în apă!

— Și?

— Și cine să scoată din apă atâta greutate? Că doar era numai fier!… Am adus calul, că tot n-aveam eu șa!

Mihail îl privi adânc. Pall privi în altă parte și faptul acesta n-a mai avut alte urmări pentru că afară tabăra fierbea. Oamenii păreau prinși de un vânt de nebunie. Strigau toți odată, înălțau brațe furioase în aer și se zbuciumau fără hodină.

— Doar au fost sfătuiți să nu înceteze lupta! strigau. Să nu facă învoiala! De ce au făcut-o? Dacă mai luptam o zi, îi nimiceam pe toți și acum eram acasă!

— Îi auzi? vorbi Gorun către Onuț. Iar däunăzi, când a fost vorba de învoială, numai nu cântau de bucurie!

Așa era cum spunea Gorun, dar acum răsculații se dovedeau a fi foarte mânioși împotriva căpitanilor lor. În aceeași noapte îi înlăturară deci și puseră în locul lor pe Mihail Românul din Vireag, pe Anton cel Mare din Buda, pe Toma cel Mare din Sic, pe Gal din Chendru și pe Ioan, magistrul din Cluj.

Cneazul Mihail clătină din cap mâhnit. Nu avea încredere nici într-aceștia…

Cu toate acestea, îndată ce fură aleși, noii căpitani se puseră pe treabă. Alergători călări porniră în toate părțile, către anume oameni cu anume porunci și curând noi focuri se aprinseră pe culmi, din ce în ce mai multe, din ce în ce mai vii, și în tabără începură să curgă alți iobagi cu coasele, oticele, topoarele și furcile pe umăr, alți meșteșugari înarmați cu ciocane și baroase, alți tăietori de sare și cocători de stânci cu căngi, cu furci de fier, cu țăpoaie de lemn, cu junghere și săbii, arce și arme „domnești” aduse din castelele și curțile care le stătuseră în cale și care acuma ardeau pe toate dealurile, întunecând lumea cu fum și împroșcând cerul cu snopi de scântei. Și mai venea în tabără sărăcime săsească și secuiască sătulă de binefacerile comiților ei. Și – ceea ce încă nu se făcuse până acum – țăranii începură să învețe a lupta. Nu doar că nu s-ar fi priceput și

până acu, dar noii căpitani socoteau că o învățătură pentru mai mult folos și rânduială n-ar avea ce să strice! De aceea nu se mai mulțumeau să știe cum se taie chișița la cai și cum se izbește pe urmă cu toporul. Aceasta era o știință bună de la adăpostul de căruțe, dar acum căpitanii se gândeau să atace ei tabăra nobililor! Puseră deci să încalece pe caii lor armurile care le rămăseseră din lupta cea mare de pe dealul Bobâlnei și le legară puternic. Goniră apoi caii cu bicele și învățară cum era mai bine să atace armura, s-o împingă jos de pe cal și s-o dărâme cu toporul. Se înțelege că nici tactica tăierii chișițelor ori a spintecării cailor nu era de lepădat, dar când nu stai la adăpost sub căruță, și se repede calul la tine, e greu să-i stai împotrivă tu, cu coasa! Călărețul cu armură are suliță lungă și lance de oțel, ori sabie lungă cu două tăișuri și năpârcă de plumb cu coadă lungă… Și dacă stai tu să i te împotrivești de jos cu coasa, ori să-l iei în coarne pe călăreț, dă peste tine calul! De aceea atacul trebuie să-l dai numai din lături! Se dovediră a fi de mare folos cuptorarii cei cu cange. Căngile lor erau niște tije lungi și subțiri, negre de cărbunii și funinginile răscolite în fundul cuptoarelor. Cuptorarii le mânuiau fulgerător. Le repezeau în sus, le aplecau apucând armura de apărătoarea gâtului și se opinteau. Și cât ai clipi armura era la pământ. Atunci trebuia să se ațină un ajutor cu toporul. Câteodată armura se răsturna pieziș și piciorul ei rămânea în scară. Atunci începea un fel de luptă între cel cu cangea și cal, până când armura ruptă cădea la pământ cu vuiet. Mare căutare la această învățătură aveau herghelegiii de la hergheliile luminăției sale vicevoievodul Lorand Lepeș și ale fratelui său reverendisimul, și care veniseră în tabără cu arcanele cu care își făceau slujba lor prinzând și domolind din fugă armăsarii sperioși și nărăvași. Herghelegiii aceștia lăsau să le treacă pe dinainte calul cu o armură goală pusă călare și aruncau în urma lui arcanul. O clipă, ori o frântură de clipă, funia plutea în aer ca un șarpe negru deasupra călărețului, apoi cădea înfășurându-l și smulgându-l de pe cal. Erau mulți care ar fi vrut să învețe meșteșugul acesta, dar pentru o asemenea armă este nevoie de anume funie și alte asemeni funii nu se aflau în tabără. Mihail Românul din Vireag căută și găsi și alte mijloace de luptă. Astfel află căruțele cu puști aduse de către meșteșugarii de la Gherla o dată cu arcele, arbaletele și săgețile rămase până atunci nefolosite. Țăranii își împărțiră arcele și arbaletele, iar meșteșugarii luară puștile, ceaunele cu alice și iarbă de pușcă. Dar aceasta din urmă se dovedi a fi o treabă grea și zăbavnică. Puștile trebuiau încărcate prin țeavă cu o anume varga, după care urma să ținteşti și s-o aprinzi cu un fitil și cu o cremene. Numai că ținta nu așteaptă până să aprinzi tu fitilul. De aceea meșteșugarii le părăsiră și căutară să învețe mânuirea arbaletelor. Nici săgeata nu putea aduce mare pagubă unor dușmani îmbrăcați în fier, dar

împotriva ostașilor de rând, care nu aveau platoșe, săgeata era binecuvântată. De mare folos se dovediră a fi însă cocătorii, cei care își prinseseră cu lanț o bilă de fier în vârful unei prăjini zdravene. Acestora nimic nu le putea sta împotrivă. Iar cei care purtau furci de fier începură să le ascută colții și să se deprindă cu mânuirea lor din toate părțile. Și tot atunci ieșiră învățăcei la o armă încă neîntrebuințată în luptele țăranilor: sabia. La această învățătură cneazul Mihail, cneazul Costa și Stanciul, Onuț și Gorun trebuiră să muncească din greu. Din zori și până noaptea târziu, „școlarii" se rânduiau cu schimbul în fața lor și se arătau neobosiți. Mișcare cu mișcare, atac cu atac, apărare cu apărare, erau arătate o dată și încă o dată și mereu, la câte zece inși odată înșirați în fața unui singur meșter. Iar răbdarea meșterilor era pusă la grea încercare, pentru că elevii înțelegeau unul mai mult, altul mai puțin și se mișcau care și cum putea. Și, totuși, cu mare bunăvoință și îngăduință, învățătura sporea. Noaptea „meșterii" răsuflau obosiți, iar Onuț cădea frânt și adormea fără să mai mănânce.

În vremea aceasta iscoade iscusite cercetau zilnic mișcările nobililor și aduceau vești. Întreaga lor tabără se muta acum de pe malul Someșului, departe, în jurul unui sat așezat cale de o zi, cu calul, către răsărit-miazăzi. Satul se numea Apatiu și arăta a fi bogat și întins, cu livezi, cu vii, cu dâmburi, și măguri, și pădure adâncă, într-o lăture. O săptămână a muncit oastea nobilimii să se mute cu toate ale ei, de la Podul Curții și Căpâlna la Apatiu.

— Vor să ne tragă în câmp deschis! vorbi Mihail Românul către cneazul Săcelean pe care-l poftea acuma cu mare cinste la sfat zilnic.

— Desigur. Și acuma sunt mai tari decât la început. Dacă aș fi fost ascultat atunci…

— Ce-a fost, s-a isprăvit! vorbi pașnic Mihail Românul. Să fim mai înțelegători măcar de acum înainte!

— Când pornim?

— Să rânduim sutași peste fiecare fel de armă în parte, să-i învățăm ce au de făcut și să pornim.

Așa făcură. Răsculații fură grupați în cete și fiecare ceată își căpătă căpitanul dăscălit cu răbdare pentru toate împrejurările în care s-ar fi putut afla. Iar ostașii lor fură sfătuiți cum să asculte de porunci și cum să le împlinească fără murmur și cu deplină ascultare…

Iar când toate fură gata, steagul cel alb cu corb negru fu smuls din fața cortului conducătorilor, corturile fură strânse și încărcate în căruțe, caii înhămați și cetele rânduite fiecare sub ochiul căpitanului de ceată sau sutașului cuvenit. Intraseră în această tabără șiraguri de oameni fără rânduială și fără cunoaștere a faptelor ce se așteptau de la ei și acum, la sfârșitul lui septembrie a anului una mie patru sute treizeci și șapte, ieșea de acolo aproape o oaste regulată…

Când li se aduse vestea că răsculații de la Bobâlna s-au adăpostit în pădurea de lângă tabăra lor fără să-și mai alcătuiască tabără de care întărită, nobilii adunați la Apatiu se bucurară și râseră. Nici nu se putea o mai bună capcană. Nobilii aveau acuma oaste destulă să înconjoare pădurea și să pătrundă în ea sfărâmând pas cu pas împotrivirea țăranilor.

Și conducătorii țăranilor se bucurară când văzură pe nobili pornind ca două brațe de clește să înconjoare pădurea. Se bucurară și îi lăsară să-și facă voia fără să se împotrivească. Pe urmă, oastea îmbrăcată în fier a nobilimii și oastea de rând pătrunseră între copaci din toate părțile deodată, să strângă cercul. Abia atunci, și cu mare fereală, o altă oaste țărănească, coborând pe Valea Viilor, porni să înconjoare pădurea cu tot ce se afla în ea, și nobili, și țărani, și abia atunci bătălia începu.

De sus, din frunzișul copacilor, o negură de săgeți se abătu asupra ostașilor de rând care nu aveau platoșe și zale și care fuseseră mânați înainte, să deschidă drumul, și le frânse avântul și rânduiala înaintării. Conducători călări, îmbrăcați în armuri, strigau la ei să le dea curaj și-i amenințau cu buzduganul și cu sulița. Dar de pe crengile de jos cocătorii își învârteau ghiulelele de fier prinse cu lanț și izbeau. Chiverele acelor conducători curajoși pocneau turtindu-se și coborând peste ochii lor, iar ei, năuci și orbi, porneau să-și învârtă calul în neștire până când o nouă lovitură îi dobora la pământ. Împotrivirea țăranilor se dovedea a fi atâta de înverșunată, încât oastea de rând, împuținată de săgeți și năucită de avântul iobagilor, socoti că i-ar fi mai cu priință să dea îndărăt și să iasă la lumină. Și chiar începu o asemenea mișcare când în ajutorul lor năvăli oastea nobililor cu zuruit măreț de arme, și armuri, și scuturi, și pădurea răsună până în adâncuri. Astfel, mai prinzând curaj, ostașii de rând porniră din nou să înainteze sub ploaia de săgeți, în vreme ce parcă toți copacii prinseră suflet. Căngi subțiri și negre, aproape nevăzute în umbra pădurii, coborau de undeva, apucau de apărătoarea gâtului un viteaz călare, îl țineau o clipă spânzurat în aer și-i dădeau drumul să se prăbușească la pământ cu zuruit năprasnic de fierărie. Lănci făcute din coase coborau din înălțimi, se strecurau ca șerpii sub gulerul armurilor și se înfigeau cu sete în grumazul luptătorilor. Brațe zdravene se înclinau dintre crengile de jos și ciocane cu coadă lungă, ori baroase înfiorătoare se abăteau cu vuiet turtind, sfârtecând platoșe, chivere, capete și trupuri. Funii negre coborau din întunecimea frunzelor, pluteau o frântură de clipă deasupra călăreților și se lăsau fără veste să-i cuprindă, să-i smulgă din șa și să-i lase spânzurați la îndemâna celor cu ciocane, cu ghiulele legate cu lanț, cu baltage, cu topoare… Furci largi ieșeau din

umbră, apucau între coarne trupurile împlătoșate și le împingeau jos, lăsându-le târâte cu piciorul în scară și călcate de copitele cailor care dădeau peste ele.

— Înapoi! răcneau nobilii înspăimântați, întorcându-și caii și lovind cu săbiile în chiar ostașii lor de rând, care, pedeștri fiind, le împiedicau fuga.

— Înapoi! strigau comandirii, învârtindu-și buzduganele și zorind spre marginea pădurii, unde socoteau să-și scape viața.

— Pe ei, măi! Acu! strigară și țăranii, coborând din copaci și năvălind cu toată puterea asupra fugarilor.

Și pârâitul loviturilor crescu și urcă vijelios către bolțile de frunze. Urlau țăranii și izbeau cu sete, cu puteri fără margini, fără milă, fără pauză, fără îndurare. Urlau nobilii cu groază și cu deznădejde, și se apărau ca fiarele încolțite cu cele din urmă puteri. Împungeau cu sulița, izbeau cu buzduganul, tăiau cu sabia, crăpau cu halebarda, străpungeau cu boldul subțire al șișurilor oțelite, hăcuiau cu securea… Mureau țăranii mai izbind, cu scrâșnet, o ultimă lovitură, înainte de a închide ochii pentru totdeauna și alții le luau locul în luptă.

Astfel bătălia se mută din nou către marginile pădurii, unde însă oastea nobilimii, pusă pe fugă, se pomeni în fața oștirii coborâtă pe Valea Viilor. Strigătul de deznădejde scos de nobili fu înăbușit de strigătul de biruință al puterii țărănești și bătaia urmă cu aceeași înverșunare și cu tot mai mulți sorți de izbândă pentru iobagi.

Îngenuncherea oștirii nobililor însă fu văzută din tabăra acestora și curând o nouă oaste, cuprinzând cele din urmă puteri ale lor, fu repezită spre pădure, în goana cailor îmbrăcați în zale.

— Acu e vremea! ridică brațul cneazul Săcelean strigând către Mihail Românul cu care se afla într-o latură din marginea pădurii de către sat.

— Acu! strigă și Mihai Românul, iar Anton cel Mare din Buda, aflat și el pe același loc de cercetare și conducere, înălță cât putu flamura țărănească, cu corbul zugrăvit pe pânza vânătă, și o flutură puternic în aer. Un chiot uriaș îi răspunse și de după Deal, de după Poduri, de după Grădini, năvăliră răsculații ascunși acolo încă de cu noapte din grija și înțelepciunea conducătorilor… Acu bătălia deveni generală. Vuietele ei se urcau până la cer. Pădurea duduia, văzduhul clocotea, speriate din culcușurile lor animalele pădurii alergau pe câmp căutând adăposturi mai liniștite și păserile zburau țipând înspăimântate spre alte locuri. Luptau țăranii cu înverșunare și cu dispreț de moarte, luptau nobilii pe viață și pe moarte, și câmpul de luptă se umplea de trupurile celor căzuți din amândouă părțile.

Soarele trecuse de crucea amiezii și bătălia urma cu aceeași putere, numai oastea nobilimii părea a slăbi din nou. Atunci conducătorii din tabăra lor socotiră să trimită în luptă și pe cei din urmă ostași, pe cei

păstrați pentru straja lor personală și pentru cea mai grea și primejdioasă clipă. Pășiră deci străjerii aceia falnici, cutremurând văzduhul cu vuietul armelor și tropotul cailor, socotind să înghețe inima iobagilor numai cu înfățișarea și străşnicia lor.

Dar tot în minutul acela, din latura pădurii de către sat, Anton cel Mare din Buda își înălță flamura cu corb negru și de la Cruce, de pe Râtu Popii și de pe Râtu de Sus, năvăliră și cei din urmă iobagi, ținuți acolo pentru ultima și cea mai grea nevoie. Și o dată cu ei intrară în bătaie și conducătorii, strigând îndemnuri pentru alții și izbind cu mâna lor acolo unde nevoia era mai aprigă.

Cu sabia în dreapta și cu buzduganul în stânga, cneazul Săcelean, omul cel domol, cel înțelept, cel pașnic, se schimbase într-un vârtej ale cărui puteri arătau a fi fără margini. Sabia lui lungă cu două tăișuri străpungea scuturi, cunoștea locurile vulnerabile ale armurilor, străbătea prin ele, căuta încheieturile umerarelor, brățărilor, genuncherelor, apărătorilor de gât, obrazele slobode și lovea fulgerător. Sabia lui lua ochii dușmanului și amenința din toate părțile dintr-o dată.

— Pe ei! Pe ei! striga el cu glasul puternic care răsunase în dieta de la Pojony, făcând să tremure inimile nobilimii acolo, după cum tremurau aici, auzindu-l.

— Pe ei! Pe ei! repetau iobagii, și avântul lor părea că nu mai are margini.

La stânga cneazului Săcelean, Pall învârtea o tânjală găsită nici el nu știa unde, o repezea cu puterea lui uriașă și dărâma câte trei dușmani dintr-o dată. În fața lui se prăbușeau cai și călăreți ca secerați fără veste și peste trupurile lor zdrobite tânjala vâjâia din nou, doborând tot ce întâlnea în drumul ei.

La dreapta, Gorun mânuia o furcă de fier cu atâta furie și o înfigea cu atâta putere, încât trebuia s-o smulgă ca s-o poată scoate din trupul dușmanului lovit. Iar la spatele lor, Onuț înarmat numai cu arcul, ochea numai chipurile nobililor care purtau chivără fără vizieră, și când cei loviți se răsturnau de pe cai, fără viață, săgețile lui, fără greș, rămâneau înfipte și tremurând încă în orbitele sau obrajii lor.

Tot izbind mereu, Gorun îi ținea seama.

— A-ha! spunea el, iată feciorașul nostru! Nu mai ochește în pulpă și nu-și mai acopere ochii cu palma să nu vadă cum mor dușmanii! S-a oțelit și el!

Lângă ei, Mihail Românul din Vireag și Anton cel Mare din Buda răcneau cât puteau: „Pe ei! Pe ei!” ca glasurile să le fie auzite de iobagi și luptau și ei lovind cu amândouă mâinile, înaintând pas cu pas. Ca un leu răcnea cneazul Costa din Râușor, răsucind cu ambele mâini o sabie lungă și grea cu două tăișuri, alături de cneazul Standul din Șerel care-și învârtea baltagul cu o iuțeală vijelioasă și de câte ori

lovea făcea: „hn!” ca tăietorii de copaci în pădure. Lângă el, Cojocar, mânuind o furcă rămasă cu un singur colț lung și ascuțit, o înfigea furios în oameni și cai fără alegere… Gemea văzduhul cutremurat de răcnete și gemete, gemea pădurea de vaietele celor căzuți și de ecourile lor, gemeau luptătorii înfrânți și răsturnați, închizând ochii după o ultimă zvârcolire, pentru că toate rănile lor erau adânci și mortale… Lupta ajunsese de o putere și de o lipsă de cruțare fără seamăn…

Și vremea trecea fără să se gândească nimeni la odihnă, și soarele cobora încet, încet… În pădure umbrele începură a învălui oameni, și copaci, și zbucium. Vlăguiți, luptătorii își lăsau în jos brațele amorțite și sfârșiți de osteneală se rezemau o clipă de trunchiuri. Oastea nobililor, rămasă la mai puțin de jumătate, se desprinse cu mare greutate și ieși la aer liber. Semne tari o chemau la odihnă și adăpost în tabără. Iobagii o lăsară să se depărteze fără s-o urmărească. Nu mai puteau nici ei. Erau trudiți, sfârșiți și nu mâncaseră nimic toată ziua. Ici, colo se aprinseră focuri sărace. Unii își căutară merindea în traistă. Cei mai mulți adormiră trântiți pe o coastă, cu arma în mână, așa cum se aflau…

Conducătorii hotărâră străji pentru noapte și făcură înconjurul taberei lor. Stătură îndelung pe o măgură, privind în tabăra vrăjmașă. Acolo nu se vedeau nici focuri, nici mișcare de oameni. Numai deasupra ardea luna și se aprinseseră stelele în adâncuri. Cobora de sus o lumină albastră, strâvezie, ca în vis. Dincolo de tabăra nobilimii, caii lăsați slobozi și cu tare puțină strajă pășteau urcând încet dâmburile de către miazănoapte. Sub lumina lunii părea că înseși acele dâmburi și acele depărtări se mișcau încet, la deal. Cneazul Săcelean întinse brațul într-acolo:

— Zece oameni cu harapnice îi gonesc și-i risipesc de umplu coclaurii cu ei! spuse el. Și nobilimea împlătoșată nu face doi bani fără cai. Greoi și stingheriți de armuri cum arată când sunt pe jos, abia se mișcă. În două ceasuri, cu toporașii, cu țăpoierii, cu cângierii și ciocănarii noștri îi facem una cu pământul!

Mihail Românul din Vireag clătină din cap cu neîncredere și se întoarse către tabăra țărănească.

— Uite toporașii, și țăpoierii, și cângierii, și ceilalți! spuse el arătând către trupurile adormite, ca moarte. Cu cine?

— Îi scol eu! se înflăcără cneazul. Așa cum îi vezi, într-o frântură de ceas îi pun pe picioare și-i pornesc!…

— Cneaz Mihaile, vorbi gros Anton cei Mare din Buda, te bizui pe puținătatea oștirii vrăjmașe? Că adică a pierdut multă omenire? Dar morții noștri i-ai numărat, cneaz Mihaile? Am vrut să-i număr eu și m-am lăsat păgubaș. Să mulțumim lui Dumnezeu că dușmanul a încetat lupta singur și s-a tras înapoi!

— S-a tras înapoi pentru că s-a simțit slab, și covârșit, și biruit. Mâine însă, odihnit, are să fie de două ori mai tare decât noi, dacă noi am pierdut atâția oameni precum spui.

— Mâine vor fi și ai noștri mai odihniți! Dacă ne-or ataca, ne-om apăra, iar dacă s-or socoti mai slabi, or veni să stăm de vorbă.

Obrazul cneazului Săcelean se înroși.

— Iar să stăm de vorbă? Cu cine să stăm de vorbă? Cu ticăloșii pe care i-am crezut la Bobâlna și și-au bătut joc de învoială, de jurământ și de încrederea noastră? Tot n-ați înțeles că ei nu stau de vorbă decât ca să câștige timp, să se întărească și să ne îngenuncheze? Dar și un copil ar fi înțeles până acum că ei ne duc de nas. Dacă era vorba de altă împăciuire, mai bine nu începeam lupta de azi și nu omoram atâta iobăgime degeaba!

— Degeaba?

— Degeaba, măi oameni buni! Cum nu înțelegeți voi că cu nobilimea nu se poate face nici un fel de învoială? Noi vrem să nu-i plătim dijme, adică să-i micșorăm avuția care este puterea ei. Și voi socotiți că ea are să primească bucuroasă să sărăcească de hatârul nostru? Are să iscălească orice învoieli om vrea noi, ca să-și facă vreme să se întărească, să capete ajutor de la sași, de la secui, de la însuși craiul, până ne-or pune la pământ! Asta vor, nu înțelegere cinstită! Nu sunt cinstiți, măi oameni buni! Aici stau de vorbă și iscălesc și acasă bat război cu muierile și cu copiii și ne dărâmă bordeiele și le dau foc!

— Tocmai de aceea e bine să cruțăm țărănimea pe cât putem! se încăpățână Anton cel Mare. Să avem cu cine face față unor atacuri viitoare. Câtă vreme ne mai rămâne o putere cu care măcar să ne apărăm, tot mai întrezărim o nădejde. Altfel ce? Să ne cheltuim toate puterile și să plecăm acasă? Ce să găsim acasă? Cneaz Mihaile, eu zic să așteptăm până mâine dimineață să vedem ce au de gând… Or vrea să stăm de vorbă, om sta, n-or vrea? Om da atunci un iureș până la nimicirea de istov.

— Niciodată n-o să mai aflăm o clipă ca asta! clătină din cap cneazul Mihail. Le luăm caii, îi lăsăm pe jos și cădem asupra lor fără veste, acu, când dorm! Până în ziuă, praf se alege din oastea și puterea lor! Și pentru că cei doi conducători ai iobagilor clătinau din cap neîncrezători, cneazul Săcelean urmă: Nu vreți! Bine! Dar caii tot îi putem goni pe coclauri, ca măcar puterea calului să le-o luăm! Asta nu cere nici război, nici moarte de om!

— Cu cine, cneaz Mihaile?

— Găsesc eu! Ce vă pasă?

Cei doi ridicară din umeri.

— Numai să nu le scoli toată tabăra și să sară la noi tocmai acu când oamenii noștri dorm ca morții!

Mihail Săcelean găsi pe Onuț dormind cu capul pe umărul lui Gorun. Îi sculă pe amândoi. Sculă și pe Pall, și pe cneazul Costa, și Stanciul, și pe popa Vâlcul. Le spuse planul său și trimise pe Onuț să scoale câțiva arcași, apoi, strânși într-o ceată de vreo cincizeci de oameni, ocoliră tabăra nobilimii pe departe și ieșiră în capătul de către miazănoapte, sub dâmburile pe care pășteau caii, miile de cai, urcând încet.

O vreme stătură de veghe. De aci până în tabăra nobililor era destulă depărtare. Pândiră pe străjerii cailor și rămaseră încremeniți de mirare, cu ochii la ei. Călări, străjerii dormeau ca acasă pe laviță. Chipurile lor palide și cu ochii închiși, sub lumina lunii, păreau chipuri de oameni morți... Se sfătuiră în șoaptă și se risipiră. În scurtă vreme și în cea mai mare tăcere, în afară de un icnet repede înăbușit, străjerii lunecară de pe caii lor și rămaseră lungiți pe iarbă. Arcașii săriră pe cai și își încordară arcele.

— Stați! porunci Mihail. Pe cei mai apropiați îi înțepați cu săbiile, cu vârful săgeților, cu ce nimeriți. În crupă, adânc. Și când or zvâcni înainte, trageți cu săgețile în cei mai depărtați. Hai! Acu!

Câțiva cai săriră în două picioare, dădură peste alții și o rupseră de fugă, trăgând după ei și pe alții care nu fuseseră înțepați. Atunci caii din frunte, loviți puternic cu săgețile, fără veste, porniră în goană turbată cu săgețile înfipte în carne clătinându-se și întețind durerea rănilor făcute. În urma lor alergau caii din urmă, loviți și ei și mânați de ceata călare a cneazului, până când fuga se făcu galop orb, dezordonat și plin de spaime, risipind caii în toate părțile, către toate satele care se zăreau în zare, către toate dumbrăvile, și crângurile, și tufișurile, și văiugile din ce în ce mai departe. Abia atunci cneazul Mihail își fluieră cetașii și porni cu ei înapoi, ocolind pe departe tabăra nobililor care dormea fără grijă.

— Mâine, când s-or vedea fără cai – spuse el – au să vină iar să stea de vorbă.

— Și iar o să ne lăsăm înșelați, și iar o să iscălim învoieli, și iar au să ne păcălească! vorbi cneazul Costa mânios. Mihaile, eu m-am săturat de jucăria asta! Am lovit și am doborât și dăunăzi și azi, până mi-au amorțit brațele, dar nu mă socot mulțumit. Dacă conducătorii noștri vor să se joace de-a împăciuirea și n-au înțeles încă cine sunt nobilii, eu îi părăsesc. Mă duc să mă bat cu dușmanii singur, pe socoteala mea, și să-i lovesc acolo unde-i doare mai tare: în avuție!

— Eu, Costa – spuse Mihail – eram să plec de mult, încă de la Bobâlna. Și pentru aceleași pricini. Altfel înțeleg eu oamenii și faptele lor și altfel le înțeleg conducătorii țărănimii. Mi se pare că ei sunt loviți de un fel de neputință de înțelegere a adevărului adevărat. Uită-te acum în tabăra dușmanilor. Dorm ca morții. Și dacă s-ar scula, n-au cai. Ar fi în mâinile noastre! Numai să vrem și îi putem nimici de

istov. Și pentru totdeauna, Costa! Numai moartea îi domolește pentru totdeauna! Numai așa scăpăm de ei!

— Și nu vor?

— Nu! Nici Mihail Românul, nici Anton cel Mare! Nu pricep! De aceea am și zis eu cândva: „Încă nu s-au copt strugurii!” Încă nu pot înțelege conducătorii noștri adevărul acesta atât de limpede. Și fără el nu se poate izbândi. Eu mai aștept să văd mâine dimineață ce vor să facă nobilii. Poate s-or lumina ai noștri! De aceea am și gonit caii. Să se vadă cât suntem noi de tari și cât sunt nobilii de slabi. Și dacă n-or înțelege nici acuma… mă tem că plec și eu, Costa!…

Rămaseră mâhniți, tăcuți, înveliți în sumane și culcați pe o parte în preajma unui foc stins. Deasupra luna își cernea lumina albastră-străvezie peste somnul greu al norodului vlăguit…

În dimineața limpede de toamnă urcă fără veste vuiet năprasnic de glasuri din tabăra dușmană. Țăranii se sculară și se urcară pe dâmburi și în copaci să vadă pricina acestui freamăt neobișnuit. O neînțeleasă furnicare de oameni năuciți se vedea acolo și o ceată de oameni alergând pe jos urcă dâmburile de către miazănoapte și se risipi în toate părțile.

— Caută caii! înțelese cneazul Costa. Acu să-i vedem!

Dar stătură mult și nu văzură nimic. Caii nu erau nicăieri, ori erau atât de departe încât nu puteau fi găsiți cu una, cu două. Abia târziu, doi oameni se înapoiară în tabăra nobilimii mânând câțiva cai găsiți undeva, într-o văiugă.

Aproape de amiază, un ostaș de rând, cu o flamură albă în vârful suliței, se apropie de tabăra iobagilor.

— Luminățiile lor ar vrea să stea de vorbă cu comandirii voștri.

— Să poftească, îngădui Mihail Românul.

Ostașul plecă. Cneazul Săcelean se apropie.

— Socot că măcar acu ai să ții socoteală că ei nu mai au nici o putere! spuse el. Fără milă, Mihaile! Să fii fără milă și să nu te lași bolmojit! Să nu-i crezi! Nici dacă i-i vedea în genunchi în fața opincilor tale să nu-i crezi!

— Întâi să vedem ce vor! ocoli răspunsul Mihail Românul.

— Ce vor ei, aș putea să-ți spun eu de pe acuma!

— Ce gândești domnia ta noi știm de mult! răspunse Mihail Românul cu un ton stăpânit, dar din care se vedea totuși că stăruințele cneazului îl supără și îl stingheresc.

Mihail Săcelean îl privi țintă și obrazul lui se roși. Se trase apoi la o parte, tăcut.

— Ce-i? întrebă cneazul Costa văzându-l posomorât.

— Mă tem că știu de pe acuma ce zace în gândul lor! răspunse Mihail. Costa… socot că a venit vremea să ne pregătim de plecare!

Tăcură amândoi întunecați.

Dinspre tabăra nobililor, patru călăreți în armură se apropiau. Înaintea lor venea un ostaș cu flamură albă. Descălecară în fața conducătorului iobăgimii și-l urmară către cort.

— Ia stai! Ia stai! se repezi cneazul Mihail fără veste, punându-se în fața unuia dintre solii care purta armură întunecată și chivără fără vizieră. Tu până mai deunăzi ai luptat alăturea cu noi, la Bobâlna! Ai plecat de acolo îndreptățindu-te că nu ești decât un mic nobil, sărac, și ți se scutură bucatele pe câmp! Cum de lupți acuma în tabăra dușmanilor noștri și mai faci încă și pe solul?

Tonul cu care vorbea cneazul era puternic și mânios, ca să-l audă toată lumea. Iar mâna lui apucă pe sol de încheietura mânușii de fier și strânse atâta încât marginea de sus a mânușii se îndoi ca o simplă tinichea. Românul din Vireag se repezi.

— Cneaz Mihaile! strigă el puternic, mai mult nu-ți pot îngădui! E doar sol și domnia ta trebuie să-l respecți!

— Și pe scârnăvia asta s-o respect? strigă Mihail nemaiputându-se stăpâni. Ei, uite: îl respect și pe el și pe tine și pe voi toți care duceți țărănimea de râpă! Vă respect și mă duc!... Hai, Costa!...

Cearta fusese auzită de toată lumea care se apropiase și Anton cel Mare din Buda, care se așezase între cneaz și sol, mârâi cu glasul lui gros:

— Așa e mai bine! Măcar deocamdată... pentru că de înțeles, văd că nu ne mai putem înțelege!

Cneazul zvârli jos mânușa de fier cu care rămăsese în mână și le întoarse spatele. Mânușa rămase în iarbă ca un păianjen uriaș, cenușiu...

— Poate, totuși, ne mai putea fi de folos... încercă Costa cu gând de împăciuire.

— Nu, Costa! Am pornit la drum să răsturnăm orânduirea, să dăm iobagilor pământ și slobozenie, și ce-am izbutit? În loc de izbituri de furcă, și topor, și săgeată, le-am trimis soli! Soli, ca cei umiliți și învinși! Le-am trimis soli „noi" lor, deși noi eram cei mai tari! Mă mir cum de n-am murit de rușine! Și ni i-au ucis! I-am bătut de i-am prăpădit și iar le-am trimis soli! Parcă noi fuseserăm bătuți! Ne-am împăcat și am iscălit hârtii și iar ne-au atacat și au pus la cale uciderea noastră! Iar i-am bătut, și în vreme ce se umileau și primeau condițiile noastre pentru împăciuire, acasă, oamenii lor ne ucideau nevestele și copiii și ne aprindeau bordeiele! Câinii!... Ieri i-am bătut iar și astă-noapte le-am luat din mână puterea lor cea mai de seamă: caii! Împuținați, rămași pe jos în armurile lor grele, rămânea ca astăzi să-i vedem târându-se prin praf ca niște cărăbuși neputincioși, dând în genunchi în fața noastră! Și azi am văzut pe conducătorul iobagilor înlăturându-mă pe mine ca să-i primească pe ei cu toată cinstea, alături de cei care ne-au părăsit la Bobâlna pentru că-și temeau

pielea!… Vor altă împăcăciune, altă umilință, altă pierdere din condițiile pe care le-am pus la început… Și au să facă mereu așa, până când puterea iobagă se va stinge cu totul și nobilii se vor vedea din nou călare pe gâtul nostru… Eu, pentru pământul și slobozenia iobagilor mi-am jertfit tot ce-am avut: bucățica mea de pământ, casa, scaunul meu de cneaz pe care-l aveam de la tata, tot!… Acu nu mi-a mai rămas nimic… nimic, afară de deznădejde și amărăciune! De ce să mai întârzii aici? Eu de mult am înțeles că pentru norodul nostru nu s-au copt încă strugurii! Dar gustul aguridei abia acu m-a otrăvit!… Hai!

CAPITOLUL IX

1

De la Apatiu porni către răsărit o ceată de zece călăreți: cneazul Mihail, Costa și Stanciul, și soții lor Onuț, Gorun, Pall, Cojocar, popa Vâlcul și doi săceleni care nu voiseră să se despartă de cneazul lor. Trecură în curmeziș pământurile voievodului Csaky și nu întâmpinară împotrivire decât la un singur „castel". Acolo văzură de departe cum slujitorii „castelului" se rânduiesc să păzească intrările, amenințând cu armele și încercându-și arcele. O săgeată bine țintită de Gorun trânti jos un slujbaș mai mare, un fel de intendent care poruncea acolo, din mijlocul ogrăzii. O clipă paznicii rămaseră aiuriți, apoi se lipiră de porți și traseră și ei cu arcul. Acuma însă, lui Gorun i se alăturară Onuț, și Cojocar, și Pall, și cei doi săceleni, și nici una din săgețile lor nu dădu greș. Apărătorii trebuiră să părăsească porțile și să se adăpostească în ogradă, pe după colțuri, pe după stoguri. Dar acolo îi găsiră haidăii și argații ogrăzii, repeziți cu furcile și topoarele. Ceata cnezilor rămase o vreme să vadă răfuiala dintre argați și slujbașii care-i asupriseră. Apoi porțile se deschiseră dintr-o dată și cnezii fură primiți cu bucurie.

Întreaga așezare luă foc. Care lungi, încărcate înalt, se alăturară carelor care-l urmau pe Mihail și ai săi și în spânzurătorile rânduite între stâlpii porților prinseră a se legăna credincioșii stăpânului…

Iar de aci înainte Mihail și ai săi își însemnară drumul cu flăcări care se înălțară până la cer din castelele, conacele, grajdurile și saraiurile aprinse – și cu spânzurători rânduite în golul porților rămase în picioare între ruine. Bucuroși că scapă de sub strânsoarea stăpânilor, haidăii, porcarii, oierii și grăjdarii se supuseră acelei cete de călăreți și porniră și ei în urma lor, mânându-și turmele, hergheliile, și ciurdele, și boii înjugați la corciile lungi umplute cu grâie, mereu înainte, către munți. Părăsiră Someșul la Beclean, coborâră către Bistrița și se înfundară în munte urcând pe valea Ilvei. Străbătură trecătorile Bistriței și Stânișoarei, trecură hotarul și coborâră în târg la Baia. Acuma erau în Moldova, departe de freamătul și pojarul răscoalei.

Vândură în târg la Baia animalele și grâiele, slobozind pe haidăi, oieri și argați să se ducă și ei la Apatiu, după voința lor, păstrară două corcii cu grâie, caii de călărie, două vaci cu lapte și patru porci și porniră în jos, pe sub munte, coborând mereu către Târgul Trotușului unde îi așteptau fetele și baba Ana.

Tot drumul acela de sub munte, de la Baia în jos, se arăta aproape pustiu. Din loc în loc așezări arse, părăsite, rare arătau că toată aceasta parte a Moldovei supusă năvălirilor cetelor de răufăcători și răfuielilor dintre oștirile acelor locuri de margine erau locuite tare

puțin și oamenii Moldovei aveau dreptate. Era doar o vreme în care puterea Moldovei de către apus se sprijinea mai cu seamă pe opreliștea pe care cursul Siretului o înfățișa în toate anotimpurile. Mai la apus de această oprelişte, și până în munte, locurile erau aproape tăcute și aproape pustii. Și prin aceste locuri pribegii ajunseră la Târgul Trotușului unde-i așteptau fetele și baba Ana.

De când trecuseră hotarul, cneazul Săcelean și cneazul Costa se arătau și mai posomorâți și mai tăcuți. Treceau zile întregi fără să aducă nici o schimbare în purtarea lor. Ei își ocoleau privirile și nu-și descrețeau frunțile. Gorun îi privea cu neliniște și Onuț cu spaimă. Pall nu-și mai găsea astâmpărul.

— Eu m-aș duce după vești! îndrăznise el în câteva rânduri, dar cei doi cnezi ridicaseră din umeri fără să-și dea învoirea.

— Îi roade pribegia! șoptea Gorun.

Și se posomorâseră și ei, cufundându-se în tăcere și în gânduri amare.

La Târgul Trotușului se părea că Uca și Mara au să aducă măcar un zâmbet mai statornic în viața pribegilor, dar și zâmbetul lor se stinse repede și tăcerea și mâhnirea căzu din nou peste toți, ca un hobot.

Gorun, Pall, Cojocar și cei doi săceleni trebăluiră în jurul casei ca să-și alunge gândurile. Tăiară porcii și-i puseră la sare și la fum, făcură gropi, le arseră și adăpostiră grâiele aduse, găsiră o moară în josul apei și măcinară, tăiară copaci în pădure și pregătiră lemne pentru iarnă, înălțară adăposturi pentru boi și cai și făcură rost de nutreț, să fie până la primăvară. Iar printre picături, vânau. În munte coborâse iarna de mult și animalele pădurii coborau la vale după hrană. Oamenii le găsiră cărările și stătură la pândă. Onuț avea acum două ucenice. Le învăța cu răbdare și sârguință și fetele prindeau meșteșugul. Cei dintâi iepuri fură aduși de fete în spate și baba Ana socoti să facă din această întâmplare o sărbătoare. Dar fu o sărbătoare tăcută, tristă și întunecată. Pribegii arătau indiferenți, muți. Când nu mai putură îndura apăsarea tăcerilor, fetele și Onuț ieșiră să răsufle și să zburde în zăpadă. Dar și glasurile lor căpătaseră o teamă, o însfioșare, pe care nu o cunoscuseră mai înainte. Coborâră și pribegii la râu și stăteau acuma pe mal, privind goana undelor repezi și lăsându-se învăluiți, copleșiți, năuciți de vuietul uriaș al apei care se prăvălea peste bolovani, izbindu-i, târându-i, părăsindu-i, cărând alții din munte, împiedecându-se în ei, sărindu-i, prăbușindu-se în gropi de spumă și urcând din nou împotriva altora într-o goană fără sfârșit… Acolo lângă apă trebuia să vorbești tare ca să te faci auzit.

— Vă gândiți la Strei? întrebă într-o zi popa Vâlcul.

Ei înclinară din cap, tăcuți. Desigur Streiul era mai mare și mai cuminte decât Trotușul, dar ei se gândeau în adevăr la Strei!

— Cine știe când îl vom mai vedea! vorbi încetișor popa, și glasul

lui arăta mâhnit și fără nădejde.

— Ei, dacă ar fi fost conducătorii oameni de înțelegere!... răspunse într-o doară Mihail.

Neîncrezător, preotul Vâlcu clătină din cap.

— Eu nu știu dacă tu ai avut toată dreptatea! spuse el domol. Să zicem că te-ar fi ascultat și iobăgimea ar fi lovit din nou, ar fi biruit și ar fi nimicit toată nobilimea transilvană. Întocmai așa cum spuneai tu. Dar ceilalți nobili?

— Care ceilalți?

— Cei pe care i-ai întâlnit la Pojony, cei din jurul împăratului, de la Praga, ar fi tăcut? Ar fi îngăduit una ca asta? Dar împăratul ar fi îngăduit? N-ar fi trimis oștile lui?... Poate că nici pentru tine nu s-au copt încă strugurii, Mihaile! Ca să răstorni orânduirea trebuie să răstorni lumea! Sau măcar împărăția, nu numai Transilvania, Mihaile! Știm noi ce-o mai fi acum acolo?

— Eu m-aș duce după vești! stărui iar Pall. Cnezii Mihail și Costa se priviră. Apoi îngăduiră amândoi într-un glas:

— Du-te.

2

Pall urcă spre Ghimeș, călare. De la un cot privi îndărăt. Alăturați în cărare, cu capetele ridicate în vânt, pribegii îl priveau depărtându-se...

Pe urmă iarna se statornici și mai puternic. Valea largă a Trotușului se umplu de zăpadă, pădurile se albiră căpătând pe ici, pe colo largi pete negre și zilele scurte, pline de ceață ca un fum, trecură una după alta. De multe ori zăpada arăta pe coastă urme de animale. Dar fetele, Onuț și Gorun vânară acum numai de pe prispă, de frica lupilor care coborau din pădure în haite și uneori urlau noaptea în jurul casei, chemați de mirosul animalelor domestice, bine închise în adăposturi. Fetele trăgeau acuma bine cu arcul. Din pieile porcilor tăiați, Gorun le croise opinci și ele aflară singure și cu mare mirare că această încălțare lunecă pe gheață mai ușor și mai repede decât oricare alta, mai cu seamă când știi să-ți ții cumpăna cu brațele întinse în lături! „În pribegie, ca și în oricare altă împrejurare, tinerețea știe să rămână tinerețe!” gândiră cu mâhnire „bătrânii”. În fața lor însă, tinerețea își frângea râsul și își domolea glasul. Mai cu seamă în fața cneazului Mihail, care arăta din ce în ce mai întunecat. Onuț îl auzea noaptea răsucindu-se pe laviță și oftând. De când cu vorba lui popa Vâlcul la malul Trotușului, pe cneazul Mihail îl chinuiau îndoielile. „Nu cumva am greșit eu?” se întreba el mereu și gândurile îl duceau înapoi, la Apatiu, unde poate va fi fost nevoie de sfaturile lui: alte sfaturi, mai cuminți, mai bine cumpănite... Și iar ofta cneazul Săcelean și iar se răsucea în așternutul lui aspru...

Părăseau masa pe rând, din ceas în ceas, să iasă afară în iarnă și în vânt și să cerceteze zările: Nu se vede Pall?

Nu se vedea Pall și îl așteptară încă multe zile și săptămâni, zădarnic.

— Numai de n-ar fi pățit ceva! se îngrijorau pribegii cu păreri de rău că i-au dat învoirea să plece.

Pall însă nu pățise nimic. Se ivi într-o zi la cotul pădurii, venind în buiestrul calului, cu sulița pe umăr. Iar când se apropie de casă chiui atâta de năprasnic, cu glasul lui gros de uriaș fantastic, încât baba Ana scăpă jos oala cu fiertură și toți ai casei se năpustiră afară, îmbulzindu-se. Îl ajutară să coboare de pe cal, îl împinseră în casă, îl ajutară să se descătărămeze, să se scuture de promoroacă. Îl traseră de umeri în jos să se așeze pe un scăunel cu trei picioare în fața vetrei în care ardea un buștean întreg.

— Spune!

Uluit, fericit că se află atâta de băgat în seamă și de înconjurat, Pall le zâmbi bucuros trăgându-și țurțurii de gheață din mustăți.

— Am venit! răspunse el nerăbdării generale și tăcu.

Ceilalți îl priveau cu neliniște și cu sufletul la gură. El își ștergea promoroaca din gene și din sprâncene, își muta privirile de la unul la altul, încet, cu băgare de seamă, cercetător, și când dădu cu ele de cneazul Mihail, în ochii lui cenușii se iscă o lumină jucăușă ca un zâmbet.

— Acu au priceput, cneaz Mihaile! se bucură el și glasul lui gros tremură în încăpere. Au priceput întocmai așa cum le-ai spus domnia ta! Abia acu!

Cneazul Săcelean se mișcă nerăbdător pe scaun și parcă stingherit fulgeră cu ochii pe popa Vâlcul. Nu mai era sigur dacă așa cum spusese el era bine sau nu! Îndemnă :

— Spune, Pall!

— Spun! răsuflă adânc Pall. Eu întâi m-am gândit să mă duc pe acasă, să văd ce-i…

Tăcu o clipă șovăind și Mara suspină încet, abia îndrăznind. Uca o cuprinse cu brațul și se strânse lângă ea.

— …Și am coborât prin secuime, drept în Țara Bârsei. Erau acolo locuri liniștite, pline de omăt și de tăcere. Acolo te gândeai la răscoală ca la altă lume, numai ca în vis! Abia când am ieșit din Țara Bârsei și am început a urca în Făgărași, am prins a cunoaște urmele răscoalei. De atunci au ars pe locurile acelea alte focuri, s-au adunat alți iobagi, și au plecat și ei către miazănoapte, așa cum plecarăm noi la vremea noastră… dar fiecare lucru la vremea lui!… Acasă, pustiu, cneaz Mihaile! Pall își scăzu vorba spre șoaptă. Au ars acasă și grajdul, și saivanul, și perdeaua oilor… tot! Am găsit numai dărâmăturile și stâlpii porții aplecați, pe jumătate îngropați în zăpadă… Atâta!

Mara scăpă un început de plâns repede înăbușit. Uca o strânse mai tare cu brațul. Mihail, Onuț și ceilalți tăceau uitându-se în pământ, cu dinții strânși.

— În sat, urmă Pall, nimic. Bordeiele astupate, oamenii nicăieri... Am trecut Streiul la Băniciori. Casa domnului părinte, arsă... La Râușor și la Săcel tot așa... Prăpăd!

Acu fu rândul Marei să strângă cu brațul pe Uca grămădită cu capul în poala babei Ana.

— Trăsni-i-ar Dumnezeu și n-ar mai ajunge! blestemă baba Ana de lângă vatră.

— Am oftat și am coborât la Mureș, urmă Pall, și am luat-o în sus... Și atunci am înțeles de ce s-au răzbunat nobilii atâta de cumplit. Ce-a mai rămas din castele și din conace abia se mai vedea înnegrind din omăt. Scrum, și cenușă, și dărâmături!... Numai chindiile stăteau în picioare și sub ele, în golul porților năruite, spânzurau ciolane și bucăți de straie putrede... Iar în sate, sărăcie cumplită... Și numai femei și prunci! Oamenii nu s-au întors acasă încă! Să vedeți numai!

Simțind că Pall abia acum intră în firul povestirii așteptată de ei, cneazul Mihail se așeză mai temeinic în scaun, cneazul Costa nu-și putu stăpâni un „Ei!” nerăbdător, iar cneazul Stanciul mârâi ceva nedeslușit și își drese glasul. Baba Ana se plecă și mai aruncă un lemn în foc, în vreme ce tineretul tăcea încordat, numai ochi și urechi.

— Să vedeți numai! urmă Pall, foindu-se pe scăunelul lui. Atunci când am plecat noi de la Apatiu...

— Așa! șopti Mihail, gâtuit.

— ... ei au urmat a sta de vorbă și a întocmi învoiala. Și au întocmit-o cum era mai rău! Acuma n-a mai fost vorba nici de nonă, nici despre vechile libertăți, nici tu adunare care să judece o dată pe an, sus, pe Bobâlna, călcarea învoielii, nici tu ștergerea dijmei din grâne și animale, nici tu dreptul să-ți lași – după moarte – avuția cui vrei tu, nici ocrotirea iobagului de jaful oștirii nobililor, sau a craiului, iar renta în bani sporită la o sută de dinari pentru un plug cu opt boi...

Cneazul Mihail gemu înfricoșat, iar pumnul năprasnic al cneazului Costa se înălță și i se abătu pe genunchi cu sunet înăbușit, în vreme ce Gorun se apucă de plete cu amândouă mâinile.

— Și au iscălit ai noștri așa ceva? strigă Mihail înecându-se.

— Au iscălit! își înclină fruntea Pall cu jale și cutremur. Au iscălit: Anton cel Mare din Buda, Toma cel Mare din Sic, Mihail Românul din Vireag și Mihail din Ceh. Ba au mai fost de față, în cortul lui Anton, Benedict Gazda din Diod, Pavel cel Mare din Voievodeni, Valentin potcovarul din Ujfalău, și Ilie cel Mare din Almaș, care a fost la noi, la Săcel, și încă alții... Au iscălit, s-au dus din nou la Cluj-Mănăștur și de acolo, la Praga, la împărat!... Să iscălească și împăratul! Așa era

învoiala! Iar răsculații au prins a aștepta!… Numai că conducătorilor le rămăsese un cui în inimă! Cuiul pe care l-ai înfipt domnia ta, cneaz Mihaile! „Nobilii umblă numai să câștige timp, să treacă vremea și ei să se întărească!” Și din pricina cuiului aceluia care-i stingherea, au hotărât să nu se mai împrăștie. Și nu s-au mai împrăștiat! Iar la Praga, trimișii au găsit pe împărat bolnav tare – că a și murit în dechembrie…

— Slavă Domnului! se sculă Mihail în picioare, făcându-și cruce.

— Și cum zic, împăratul, cum era și bolnav, n-a vrut, ori n-a mai putut – dracu-l știe – să iscălească învoirea care, fără pecetea lui, era ca și cum n-ar fi fost!… Așa că… în noiembrie, răscoala a pornit din nou, mai tare, mai aprinsă… Iar au început a umbla prin țară călăreți cu săbii însângerate, de la bordei la bordei, iar s-au aprins focuri pe culmi, iar au alergat iobagi, alți iobagi, mereu, mereu, alți meșteșugari, și toată sărăcimea orașelor! Acuma focul a cuprins toată țara și nu știu să fi rămas castel ori conac nedărâmat, nears! Au fost și târguri arse! Cele care se lăsau greu, cele care închideau porțile să nu intre țărănimea care căuta adăpost pentru iarnă. Anton cel Mare, căci el ajunsese acuma în fruntea iobăgimii, se arăta fără milă. Și oamenii îl ascultau și se supuneau lui… „No, c-apoi a avut drept cneazul Mihail al nost', sărăcuțul! striga el. Ce fel de învoială între iobag și stăpân? Iobagul să nu mai fie iobag! Asta-i învoiala!”

Mihail sări în sus peste măsură de tulburat.

— Auzi tu, părinte? Auzi? Au început să se coacă strugurii!

Popa Vâlcul făcu din mână un semn de liniștire și Pall urmă:

— …Și când au auzit așa, țăranii n-au mai putut fi potoliți. Asta era în fundul cugetului tuturora, numai că ei nu știau cum s-o spună, cum s-o strige pe înțelesul tuturora! Cum s-o dezgroape din fundul înțelegerii lor… Ș-atunci n-au mai așteptat! S-au împărțit în două, o parte a coborât către Aiud și l-au cuprins, iar alta s-a dus către Cluj… Vezi că venea iarna și iarna se arăta grea… Atunci am ajuns și eu acolo!…

Neliniștiți, ascultătorii se mișcară și scaunele scârțâiră. De afară huruitul Trotușului se auzea potolit, stins. Un vreasc pocni în jeratec și un mănunchi de scântei izbucni și se stinse în vatră.

— Nu numai eu! urmă Pall. Veneau țărani din toate părțile. Nu veneau, curgeau! Din toate părțile curgeau! Erau negre dealurile, și văile, și drumurile, și viile, câmpurile… Și-au dat întâi peste Cetatea Fetii. O cetate adevărată, nu departe de oraș, cu întărituri, cu parcane, cu turnuri… Și într-o jumătate de zi praf au făcut-o! M-am bucurat și-am râs. Cetatea era a episcopului Lepeș, făcută pentru vremuri grele! „Acela-i tâlharul cel de popă de la Alba! am vorbit eu către oameni. Păcat că n-a fost și el în cetate! Aș fi vrut să-l judec eu și să-l pedepsesc cu mâna mea!”

Pall își desfăcu palmele uriașe și le întinse o clipă către foc. Urmă:

— În oraș, între ziduri, începuseră să bată clopotele a primejdie. La Arhanghelul Mihail boncăluia speriat clopotul cel mare. Celelalte chemau înspăimântate și tot orașul vuia de glasurile oamenilor, ale sărăcimii care se răsculase știind pe iobagi la porți. Ș-au început a izbi toți odată în porți, și cei dinăuntru și noi dinafară, am dat peste cap pe străjeri, am sfărâmat zăvoarele, și vârtejurile și lanțurile, ne-am unit cu cei dinăuntru și am pornit cu ei din uliță în uliță, din casă în casă. Nobilii și bogătanii se ascunseseră prin poduri, prin pivnițe, prin dulapuri, prin lăzi, prin hornuri!… Au fost trași de pe unde au fost găsiți, au fost judecați pe loc, scuipați și aruncați pe fereastră afară în uliță, unde-i aștepta mulțimea sărăcimii să le plătească! Nobilimea înarmată, bogătanii și oștenii lor care se împotriveau cu arma în mână se uniseră la început, să se apere, adică! Și în adevăr, o vreme s-au apărat cu toată spaima și deznădejdea. Dar cine putea sta în fața răsculaților? Iar când sărăcimea și iobăgimea au dărâmat porțile temniței de sub turn și au slobozit pe cei închiși acolo pentru datorii și dăjdii neplătite, mânia și răsplata sărăcimii pentru suferințele îndurate n-au mai cunoscut margini! Nici unul din cei vinovați n-a scăpat! În patru zile Clujul a fost curățat de nobili și bogătani, și juzi, și asupritori, și în locul vechii cârmuiri s-a alcătuit cârmuirea „săracilor pentru săraci”!

— Ai auzit? privi Mihail pe popa Vâlcul.

— …Iar vechea cârmuire, urmă Pall în vreme ce părintele înălța din umeri stingherit, vechea cârmuire, cu mâinile legate la spate, a coborât treptele sfatului orășenesc și s-a mutat în temnița de sub turn care rămăsese pustie!…

— Așa! nu se putu să nu strige mulțumit cneazul Costa.

— Dar cum altfel? se încruntă Pall. Acolo! Să aștepte până or da seamă norodului de faptele lor!

— Așa! strigă și Mihail, frecându-și mâinile.

— Ei, acu venea altfel! urmă Pall. Oamenii și-au ales dintre ei alt jude și alți jurați și au pornit a se duce la sfat să se jăluie de vechile strâmbătăți. Găseau acolo, vra să zică, pe unul de-ai lor și-i spuneau toată patarania. Acela asculta cuminte și își lua bețișorul din colț: „Hai să vedem la fața locului!” Și se duceau la fața locului. Întreba pe un vecin: „Cum a fost?” și spunea vecinul cum a fost. Întreba pe altul. Spunea și acela și așa se statornicea dreptul omului și se judeca pe loc după dreptate: „Așa să fie!” Și așa rămânea!…

— Auzi, tu, părinte? Auzi? Va să zică se poate! strigă iar cneazul Mihail peste măsură de tulburat. Pe cine au ales oamenii jude?

— Pe Iacob, magistrul. Tatăl lui Ion care a fost la noi la Bobâlna.

— Aha! Și mai mare peste iobagi?

— Mai mare peste iobagi a rămas Anton cel Mare din Buda.

Ascultau oamenii de el ca de craiul însuși! Și numai ce aude Anton al nost' că la Mănăștur, la benedictini, se fierbea piatră scumpă! Călugării cu nobilii ascunși acolo închiseseră porțile și ei înăuntru benchetuiau, că doar era Crăciunul, și puneau la cale împotriva răscoalei. A luat Anton o ceată de voinici și s-a dus acolo. Acolo, poarta încuiată! Când au început a bocăni cu topoarele s-o dărâme, zidul de împrejmuire s-a făcut negru de nobili înarmați. Ieșiseră de la banchet. Ei, atâta le-a trebuit lui Anton și alor lui! Au sărit pe cai, în picioare, și de pe cai au sărit pe zid. Într-un ceas apărătorii zăceau înjunghiați și azvârliți unul peste altul ca niște saci! Rămâneau călugării care se ascunseseră în chiliile lor. „Să vie preasfinția sa!" Pall își umfla glasul și își strângea pumnii: „Să vie preasfinția sa!" „Prea sfinția sa nu-i în mănăstire!" „Unde-i?" „La moșie, poate la Baciu, poate la Nădășel!" „Să se ducă o roată de călăreți la Baciu și alta la Nădășel și să mi-l aducă aici mort, copt! Să răspundă preasfinția sa ce căutau în mănăstire atâția nobili dușmani ai cârmuirii celei noi?" Au plecat cele două cete în goană. „Bun. Cine-i mai mare aici când pleacă preasfinția sa?" „Părintele econom!" „Să vie părintele econom!" Da' mănăstirea pustie! Călugării ascunși în chilii se uitau ca dihorii prin crăpături. Și se întoarce cel care se dusese după econom. „Părintele econom nu vrea să vie!" „Ce?" a răcnit odată Anton al nost'. „Aduceți-l!" Și l-au adus. Zice Anton: „Mâncare și băutură pentru toți oamenii mei!" Zice călugărul: „Nu are mănăstirea atâta merinde câtă le trebuie oamenilor domniei tale!" „Dar pentru nobili a avut?" „Aceea, zice, e altăceva. Și pe urmă nobilii sunt nobili și plătesc!" Așa de repede a ridicat Anton mâna și l-a pălit, încât nici n-am avut vreme să băgăm de seamă! Numai l-am văzut pe econom zvârcolindu-se pe jos și dându-și sufletul. Și s-a mâniat Anton: „Să iasă guzganii de pe unde s-au ascuns și pândesc!" Câteva topoare, câteva uși sparte, și a început a curge călugărimea! Adevărat guzgani! Se plecau până la pământ, se sclifoseau și îndată au scos ca din pământ butoaiele cu vin și merindea de la cămări. Numai bucătarul, tot călugăr, s-a împotrivit să frigă berbeci pentru țărani. Stătea în ușa bucătăriei, sătul, și burtos, și băut cum era. L-au pălit voinicii, l-au dat peste cap și umblau să-l bage în cuptor să-l coacă, numai că au băgat de seamă că nu mai au pe cine. Crăpase! S-au întors roatele de călăreți de la Baciu și de la Nădășel. Nu găsiseră pe abate. Preasfinția sa simțise din timp ce-l aștepta! A dat Anton mănăstirea în pradă, a pus mâna pe diacul care începuse a blestema, l-a legat și l-a luat cu el, ca să-l dea pe mâna norodului să-l judece! Și s-a întors la Cluj. Nu era vreme de făcut sărbători și de benchetuit. Veniseră iscoade din toate părțile și aduseseră vești rele. Toată puterea nobilimii înainta spre Cluj. Venise în ajutorul ei oaste crăiască trimisă de împăratul cel nou! No, că doar împăratul nu era să ție cu iobagii! Tot cu nobilii lui!

— Auzi, Mihaile? tresări popa Vâlcul. Și chipul cneazului Mihail se crispă ca de o durere ascuțită.

— Să nu credeți că au năvălit îndată! vorbi înainte Pall și obrazul lui se întunecă. Nuu! Ne-au înconjurat pe departe și au stat pe loc! Așteptau! Știau câtă merinde avem și cât mai putem ține! Au fost pe la porți unele hărțuieli, dar ai noștri se țineau bine. Și de la Aiud ne-au venit vești rele. Pierduseră iobagii Aiudul și avuseseră moarte multă! Ajutor n-a fost chip să le trimitem. Pe unde, dacă eram înconjurați? Așa s-a făcut că, îndată după Anul nou, nobilii, întăriți și cu oastea care biruise la Aiud, au strâns cercul și s-au împins până sub zidurile Clujului. Acu nu mai era chip să ieși din oraș să aduci ceva de mâncare! Începuseră să ne strălucească ochii de foame! Au încercat nobilii să dărâme porțile, ori să sară peste ziduri, degeaba. Străjerii își strângeau brâul peste burțile goale și nu închideau ochii nici zi, nici noapte! Porțile au fost întărite, zidurile întregite și cetatea avea bombarde. Țăranii au învățat a le folosi. Rodeau un bob de mazăre crudă găsit pe fundul traistei și împroșcau cu foc și pară de jur împrejur… Numai că vedeți… foamea e mai tare decât toate! Începuse alergătura după o mână de boabe, ori de mei, ori de bob… alte bunătăți nu îndrăznea nimeni nici să viseze! Dar nu găseau nicăiri nici boabe! Stăteai la poartă de strajă, și-ți sugeai capătul baltagului… de foame! Cât putea dura așa? Pe ulițe oamenii te pândeau ca lupii, cu ochii sticliți: nu ascunzi cumva ceva de mâncare? Și totuși mai luptam! Și până când în ajutorul nobililor n-au venit alții, nu ne-au putut face nimic! Atunci însă… cam la două săptămâni după Anul nou n-am mai putut!… Slăbisem. Nu mai vedeam înaintea ochilor de foame! Atunci au năvălit… parcă știau, și ne-au răzbit!… Ne-au înfrânt!

Cneazul Costa se lovi cu amândouă palmele peste obraz. Mihail gemu de durere. Popa Vâlcul își făcu cruce și se îngălbeni, iar Gorun strânse în pumn un capăt de vreasc și-l făcu zob. Nimeni însă nu scoase un cuvânt, ori un gemăt. Vuietul Trotușului crescu dintr-o dată și păru că umple casa. Numai baba Ana îndrăzni:

— Nu i-ar mai răbda pământul!

Pe urmă Pall vorbi cu glasul scăzut, înfiorat, ca tremurul unei strune groase, groase, glasul pe care nu-l mai avea nimeni:

— A fost moarte… fără număr! Oamenii nici nu se mai puteau apăra. Pe Anton al nost' l-au ucis lângă mănăstire la Cluj-Mănăștur! L-au tăiat în bucăți ca pe vite!… Pe ceilalți nouă conducători i-au prins, i-au legat, i-au dus la Turda, i-au ucis acolo în piață și stârvurile lor le-au spânzurat pe marginea drumului, să le vadă toată lumea!… Eu am scăpat! Am dezbrăcat un nobil ucis, i-am luat armura și calul și mai cu seamă tășulca cu merinde! Am mâncat… și am scăpat! Iobagii s-au împrăștiat care încotro. Puterea noastră s-a isprăvit, cneaz Mihaile!…

Eu am luat-o către răsărit, am urcat către izvoarele Mureșului și am coborât încoace… Da-n drum am văzut fapte foarte însemnate! Pe multe pământuri țăranii s-au înstăpânit singuri! Cu putere de la dânșii!… I-am găsit măsurând cu pasul prin zăpada până la genunchi și crestând răboaje. „Ce faceți, oameni buni?” „Hotărnicim! mi-au spus ei, ca să nu ne sfădim la primăvară!” „Bine, zic, dar stăpânii?” „Stăpânii, zic ei, i-am spânzurat astă-toamnă!” „Și dacă or veni alții?” „I-om spânzura și pe aceia!”… Și în vremea asta cete de iobagi înarmați păzeau pe dealuri, făcând de strajă în jurul castelelor arse și pândind de pe măguri sosirea foștilor stăpâni. Erau cete fără mare putere, cu oameni puțini! „Tot e bine, mi-am făcut eu socoteala, și e lucru cuminte. Să deschidă ochii și să știe oamenii când și cum să lovească iarăși! Numai… o ceată de străjeri aici… alta tocmai la trei ceasuri de drum… Hm! Dar dacă stăpânii vin în putere și-i iau pe rând nimicindu-i ceata după ceată?” „Acu să fie careva să-i sfătuiască, să-i adune, să facă din ei o putere adevărată!” mi-am făcut eu socoteală. Altfel…

Pall făcu din mână semn că altfel nu mai are nici o nădejde și întoarse privirile spre jeratic. Cneazul Mihail și cneazul Costa se sculaseră în picioare și se priveau în ochi peste capul lui Pall care rămăsese pe scăunașul lui. Cneazul Stanciul îi privea cu răsuflarea tăiată, iar Gorun, stăpânindu-și cu greu îndemnul și încurajarea, gata să izbucnească. Lângă el, Mara îl ghionti pe Onuț din stânga în vreme ce Uca îl ghionti din dreapta. Numai popa Vâlcul rămăsese cu ochii largi și cu gura puțin deschisă, privindu-i înspăimântat.

— Tu, dacă vrei, poți să rămâi la adăpost! spuse cneazul Mihail către cneazul Costa. Glasul lui, deși jos și stăpânit, arăta mușcător și gata de harță.

— Să-ți țin ție de urât? se repezi cneazul Costa.

— Mie nu, că eu mă duc! răspunse Mihail dârz și ochii lui Gorun străluciră. Poate lui Stanciul.

Cneazul Stanciul se ridică mânios.

— Cum vă trece prin minte? Poate vreți să vorbiți de domnul părinte!

Popa Vâlcul își drese glasul cu putere și schiță o cruce repede cu un singur deget.

— Asta pentru că nu sunt în stare să mânuiesc o sabie ori un topor? întrebă el, îndârjit cum încă nu-l văzuseră pribegii. Adevărat, nu sunt în stare! Dar știu să mânuiesc o vorbă și un sfat! Și de aceea eu socot că locul meu e acolo unde țara noastră, desculță și dezbrăcată, moare flămânzită de o bandă de tâlhari și luptă cu sângele și cu viața ei pentru dreptate! Și-i plâng muierile și pruncii de foame și de asuprire și acuma e gata să îngenunche sub bici și sub nemilă din pricina voastră care ați socotit că sabia ajunge să-i mântuie! Iată că n-a ajuns

numai sabia, Mihaile, și tu, Costa, și tu, Stanciul! A mai trebuit și cuvântul și luminarea înțelegerii lor la care voi nu v-ați gândit! Și în treaba asta cuvântul meu poate fi tot de atâta folos cât și sabia voastră. Eu pornesc să li-l duc!

Glasul preotului se făcuse aspru și hotărât și brațul lui slăbănog amenința în aer pe cei trei bârfitori care-și plecară capetele rușinați.

— Aici… eu socot să rămâie doar copiii!

— „Copiii”, sări Onuț, sunt acuma aproape oameni mari. Să ne iertați, dar noi socotim că și ei pot fi de folos acolo!…

Cneazul Mihail îl cuprinse de umeri și-l trase către sine.

Acu din colțul vetrei se ridică statura groasă și îmbodolită a babei Ana.

— Oare nu v-a fi rușine să mă lăsați aici? întrebă ea cu glasul ei aproape bărbătesc. Văd că de mine nu vorbește nimeni!

— Dacă vrei să mergi, te luăm! râse cneazul Costa înviorat și înveselit dintr-o dată. Iar Uca se lipi de ea îmbrățișând-o:

— Cum să mă duc eu fără tine, babă Ana?

3

Îmbrobodind culmile, un nor alb de omăt plutea deasupra pădurilor. Pe malul Trotușului, spre Ghimeș, pribegii înșirați unul după altul urcau în pasul cailor.

Vuietul apei umplea valea, stăpânea văzduhul, înfiora crengile codrilor nesfârșiți de pe cele două maluri.

Încet, încet, călăreții ajunseră pe culme și intrară în norul alb care-i acoperi, ascunzându-i unul câte unul. În urma lor, numai vuietul apei rămase să stăpânească întreg cuprinsul.